

Verhandeling van het zog der vrouwen : ter beantwoordinge op de vraage by de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen opgegeeven in de jaaren 1760 en 1761 / opgesteld door Lambertus Bicker.

Contributors

Bicker, Lambertus, 1732-1801.

Publication/Creation

Te Leyden : By Samuel en Johannes Luchtmans, 1763.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kn73racy>

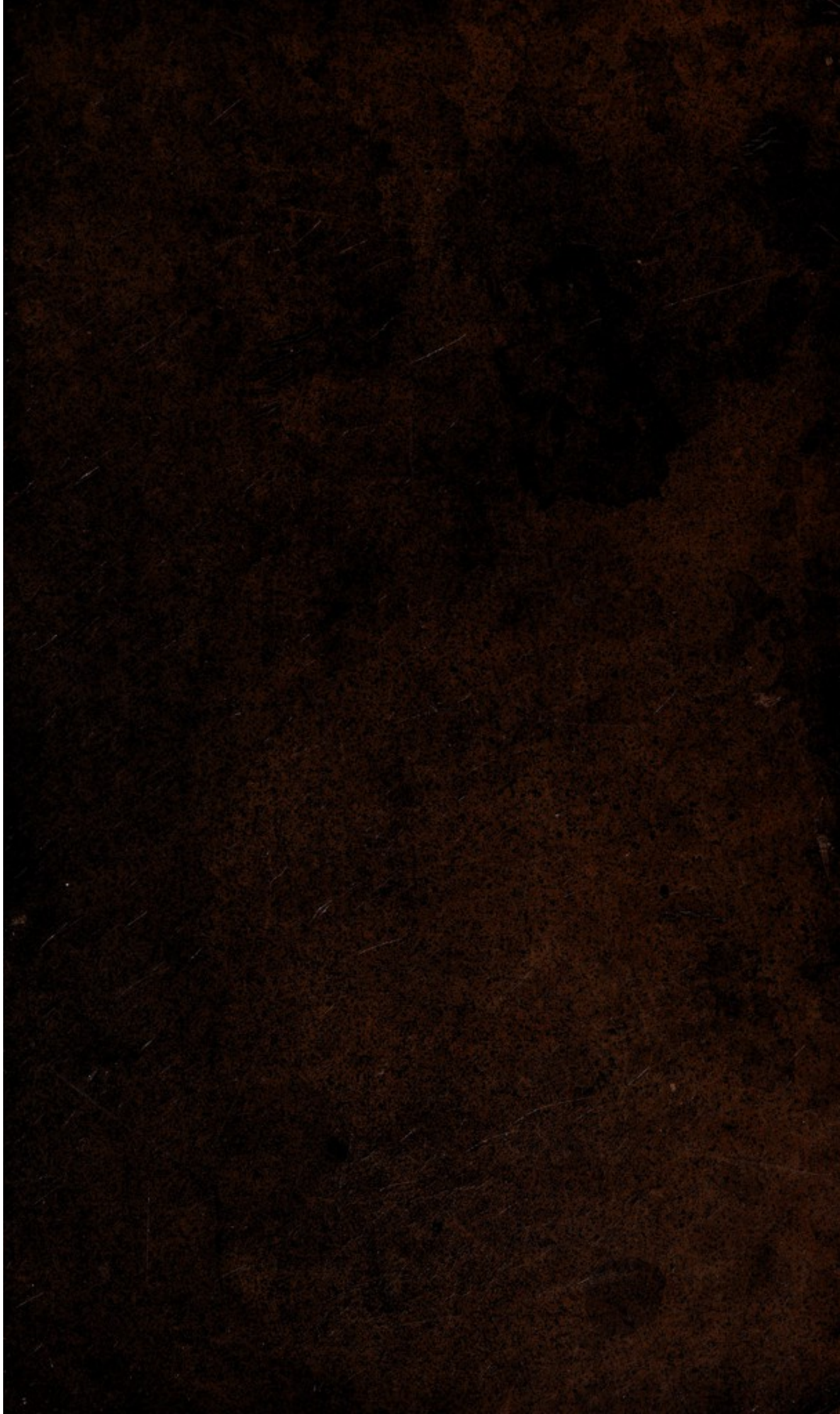
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

58,385/3 Supp.

BICKER, Lambertus.

B. E. J. BIK.

№ 2792

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30532838>

VERHANDELING
VAN HET
ZOG DER VROUWEN,

Ter beantwoordinge op de

V R A A G E

*By de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYË
der WEETENSCHAPPEN opgegeeven
in de Jaaren 1760 en 1761.*

Opgesteld door

L A M B E R T U S B I K K E R,
*Medicinae Doctör te Rotterdam, en Lid van de
Hollandsche Maatschappye der
Weetenschappen.*

Te L E T D E N,
By SAMUEL EN JOHANNES LUCHTMANS,
C I D I O C C L X I I I.

822153

VERHANDELING

VAN HET

ZOG DER VROUWEN

Tot beantwoordinge op de

VRAAG

By de Hollandische Maatschappij
der Wetenschappen opgegeven
in de Jaaren 1760 en 1761.

Opgeleid door

JAMBERTUS BIKKER,

Medicine Doctor te Rotterdam, en lid van de

TE A. E. D. N.

BY SAMUEL en JOHANNES RUCHTMANS,

CIJFERS 111

O P D R A G T

AAN DEN

HOOGGELEERDEN EN WYDBEROEMDEN

H E E R E

HIERONYMUS DAVID
GAUBIUS,

LEERAAR DER GENEESKUNDE, HOOGLEERAER
VAN DEZELVE WETENSCHAP EN SCHEIDKUN-
DE OP 's LANDS HOOGHE SCHOOLE TE LEI-
DEN, LYF-MEDICUS VAN ZYNE DOORLUCH-
TIGE HOOGHEID DEN HEERE PRINCE VAN
ORANGE EN NASSAU, ERFSTADHOUDER DER
ZEVEN VEREENIGDE NEDERLANDEN, ENZ.
ENZ. ENZ. LID VAN DE KEIZERLYKE HOOGHE
SCHOOLE TE PETERSBURG, EN VAN DE HOL-
LANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WETEN-
SCHAPPEN, ENZ. ENZ. ENZ.

Hooggeleerde en Wydberoemde Heer!

Naar de wyze der Opdragten,
zoude ik deze kunnen doen

*

2

die-

O P D R A G T.

dienen tot een openbaar gedenkteeken van de gevoelige dankerkentnisse, die ik Uw Ed. HOOGGELEERDEN toedraage, en van de groote verpligting, die Uw Ed. HOOGGELEERDE op my gelegd heeft, wegens zoo meenigvuldige gunsten, diensten en beleefdheden, als Uw Ed. HOOGGELEERDE my, geduurende myn Academisch leven, en naderhand, zoo dikwyls en onverdiend bewezen heeft: indien niet Uw Ed. HOOGGELEERDENS toestemming, om deze Verhandeling aan Uw Ed. HOOGGELEERDEN toe te eigenen, zelve een gunst was, die my geen minder eer als genoeg baart, en myne verpligtinge niet weinig vergroot. Immers, zoo onze lettervrugten goedkeuringe, agtinge en bescherminge verwerven naar het gelang der Persoonen, aan de-

OPDRAGT.

dewelken men haar toewydt, aan wien konde ik dan met meerder eer, aan wien gevoeglyker, en aan wien veiliger deze opdraagen? Niemand dan Uw ED. HOOGGELEERDE is der zaaken, die ik verhandele, beter kundig, en alles, wat ik voortbreng, is gebouwd op de wigtige leeringen, die ik uit Uw ED. HOOGGELEERDENS mond ontfangen heb: niemand derhalven is beter in staat om 'er naar waarde over te oordeelen, om 'er agtinge by te zetten, en om 'er een veilige bescherminge aan te verleenen. Uw ED. HOOGGELEERDENS Naam, die beroemd is zoo wyd als de Wetenschap, die Gy leeraart, en als het Hooge School, 't welk gy met zoo veel luister verfiert, voert het bewys met zig van het geene ik zegge.

OPDRAGT.

Deze Verhandeling dan met een diepen eerbied aan Uw Ed. HOOGGELEERDEN opdraagende, blyve ik met nog veel grooter verpligtinge,

HOOGGELEERDE EN WYDBEROEMDE HEER,

Uw Ed. Hooggeleerdens

Ootmoedige en gereede

Dienaar,

ROTTERDAM, den

8. October

1763.

LAMBERTUS BIKKER.

VOOR-

V O O R R E D E.

De reden, waarom deze myne *Verhandeling* het licht ziet, is dezelfde, om welke de *Maatschappyen* de *Verhandelingen*, die het naast naar den *Prys* gedongen hebben, gewoon zyn gemeen te maaken; vermits ik het genoeg hadde, dat de *Hollandsche Maatschappye* door de vereeringe van eene *Silvere Medaille* deselve goedgekeurt heeft.

De reden, waarom ik zelve, en niet de *Hollandsche Maatschappye* der *Wetenschappen*

V O O R R E D E.

dezelve uitgeeve, is de vryheid, welke my de Maatschappye daar toe, op myn verzoek, verleend heeft, om naamelyk dezelve openbaar te maaken, zoo dra zy die, aan welke zy de Goude Medaille hadden toegewezen, zoude uitgegeeven hebben.

De aanleiding tot dat verzoek was, dat de Maatschappye niet konde bepaalen, wanneer zy de myne zoude laten drukken, waarom ik verkoos zulks zelfs te laten doen.

*Naderhand, wanneer de Maatschappye my de eer had aangedaan, om my tot hun Medelid te verzoeken, deed zy my weeten, dat zy besloten had de Verhandelingen, die het naast
naar*

V O O R R E D E.

naar den Prys gedongen hadden, afzonderlyk als een Accessit, te laten drukken.

Edog toen reeds te verre met het drukken van de myne ingewikkeld zynde, heb ik met hetzelfde moeten voortvaaren.

Deze Verhandeling is zoodanig, als de Maatschappye dezelve ontfangen heeft en bewaart, uitgezonderd eenige weinige Byvoegsels, die als zoodanig aangeteekend staan.

V R A A G

BY DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE
DER WETENSCHAPPEN,

in het Jaar 1760. voor de eerste,

en 1761. voor de tweede

reize, voorgesteld.

DAT MEN AANTOONE DE WOR-
DING OF MAAKING VAN HET
ZOG, OFTE DE MELK IN
ZWANGERE - OFTE EERST-
VERLOSTE KRAAMVROUWEN;
OP WELKE MANIER HET TE
DOEN VERMEERDEREN, VER-
MINDEREN, EN IN HET GE-
HEEL TE DOEN OPDROOGEN
OFTE VERDWYNEN; WELKE
TOEVALLEN HET ZOG MEEST
VEROORZAAKE, EN DE MA-
NIER OM DEZELVEN VOOR TE
KOMEN, OFTE GENEENZEN.

T A F E L

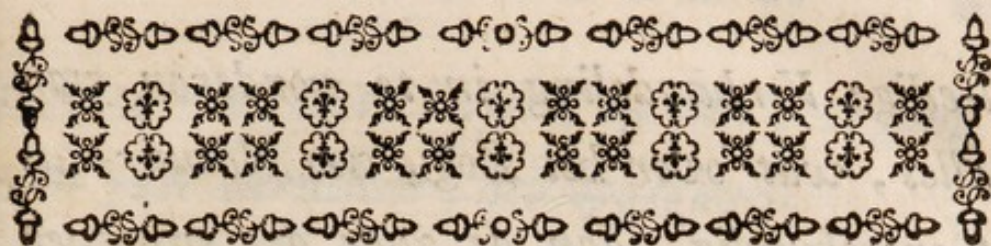
D E R

HOOFDSTUKKEN.

HOOFDSTUK.	<i>bladz.</i>
I. Van de Mammen.	5
II. Van den Aard en Hoedanighe- den van het Zog.	16
III. Van den Oorsprong van het Zog.	40
IV. Van de Zogwording.	49
V. Van de Ontlasting van het Zog.	61
VI. Van de Zogwording in Zwan- gere en Eerstverloste Kraam- vrouwen.	70
VII. Over de Gebreken van het Zog in 't Gemeen.	86
VIII. Van de belette Afkleinzing van het Zog.	88
IX. Van de belette Ontlasting van het Zog.	90
X. Van de natuurlyke Hoeveelheid van het Zog.	93
XI. Van het Gemis en Schaarsheid van Zog.	97
	XII.

TAFEL DER HOOFDSTUKKEN.

Hoofdst.	<i>bladz.</i>
XII. Van de Overtolligheid van Zog.	110
XIII. Van de te groote Dunheid, Dikheid, en Scherpthe van het Zog.	131
XIV. Van de Running van het Zog, en het Zoggezwel der Mammen.	146
XV. Van de Zogkoorts.	164
XVI. Van de Dwaaling van Plaats, en der Ontlasting van het Zog, en de Zogverplaat- singen.	171
XVII. Van de Zog-Ylhoofdigheid.	214
XVIII. Van het Zog-Uitslag.	220

VOORBERIGT.

Zoo dra ik de Vraage der *Hollandsche Maatschappye*, naame-lyk, dat men aantoonde de wor- ding of maaking van het Zog ofte Melk in zwangere ofte eerst-verloste Kraam- vrouwen; op wat manier het te doen Vermeerderen, Verminderen, en in het geheel te doen Opdroogen ofte Ver- dwynen; wat toevallen het Zog meest veroorzaake, en de manier om dezelve voor te komen ofte te geneezen? *behoor- lyk overwogen heb*, heeft het my toege- schenen, dat het algemeen oogmerk der *Maatschappye* in dezelve was om een vol-

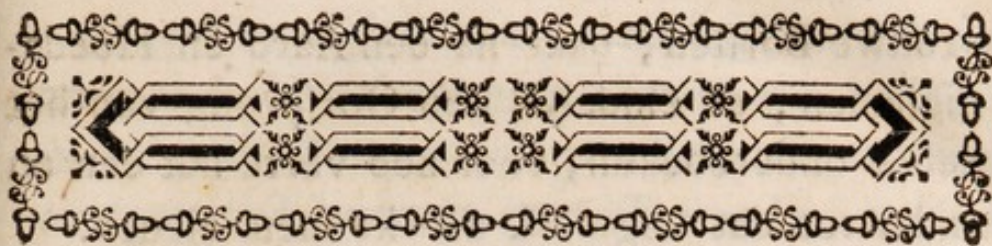
leedige Verhandeling in te vorderen van alles, wat over het Zog, zoo Natuur- als Geneeskundig, aan de zyde der vrouwen konde gezegt worden; aan hoedanige verhandeling het zekerlyk de Geneeskunde tot heden toe ontbrooken heeft. Op dit denkbeeld heb ik deze Verhandeling uitgewerkt, en 'er alles tragten in te brengen wat tot volmaaking van dezelve strekken mogt, en met de zaaken eenigsins verknogt was, oordeelende dat het overtollige hier niet schaaden konde, zoo lang het tot de stoffe betrekkelijk bleef.

't Is hier door, dat men 'er mischien Hoofdstukken en zaaken in ontmoeten zal, welken in de Vraage niet uitgedrukt staan, nog 'er regtstreeks in bedoelt schynen; dog die 'er niet te min ligtelyk onder kunnen begrepen worden: gelyk ik dan ook de byzondere redenen, die my bezwogen hebben om zoodanige Hoofdstukken of zaaken 'er by

te voegen en in te lasfen, by den overgang van yder derzelver, heb opgegeven.

Uit dit opgevatte denkbeeld der Vraage was ligt te voorzien, dat deze Verhandeling een meer dan gewoone uitgebreidheid zoude verkrygen. Edog om hier in te vermoed te komen, heb ik terftond goed gedacht de verfchillende gevoelens der Auteurs over zommige zaaken, tot het Natuurkundige dezer ftoffe behoorende, niet aan te roeren, veel min te wederleggen, meenende te kunnen volftaan, indien ik het bewysbaarfte gevoelen met zoo veele redenen, als 'er uit de befchouwelyke kennis en ondervinding gebaalt kunnen worden, ftaaftde of betoogde. Tot dat zelfde einde heb ik in het Geneeskundige Deel der Vraage, als 'er eenige Geneesmiddelen moesten voorgefchreven worden, alleen derzelver klassen aangewezen; behalven wanneer my eenige Middelen bekend waren, welken tot het

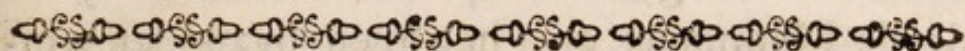
voorgestelde oogmerk een byzonder vermo-
gen hebben; dezulken heb ik opzettelyk aan-
geprezen. Voor 't overige heb ik met het
zelfde doelwit in den styl, manier van
voorstelling enz. allesins de kortheid be-
tragt, alle herbaalingen, zoo veel my doen-
lyk geweest is, vermeden, en gestadig den
Lezer tot het geene ik eens verklaart had-
de, wanneer zulks weer te pas kwam, te
rug gewezen.

VERHANDELING

VAN DE

MELK-WORDING.

I. HOOFDSTUK,

Van de Mammen. (a).

I. m de Wording onzer Vogten, zoo rondlopende, als afgekleinsde, te verstaan, is 't buiten twyffel noodzaakelyk, dat men kenne *het Maakzel hunner Konstuigen, hunnan Aard en Hoedanigheden, en hunnan Oorsprong of de Stoffe, waar uit zy bereid worden*; want, nadien hunne Wording ontoegankelyk geschiedt voor het zintuigelyk onderzoek, moet dezelve uit de kennis van die drie byzonderheden door een beschouwende redenkaveling opgemaakt worden.

II. Om dan de Wording van het Zog aan te toonen, zal ik eerst het Zamenstel van deszelfs afkleinsende Konstuigen, de Mammen of

vrouwe

(a) Mammae.

vrouwe Borsten, daar na den Aard en Hoedaignheden, en eindelyk den Oorsprong van het zelve onderzoeken; voor zoo verre het een en ander tot dat oogmerk zal kunnen dienen.

III. Van het *uitwendig Maakzel der Mammen*, staat my ten dien einde aan te merken.

1. *Haare veranderlyke Grootte*. Geen deel is 'er in het lighaam der Vrouwen zoo zeer verschillende in grootte op onderscheiden tyden als de Mammen: en, het geen byzonder aanmerking verdient, dit verschil regelt zig voornaamelyk naar den onderscheiden staat der *Baar-moeder (a)* en Ouderdom.

Voor de Huwbaarheid puilen zy naauwlyks uit boven de gemeene oppervlakte der borst; dog met dit tydperk (hier te lande gewoonlyk tusshen de 14 en 16 jaaren; wanneer de *Stonden (b)* mede voor den dag komen) beginnen zy merkelyk groot en styf op te zetten.

In't vervolg zwellen zy doorgaans op nieuws, zoo dikwils als de stondevloed aanstaande, of opgestopt is; maar, dezen vloeijenden, flinken zy weder. 't Is hierom dat HIPPOCRATES zegt: *Indien 'er Zog is in de Mammen van een vrouw, die niet bezwangert nog kraams is, houden haare stonden op (A).*

Zeer

(A) Aphor. Sect. V. n. 39. Conf. LOMMII observ. lib. II. pag. 245. & Ephem. Nat. Curios. Dec. II. ann. IV. obs. 154.

(a) Uterus. (b) Menstrua.

Zeer kennelyk is haare zwelling ten tyde der zwangerheid en zooging; wanneer ook gemeenlyk de stonden niet vloeijen: de vrouwen eenigen tyd bevrugt geweest zynde, worden haare Mammen meer en meer opgezet en harder, gepaart met een ligte pyn en jeuking.

Voor al is dit zichtbaar op het laatste haarer dragt.

Den derden of vierden dag na de verlossing, de *Kraamzuivering* (a) sterk verminderende, en ophoudende, zwellen zy zoo aanmerkeelyk en schielyk, dat zy dikwerf zwaare pynen lyden.

Vervolgens blyven zy, geduurende de zooging, meerder uitgezet, en wel naar maate 'er meer of minder Zog in dezelve huisvest.

Na de zooging, de melk verdwenen zynde, keeren zy weder tot haare voorige grootte; hoewel zy doorgaans slapper blyven, dan zy voor de zwangerheid waren.

Omtrent het vyftigste jaar beginnen zy tevens met het ophouden der stonden slap te worden, en als 't ware te verdwynen.

Uit al het welke men in 't voorbygaan kan opmaaken, hoe groote gemeenschap 'er tuschen de Mammen en Baarmoeder plaats hebbe.

2. *Haare zonderlinge Rekbaarheid*, zeer kenbaar uit de reeds aangeteekende verschynselen, maar

(a) Lochia.

maar byzonder uit de ziekelyke zwelling, die de Mammen dikwils ondergaan, en waar van de Praktyk ons dagelyks merkwaardige voorbeelden oplevert. Verwonderlyk is 't geval van een Vrouw, die, 's avonds gezond naar bed gegaan zynde, en den ganschen nacht zoo geruſt als ooit geflapen hebbende, s'morgens haare Mammen zoo vreeslyk opgezwollen vondt, dat de rechter den omtrek had van 3 voeten $1\frac{1}{2}$ duim, en deze na de dood afgezet zynde woeg 64 ponden (A). De reden van deze byzondere rekbaarheid is zekerlyk ten deele te zoeken in het losse zamenweeffel van de inwendige zelfſtandigheid der Mammen; maar niet minder in haare rekbaare bekleedselen, in het meenigvuldige omgelegene vet, dat ligtelyk voor alle uitzetting wykt, en in derzelver vrye legging, zynde uitwendig door geene ſpieren bedwongen, zoo dat zy vryelyk naar alle kanten kunnen opzwellen: waar van het dan ook komt, dat 'er, benevens de Baarmoeder, geen werktuigelyk deel is, 't welk ligter tot een aanmerkelyke grootte kan uitgezet worden (B): en hier in is zeer waarschynlyk de voornaamste, zoo niet de eenigste, grond gelegen, waar op de

(A) Philof. Transact. ann. 1669. no. 52. Conf. E. N. C. Cent. 1. obs. 67. SALMUTH. Cent. II. obs. 89. BARTHOL. Hist. 47. Cent. VI.

(B) Conf. HALLER. Praelect. in Instit. Boerhaav. Tom. V. Part. II. p. 35, 259.

de groote gemeenschap tusfchen die deelen steunt, gelyk in 't vervolg blyken zal.

IV. Van de *Tepels* dien ik tot het zelfde doelwit de volgende byzonderheden aan te teekenen.

1. Hunne *langwerpig - ronde Gedaante*, en *Grootte*; die veel aanmerkelyker is in zwangere en zoogende vrouwen, dan in Vrysters; hoewel zy zomtyds tot na de verlossing als verholen blyven, en door zekere hulpmiddelen moeten uitgehaalt worden.

2. Hunne *Zelfstandigheid*; welke gelyk die der *Roede* (a) sponsagtig is, waarom zy op gelyke wyze kunnen opzwellen. Volgens WINSLOW (A) bestaan zy uit bandagtige bundeltjes, tusfchen welken allerley vaten en zenuwen leggen, en die in hunne lengte geplooit zyn, zoodanig dat zy verdwynen, als de *Tepels* uitgerekt worden.

3. Hunne *Gevoeligheid*; welke zoo groot is, dat zy gelyk de *Roede*, door een zagte aanraaking of kitteling, die een wellustige aandoening verwekt, styf worden, zwellen, en zig oprigten (B). De oorzaak hier van is te zoeken in de meenigvuldige *Zenuwtepeltjes* (b), die
ronds-

(A) *Expof. Anat. T. IV. n. 18.*

(B) De wyze, op welke deze oprigting gefchiedt, fchoon duyster, fchynt my tot heden toe het best verklaart te zyn door R. WHYT. *Eff. in the vital. and other. involunt. motions* pag. 99—103.

(a) *Membrum virile.* (b) *Papillae nervosae.*

rondfom hunne oppervlakte , voor het bloote oog zichtbaar, by wyze van kleine ronde topjes uitpuilen (A). Men moet ze wel onderscheiden van de *Smeerkliertjes* (a) van MORGAGNE, die met opene mondtjes in de Tepels en *Tepelkring* (b) gezien worden, daar zy een vet vogt afkleinzen, dienende om deze deelen te besmeeren, en te beschermen (B).

4. Hunne *Openingen* ; die, in getale zeer onzeker, doorgaans van 7 tot 10, de mondtjes zyn van even zoo veele *Zogpypjes* (c), welken tusfchen de bandagtige bundeltjes in kleine afstanden van elkander, langs derzelve rigting geplaatst, en volgens der zelve plooijen gerimpelt, in den omtrek van den top der Tepels ongeregelt uitkomen (C).

5. Hunnen *Dienst* ; welke is om door die mondtjes der zogpypjes het Zog uit de Mammen, als twee kraanen uit hunne Melkbronnen, door middel der zuiging van 't kind te ontlasten.

V. Vooral egter zal de beschouwing van het

in-

(A) Deze Zenuwtepeltjes heeft de Heer S. ALBINUS zeer naauwkeurig afgebeeld. Acad. Annot. L. III. Tab. IV. fig. 2, 3.

(B) Conf. MORGAGN. Advers. anat. V. p. 15. HINTZE Exam. anat. papill. cutan.

(C) Conf. HALL Pr. T. V. P. II. p. 264. WINSLOW. l. c. T. IV. n. 19. ALBIN. Acad. Ann L. IV. Tab. IV. fig. 3.

(a) Glandulae sebaceae. (b) Areola. (c) Tubuli lactiferi.

inwendig Maakzel der Mammen tot ons oogmerk te ftade komen.

By de meesten en besten der hedendaagsche Ontleedkundigen worden zy gehouden voor *Zaamgehoopte Klieren* (a), bestaande uit veele *Enkele ronde Klieren* (b) of klierbezien, die, als zoo veele byzondere kloenen of omwindfels van vaten door het *Vetvlies* (c) tot een lighaam, het *Lighaam der Mammen* (d) genaamt, zyn zaam vereenigt, en wier tusfchenruimtens met een meenigte vets vervult zyn (A).

VI. De *Vaten*, die het klieragtig lighaam der Mammen voortbrengen, zyn de *Uit- en Inwendige Mamslagaderen* (e).

De eerften, by anderen de *Bovenfte Borstslagaderen* (f) genaamt, oorspronglyk uit de *Oxelslagaderen* (g), gaan van daar nederwaards langs de zydelyke gedeeltens der borst, geevende op dezen weg takken aan de *Borst- en andere bygelegene Spieren* (h). Vervolgens, naar de Mammen voortlopende, voorzien zy voor, naamelyk derzelve bekleedfelen van vaten.

De laatsten, van vooren en eenigfins van onderen

(A) Conf. HALL. Pr. T. V. P. II. p. 260. R. BOEHMER de consensu uteri cum Mammis causa lactis dubia p. 25.

(a) Glandulae conglomeratae. (b) Glandulae conglomeratae. (c) Cellulosa. (d) Discus mammarum. (e) Arteriae mammariae externae & internae. (f) Arteriae thoracicae superiores. (g) Arteriae axillares. (h) Musculi pectorales.

deren uit de *Onderfleutelbeens Slagaderen* (a), byna onder de middenste bogt van het *Sleutelbeen* (b) spruitende, loopen van daar regtstreeks naar beneden, omtrent een vingerbreedte afstand ter wederzyde van het *Borstbeen* (c), tusfchen de *Kraakbeenderen* (d) der *Waare Ribben* (e) en het *Borstvlies* (f). Op dezen weg geeven zy takken aan de meeste deelen van de borst; dog de voornaamften gaan tusfchen de tusfchenwydtens van de derde, vierde en vyfde Ribben, makende gemeenschap met de *Tusfchentribbige*, en de uitwendige *Mam-Slagaderen* (g). De Stammen vervolgen hunnen loop benedenwaards, en komen onder het *Zwaardwyze Kraakbeen* (h) uit de borst, verspreidende zig in de bovenfte gedeeltens van de *Regte Spieren* (i) des Buiks; alwaar zy zig in twee takken verdeelen, die met even zoo veel van de *Bovenbuikfche Slagaderen* (k) inmonden (A).

VII. Na dat de beschreven slagaderen in de Mammen gekomen zyn, verdeelen zy zig terftond in meenigvuldige takken, die overal in de klieragtige zelfftandigheid indringen. Wanneer zy nu reeds zeer klein geworden zyn, gaat

(A) Conf. HALL. Fasc. III. pag. 23 — 30. EUSTACH. Tab. XXVI. fig. 12.

(a) Arteriae subclaviae. (b) Clavicula. (c) Sternum. (d) Cartilagines. (e) Costae verae. (f) Pleura. (g) Arteriae intercostales. (h) Cartilago ensiformis. (i) Musculi recti. (k) Arteriae epigastricae.

gaat 'er een of meer in elke klierbezie, welke zig dan weder verdeelt in veele fyne takjes, die in het begin zig konstig buigen naar de byzondere gedaante, die ydere enkelvoudige klier ontfangen heeft, wordende met ronde of ovaals wyze kronkels als tot een kloen opgewonden; en eindelyk worden zy zoo fyn, dat men hunnen verderen voortgang door het ontleedmes niet meer kan naspooren. Edog door hulp van het Microskoop, en van konstige inspuitingen heeft men ondekt, dat elke klierbezie een verzameling is van zeer teere aaneenvolgende slagaderlyke vaatjes, die ten deele in adertjes, en ten deele in *Zogbuisjes* (a) eindigen (A).

VIII. Gelyk dan in het gansche lighaam, zoo ook in het lighaam der Mammen, loopen de slagaderen, wanneer zy tot de uiterste fynheid van bloedvaten gekomen zyn, in dergelyke fyne aderen uit, die zig meer en meer vereenigende grooter en grooter takken maken, waaruit eindelyk de *Uit- en Inwendige Mamaderen* (b) voortkomen.

De *Eersten* verzellen de *Uitwendige Mamslagaderen*, verspreidende zig byzonderlyk door het vetvlies, dat het lighaam der Mammen om-

(A) Conf. NUCK Adenograph. Cap. II. A. BOEHMER de Duct. Mamm.

(a) Ductus lactiferi seu galactophori. (b) Venae Mammariae externae & internae.

omringt; daar zy die takken geeven, die men in zoogenden zoo opgezet en blaauw door de huid ziet heen schynen. Zy eindigen meestentijds in de *Oxeladeren* (a).

De *Laatsten* loopen insgelyks den zelfden weg als de Inwendige Mamslagaderen; hebben mede gemeenschap met de *Bovenbuikfche Aderen* (b); en eindigen doorgaans in de wortels van de *Onderfleutelbeens Aderen* (c).

IX. Voor dat de Mamslagaderen de Mamaderen voortbrengen, spruiten waarschylyk ter zyde uit dezelve de Zogbuisjes met verscheide kleine takjes, welken zig allengsjes met elkander tot grooter vereenigen, zoo dat 'er uit ydere klierbezie één of meer zigtbare buisjes voortkomen, die naderhand weder met anderen ineenlopende nog grooter Zogbuisjes zaamstellen, welken van alle kanten uit de klieragtige zelfstandigheid naar den Tepel, als tot hun middelpunt, zaamlopende, en daar weder nauwer wordende, eindelyk de Zogpypjes (§. III, 4.) voortbrengen.

Daarenboven belooft HALLER (A) proeven, waaruit blyken zal, dat de Zogbuisjes niet alleen in het lighaam van de Mam zig ophouden, maar zig ook uitbreiden in het omgelegene

(A) Elem. Physiol. T. II. p. 367.

(a) Venae axillares. (b) Venae epigastricae.

(c) Venae subclaviae.

gene vet, daar zy den oly weder opflorpen, even als de *Watervaten* (*a*) het *Watervoigt* (*b*). Dezen nu zyn de buisjes, die het *Zog* afkleinzen, en naar de *Tepels* overvoeren. Zy bestaan, gelyk alle de vaten van de *Mammen*, uit zeer rekbaare doorschynende vliezen, zoo dat men ze, de *Borsten* van zoogenden ontleedende, by meenigte, dikwils met melk opgevult, en wit doorschynende, voor het bloote oog zichtbaar vindt. (A).

X. Men moet egter deze *Zogbuisjes* niet verwarren met de *Watervaten*; waar van 'er ook veelen in de zelfstandigheid der *Mammen* gevonden worden, die het overtollige *Watervoigt* naar den *Gylbak* (*c*) schynen te rug te voeren. A. BOEHMER (B) heeft door inspuitingen met kwik in een watervat op de bovenste oppervlakte van de groote kwab der *Lever* (*d*) een watervat ontdekt, langs de lengte van het *Borstbeen*, dat kleine takjes uit de *Mammen* ontfong, en vervolgens takken der watervaten zoo van de *Mammen* als van de *Lever*, die in den ontfangbak der *gyl* overgongen.

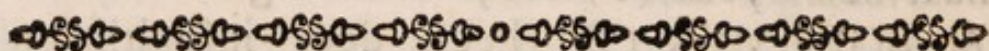
XI. Tot het zamenstel der *Mammen* behoort eindelyk een meenigte van *Zenuwen*, die voor

(A) Conf. HALL. Pr. T. V. P. II. p. 260-262. TREW in Act. Phys. Med. T. II. p. 124. A. BOEHMER D. c.

(B) D. c.

(a) Vasa lymphatica. (b) Lympha. (c) Cisterna Chyli. (d) Hepar.

voornaamelyk voortspruiten uit de *Tusfchenribbige Zenuwen* (*a*), welken door de tusfchenwydens van de derde, vierde en vyfde ribben uitkomen, door welker tusfchenkomst zy gemeenschap hebben met het *Tusfchenribbige Paar* (*b*), van WINSLOW (A) de *Groote Medelydende Zenuwen* (*c*) genaamt, en door middel van dezen met meest alle de Zenuwen van het lighaam. (B). Deze Zenuwen verzellen overal de vaten, en verspreiden zig door de gansche zelfstandigheid der Mammen, tot dat zy voor al in de Tepels eindigen, daar zy de beschreven zenuwtepeltjes (§. III, 3.) maaken.

II. H O O F D S T U K.

Van den Aard en Hoedanigheden van 't Zog.

XII. **O**m den Aard en Hoedanigheden van het Zog te onderzoeken zyn 'er twee wegen open, de *Natuur- en Scheidkundige-Beschouwing*. Door den eersten ontdekt men alleen

(A) Ex. c. n. 164.

(B) WOLTERS DORFF de Febr. lactea. pag. 17.

(a) Nervi intercostales. (b) Par intercostale.

(c) Nervi sympathetici magni.

leen die hoedanigheden, welken het Zog, onverandert en nog in zynen natuurlyken staat zynde, bezit. Door den laatsten ontvouwd men het inwendig zamenstel van het zelve, en alle deszelfs byzondere deelen.

XIII. De *Natuurkundige beschouwing* bedient zig van onze zintuigen blootelyk, of van het gezigt door het Microskoop gesterkt.

Op de eerste wyze doet het Zog van een gezonde vrouw, en nog versch zynde, zig op als een *wit, lyvig, eendaantig vogt, op het gevoel vet-tig, slymig, en zagt, aan de smaak zoetagtig, en van een eigenaartigen reuk.*

XIV. Het heeft derhalven onderscheidene foorten van Hoedanigheden; te weten

Natuurlyke, die in alle vloeystoffen zoo in als buiten ons lighaam plaats hebben;

Dierlyke, die in alle onze vogten, en in die van andere dieren gevonden worden;

Gelyksoortige, die het met eenige onzer vogten gemeen heeft; en

Eigenaartige, die aan het zelve alleen, of by uitsteektheid, eigen zyn.

XV. De *Natuurlyke Hoedanigheden*, als vloeybaarheid, zwaarte, enz. komen hier niet in aanmerking, als voor zoo verre zy in het Zog een byzonderen graad of bepaaling hebben; hoedanig zy straks nader zullen beschouwd worden.

XVI. De *Dierlyke* Hoedanigheden van het Zog zyn de volgende;

1. Het *Dierlyk Karakter*. Waar in dit eigenlyk bestaat zal in 't vervolg blyken; wanneer ik toonen zal, dat het Zog, schoon niet volkomen aan de dierlyke Natuur gelyk gemaakt, egter een zekeren indruk 'er van ontfangen heeft; zoo dat het met regt een dierlyk vogt verdient genaamt te worden, als zynde in zoo verre alleen een voortbrengfel van de dierlyke levenswerkingen der ingewanden en vaten, buiten welken men nergens deszelfs gelyken door Natuur of konst voortgebracht vindt. Wel is waar de Scheidkunde bereidt uit Planten een melkagtige vloeystoffe, die zeer veel overeenkomst met het Zog en andere dieren-melk heeft; nogthans is 'er merkelyk onderscheid tusfchen beiden, gelyk ik hierna zal doen zien.

2. *Eendaantigheid (a)*. Want men bespeurt in het zelve geene verscheidenheid van deelen, kleur, of dikte, zynde overal aan zig zelve gelykvormig, 't welk buiten twyffel afhangt van de zeer gelyke en volkomen vermenging der zelfstandigheden, die het zelve zaamstellen.

3. *Zagttheid (b)*. In het oog gedropen, of aan andere gevoelige zenuwen gebragt zynde, veroorzaakt het geen pynelyke nog onaangenaam

(a) Homogeneum. (b) Blandities.

naame prikkeling, gelyk vogten, die men fcherp noemt: zelfs verftrekt het tot een zeer verzag- tend en ftreelend middel in opene zweeren en ontvellingen (A).

XVII. Tot de *Gelykfoortige* Hoedanigheden van het Zog behooren.

1. Deszelfs *Vetheid*. Wanneer men het flegts met het uiterfte der vingeren betaft, verkrygt men een gewaarwording van vet. Zulks is het zekerlyk verfhuldigt aan de meenigvuldige oly, die het in zig heeft. 't Is hierom dat het onder de Olyagtige Vogten geplaatft wordt (B). En 't is vermoedelyk om dezelve reden, dat HIPPOCRATES (C) en MALPIGHIUS (D) gedagt hebben, dat het uit het opgeflorpte vet van het Vetvlies geboren wierd.

2. *Slymagtigheid* (a). In eenige onzer vogten fteekt deze hoedanigheid zeer door, gelyk in het bloed; waar uit het Zog ze ook fchynt over te nemen. Zy maakt het zelve op't aan- raaken een weinig kleverig en glibberig; en is, volgens HALLER (E), wel degelyk te onder- fcheiden van den oly van het Zog, dewyl het met de wey deszelfs vereenigt blyft, niet te-
gen-

(A) Conf. HOFMANN Disf. de mirabil. lact. afim. in me- dendo uf. §. 5.

(B) Vide HALL. Elem. Phyf. II. VII. p. 367.

(C) Lib. de Nat. Pueri.

(D) de Oment. & Adip. Duct. p. 240.

(E) Pr. ac T. V. P. II. p. 270.

(a) Mucofitas.

genstaande men 'er al den oly van afgescheiden heeft, en 'er niet van scheidt, dan na herhaalde doorzygingen. GAUBIUS (A) zegt het te zyn het minder olyagtige gedeelte van de vaste zelfstandigheid onzer vogten.

3. *Lyvigheid* of Dikheid. Door het gezigt en gevoel beiden bevindt men, dat het middelmatig van dikte is, hebbende veel meer lighaamelykheid of tastbaarheid onder dezelve oppervlakte, en bygevolg sterker zamenhang in deszelfs deelen, dan by voorbeeld water; waarvan het ook meer gebonden of minder vloeybaar is; want een droppel Zog en water, van dezelfde hoogte op een glatte oppervlakte vallende, zal het eerste niet zo ligt wegvloeyen, nog zig zoo wyd verspreiden, dan het laatste. Het is hier door, dat het Zog van onze wateragtige vogten onderscheiden wordt. Met betrekking tot anderen onzer vogten is het dikker dan de *Gyl* (a), en dunner dan het bloed of deszelfs wey. Met opzigt tot de melk van andere dieren het dunste van allen; aan het zelve volgt de ezelinne-, aan deze de geitenmelk; de dikste van allen is de koeijenmelk. Dezelfde order volgt de vetheid, invoegen de koeijen melk de vetste is.

XVIII. Van deze Dikheid van het Zog hangt dan

(A) Inst. Pathol. §. 278.

(a) Chylus.

dan deszelfs byzondere Vloeybaarheid af. Men oordeelt , dat het zyne behoorlyke dikte of vloeybaarheid heeft , als een drup 'er van op een glas of andere gepolyfte oppervlakte niet fchielyk wegvloeid (wanneer het te dun zou zyn), nog ook onbewegelyk en als bevrozen staan of taay hangen blyft (in welk geval het te dik zou zyn), of volgens AETIUS, indien het gelykelyk blyft hangen aan een hair , 't welk men in het zelve steekt ; want het vloed 'er van af, zoo het te dun is (A).

XIX. Van de byzondere Dikheid van het Zog hangt ook deszels *Betrekkelijke Zwaarte* (a) af. Deze heb ik in het versche Zog van een gezonde Zoogster, eenige uren na den eeten, en des genoeg bewerkt, haar afgezogen, bevonden tegen zuiver regenwater als 1, 032. En in koeijen-melk tegen het zelfde water als 1, 035.

XX. Nogtans moet men op deze bepaaling geenfins staat maaken, dewyl het Zog zeer vershillende is in dikte, en des ook in vloeybaarheid en zwaarte, naar de verscheidene temperamenten, levensmanier., spys, drank, geneesmiddelen, etenstyd, en byzonder naar den verscheiden tyd der zooging. Op het laatste

(A) Conf. CASTRO LUSITAN. de morb. mulier. p. 503. Hall. Pr. ac. T. V. P. II. p. 285.

(a) Gravitas specifica.

ste der dragt komt 'er dikwyls reeds eenig Zog te voorschyn, dog het geen zeer dun, schraal, en wateragtig is. Den tweeden of derden dag na de verlossing is het een weinig dikker; maar verdient nog naauwlyks den naam van Zog, waarom men het gewoonlyk *Biest* (a) noemt. Na dezen tyd krygt het een behoorlyke dikte, en is doorgaans gebondener in vrouwen, die eenige weeken gezoogt hebben, dan in de eerste dagen na de bevalling.

Alle deze verscheidenheden der dikte van het Zog hebben ook plaats in de andere Hoedanigheden, die zig meest daar na regelen.

XXI. De *Eigenaartige* Hoedanigheden van het Zog zyn

1. De *Witte Kleur*. Deze is aan het zelve zoo byzonder eigen, als de roodheid aan het bloed. Geen vogt is 'er in het gantsche lighaam, dat in wittigheid het Zog evenaart. De vogten, die eenige melkagtige kleur hebben, schynten inderdaad niets anders te zyn dan het Zog zelve, en alleen in plaats van dit te verschillen. Waar van nu deze witheid afhangt, is overvloedig bekend, naamelyk van den oly met water vermengt: dit blykt duidelyk in de *Uitmelkingen* (b), die door wryven van eenig kruid of zaad met water gemaakt worden. Daarenboven hoe men het olyagtige van het Zog

(a) Colostrum. (b) Emulsiones.

Zog of melk meer afscheidt, hoe het minder wit wordt; en hoe het meer oly in zig heeft, hoe het witter is; waarom ook de koeijenmelk het Zog in alle andere melk in witheid overtreft.

2. *Zoete Smaak.* De meesten onzer vogten hebben een geilen smaak. Die aangenaame zoetheid van het Zog is in geenen derzelve te vinden. Zelfs is het Zog zoeter dan de melk van eenig ander dier. De Bieft nogthans is niet zoet, maar eer ziltig en walgagtig, ook eenigfins geelagtig, zoo zommigen meenen, omdat derzelve room of vet garstig is (A); dog zoo 't my toefchynt, omdat zy grooter gelyk heeft met de wey van 't bloed, dat is, loogzoutiger is wegens derzelve langer vertoeving in het lighaam. Het is misfchien hier aan toe te fchryven, dat het eerste Zog een *Buikopenende Kragt* (a) heeft, waardoor het zoo nuttig is om den *Zwarten Drek* (b) der Eerstgeborenen uit te dryven.

3. *Eigenaartige Reuk.* Wanneer men het Zog, zoo dra het uitgezogen is, ruikt, ondekt men denzelfden melkreuk, hoewel niet zoo fterk, als verfch gemolken koeijenmelk van zig geeft. Door het ftilstaan verdwynt die reuk,

en

(A) D. de GORTER Disp. de Lacte & Lactatione pag. 4.

(a) *Vis purgativa.* (b) *Meconium.*

en met denzelven een zeer goede hoedanigheid van het Zog, gelyk straks zal blyken.

XXII. Dit nu is al het merkwaardigste, wat men in het Zog, door het bloote onderzoek der zintuigen, waarneemt. Men kan uit het een en ander in 't voorbygaan leeren:

Waarom het Zog van een Kraamvrouw beter is voor Eerstgeborenen, dan van een vrouw, die eenige weeken gezoogt heeft.

Hoe noodzakelyk het is, dat een Moeder haar eigen kind zooge (A).

Waarom men in de Verkiezing van een Min ook op den Tyd, dien zy gezoogt heeft, te letten hebbe.

XXIII. Het zog verder door het Microskoop onderzoekende, heeft LEEUWENHOEK gevonden, dat hetzelfde bestaat uit *Bolletjes* (a), die zesmaal kleiner zyn dan Bloedbolletjes, en uit 2, 3, 4, of 5 andere kleineren zamengefelt (B).

Het is wel zeker, dat 'er dergelyke bolletjes in het Zog of de melk, gelyk in andere olyagtige vogten, plaats hebben, en dat zy in kleineren deelbaar zyn; dog wat aangaat hunne volstreckte grootte en gedaante, en hunne

za-

(A) Hier over zyn waardig geleezen te worden HECQUET. *Disf. de l'obligat. au Meres de nourir leurs Enfans.* PUZOS *Traité des Accouchem.* Ch. 23.

(B) Voyez *Collect. Philosoph.* N°. 3. Art. III.

(a) Globuli.

zamenstelling met een bepaalt getal van kleiner bolletjes, dit alles fchynt weinig grond te hebben: men moet 'er het zelfde omtrent aanmerken, 't geen GAUBIUS (A) van de bloedbollen aanteekeent, te weeten dat zy hun bestaan verschuldigt zyn aan den oly, die met het wateragtige vermengt en te ondergebracht, wegens de onderlinge vyandschap tufchen deze vogten, tot bolletjes zamenloopt, tufchen welken het water, dat zig niet met dezelve vereenigt, inzwemt, en dus de gemaakte bolletjes van een fcheidt, en belet zig te vereenigen. Dit blykt klaar, gemerkt men ten allen tyde door oly en water onder een te klutfen, zoodanige bolletjes voortbrengen kan; zoo dat 'er geen werktuigelyke affchaaving door onze vaten noodig is om dezelve rond te maaken. Deze fchynt ook niet wel mogelyk wegens de weekheid, die men in deze bolletjes door het Microskoop ontdekt; want als men ze door naauwere vaten ziet loopfen, en des gedrukt worden, neemen zy een langwerpige en andere gedaantens aan, en gaan weder in een ronde over, zoo dra zy van drukking bevryd zyn, waar van de oorzaak genoeg bekend is. Niet te min is het zeker, dat deze bolletjes in het Zog kleiner zyn, en hunne middellynen evenredig fchy-

(A) L. c. §. 347-351. Conf. HALL. Elem. Phys. T. II. L. V. Sect. II.

fchynen te hebben aan die van de Melkbuisjes, in welken zy uit het bloed overgaan (A).

XXIV. Tot dus verre heb ik flegts het uitwendig wezen van het Zog befchouwd. 't Is ook noodig, dat ik dezelfs inwendig zamenftel ontvouwe. Hier toe baant de *Scheidkunde* den weg door een tweederley onderzoek.

Natuurlyk; wanneer men het Zog zyne eigenaartige fcheiding en verandering laat ondergaan;

Geweldig; als men door geweldige middelen dezelfs deelen van een fcheidt, en afzonderlyk onderzoekt.

XXV. Het Zog verfch en nog warm zynde waasfemt een fynen damp uit, dezelfs melkreuk veroorzaakende, en daar door ook voornaamelyk kenbaar. Uit verfch gemolken koevenmelk ryft een zichtbaare daauw op. Deze, in een kouden glazen klok gevangen zynde, wordt verdikt in een dun helder vogt, naauwlyks van zuiver water te onderscheiden, tenzy door den reuk, die egter fchielyk vervliegt, en niet meer waargenomen wordt, als de melk koud is, dog, deze warm gemaakt, weder voor een tyd zig openbaart.

Dan deze waasfem fchynt het vlugfte gedeelte van de melk in zig te bevatten, 't welk
in

in een geringe hoeveelheid is, en een *Geeft van zyn foort* (a) kan genoemd worden. Is het zelve het *Zenuwvogt* (b) of de *Dierlyke Geeft* (c), door de zenuwen der Mammen aan het Zog medegedeelt? Zoo willen Sommigen. Edog wie zal zulks bepaalen? Het is onweerspreekelyk, dat het een wezenlyk gedeelte van het Zog of melk uitmaakt. En hier uit wordt dan openbaar:

Waarom het Zog door het kind zelfs uit de Mammen gezogen beter voedsel verschaft, dan de melk, die verkoelt is.

Waarom het schaadelyk is, dat men de melk tot voedsel van het kind geschikt, eerst warmt of kookt. Waar van onze vrouwen in 't algemeen een verkeert begrip hebben, meenende, dat zy, ik weet niet welk eene raauwheid, door 't kookken wegneemen (A).

XXVI. Het Zog nu, dat hier van overschiet, blyft nog een eendaantig vogt. Dog, in eenig vat op een koele plaats stilstaande, komt 'er na weinig tyds bovenop dryven een witte of eenigfins geelagtige dikke vette stoffe, *Room* genaamt. Dezen voorzigtig afgeschept zynde, wordt 'er kort daar na weder een nieuwe geboren. Hier mede aanhoudende, tot dat 'er
in

(A) Conf. van SWIETEN Comm. in Boerh. Aphor. T. I. p. 30.

(a) Spiritus sui generis. (b) Liquidum nervcum.
(c) Spiritus animalis.

in 't geheel geen room meer op zwemt, blyft 'er over een blaauwagtige, doorschynender, dunner, en schraaler melk, *Afgeroomde* of *Tapte-Melk* (a) geheten.

XXVII. De Room, dus vergaard, schynt mede wel eendaantig van stoffe, dog is ook met weinig moeite in verschillende deelen te scheiden, op dergelyke wyze, als onze Landlieden den Room van Koeyenmelk door klutfen en slaan in een ton, dat zy kaarnen noemen, in twee Stoffen scheiden; in een dikke, vette, olyagtige, geele zelfstandigheid, *Boter* genaamt, en in een dergelyke melk, als door de voorgaande scheiding voortgebracht werd, hoewel men ze doorgaans *Kaarne-melk* noemt.

Een gedeelte van deze melk blyft nog met de boter vereenigt, dat 'er verders door kneeden wordt uitgedrukt en afgewasfchen.

XXVIII. De afgeroomde Melk ftill staande, word na verloop van eenigen tyd dik, goor en zuuren, scheidt zig dan weder in twee deelen, in een nog doorschynender, dunner, en eenigfins geelagtig vogt, *Wey* genaamt, en in een dikke, wit- en papagtige stoffe, *Kaas*, en wel *Afgeroomde*, of *Komynde Kaas* geheeten, omdat men ze gewoonlyk door Komynzaad smaakelyk maakt. Deze Kaasstoffe zwemt eerst met witte vlokken in de wey. Daar na runt zy tot klon-

(a) Lac desloratum seu ebutyratum.

klonters of tot een wrongel te zamen, en zinkt op den bodem van 't vat. (A).

De warmte verhaast alle deze verschynfelen; waarom de boeren de melk, daar zy kaas van zullen maken, eerst warmen. En hier van daan wordt de Melk des zomers schieyker zuur, dan s'winters.

XXIX. Het blykt derhalven,

Dat in het Zog, behalven de geestige waasfem, (XXV.) drierley tastbaare stoffen of zaamstellende deelen plaats hebben, Boter, Wey en Kaas;

Vervolgens dat dezelve, gelyk in Natuur, zoo ook in Zwaarte verschillen, zynde de Boter het ligste, de Kaas het zwaarste;

Eindelyk dat zy niet Scheidkundig in elkan-der ontbonden, nog zeer naauw onderling ver- eenigt zyn, dewyl ze van zelfs scheiden; 't welk vooral van de Boter waar is.

XXX. In de laatste Scheiding ontdekte men een ontaarding in 't Zog, naamelyk de Zuur- wording. Deze schynt tot dezelve noodzaake- lyk en een uitwerkzel te zyn van een wezen- lyk zuur zout; 't welk in het Zog of de Melk door de gelyke menging der deelen zoo verho-
len

(A) Zeer fraay kan men alle deze Scheidingen zien, als men de melk of het Zog eenige dagen in een Cy- lindrisch glas stil laat staan. Men vindt dan den Room boven dryvenden, de wey in 't midden, en de kaas van onderen, by wyze van onderscheidene laagen.

len geweest is, dat het door geene verschynfelen, nog door den smaak kenbaar was, dog nu door een soort van *Gifting* (a) ontwikkeld en openbaar wordt; want, als men by de afge-roomde Melk, eer zy van zelfs zuur wordt, eenig zuur mengt, stolt en runt zy datelyk, waarom 'er de Boeren *Lubbe* (b), toe gebruiken, die niet anders is als een overblyffel van een geronnen en zuur geworden melk in de maag der Kalven, als een Gift werkende.

Indien men dusdanig zuur by de Melk doet, eer 'er de Room af is, runt de Kaas en Boter te zamen, de Wey scheidt 'er af, en men krygt een wrongel, waarvan men de *Room of Zoetemelksche Kaas* bereidt.

Weshalven de zuurwording tot de scheiding in Room en Taptemelk niet alleen niet noodig is, maar zelfs die belet.

Daar en boven is 't bekend, dat het Zog of de Melk van andere vleescheetende Dieren niet zoo sterk en schielyk zuur wordt, dan die van Graseetende dieren. Waar uit blykt, dat het Zog meer van de dierlyke, dat is, van de *Loogzoutige Natuur* (c) bezit, dan by voorbeeld de melk der Koeyen. 't Is ook daarom, dat het Zog schielyker dan deze tot Rotting overgaat. Hoewel alle melk door lang stilstaan bederft; vooral

(a) Fermentatio. (b) Coagulum.
(c) Natura alcalescens.

vooral zoo 'er andere vermogende oorzaaken tot Rotting by komen (A). Alle Boter beschimmelt, wordt bitter en garstig door langte van tyd. De Kaas van wat foort van melk, oud wordende, rot zoo sterk, dat zy een ondragelyken stank veroorzaakt, ja wurmen uitbroeid. De Wey alleen is 't meest eigen zuur te worden. Dit onderscheidt dezelve van die van 't bloed, waar van ze ook daar door verschilt, dat zy door 't vuur niet en stolt. Maar zoo de Wey van 't Zog lang in het bloed gehuisvest heeft, verkrygt zy mede een geneigtheid tot Rotting. Dog hier van in 't vervolg breeder.

Eindelyk moet ik omtrent deze ontaarding en aantekenen, dat men dezelve kan voorkomen door de gemeenschap van de Lugt met het Zog of de Melk weg te neemen. Immers dit schynen te bewyzen de Proefneemingen van ELLER (B), die bloed, melk, en andere vogten een jaar lang zonder bederf in 't lugtleedige bewaard heeft. Ook heb ik bevonden, dat Zog en Melk, in een Cilindrisch Glas in deszelfs drie deelen gescheiden, kan bewaart worden, zonder dat de Wey en Kaas eenige ontaarding of verandering meer ondergaat, zoo lang de laag Room, bovenop dryvende, en rondsom met het glas vereenigt, en den toegang van de lugt be-

(A) Conf. HALL. Pr. ac. T. V. P. II. p. 270.

(B) Voyez Memoir. de l'Acad. de Berlin, l'An. 1757.

belettende, niet verbroken wordt; maar de oppervlakte van dezen, onmiddelyk aan de lugt raakende, beschimmelt.

XXXI. Men moet egter uit deze ontaardingen niet besluiten tot de Natuur van het Zog of de Melk. Het bygemengde Zuur, van wat foort ook, doet het wel runnen; maar brengt 'er geen *Opbruifching* (a) in voort: die 'er ook niet geboren word door eenig *Loogzout* (b); het geen, buiten de verandering in geelagtige of roode kleur, niets anders dan het zuur te weeg brengt. Weshalven het Zog nog Zuur nog Loogzout is.

XXXII. Het Zog dus in zyne zelfstandigheden ontbonden hebbende, schiet 'er nog over, dat ik dezen en derzelve *Hoofdstoffen* (c) afzonderlyk onderzoeke. Hier toe komt men door een geweldiger bewerking, naamelyk de *Scheidkundige Ontleeding* (d).

XXXIII. Door dezen weg vindt men in de Boter de meeste oly, die egter nog met veel wey vereenigt is, en, naar maate men 'er deze afscheidt, vloeybaarer wordt.

XXXIV. De Wey, die altyd nog eenige Vet- en Slymagtige stoffe in zig heeft, vindt men voor 't grootste gedeelte te bestaan uit water, bezwangert nogtans met een *Wezenlyk*

(a) Effervescentia. (b) Alkali. (c) Elementa.
(d) Analyfis chemica.

lyk Zout (a), 't geen zoet is, en buiten twyfel de zoetigheid der melk veroorzaakt, waarom het *Melk-suiker* (b) genaamt wordt, behoorrende volgens VULLYAMOZ (A) tot de *Middelflagtige Zouten* (c), en wel tot de zulken, die uit een waaren Oly en *Zuurzout* (d) bestaan; door welk zuurzout de *Melk-suiker* van zelfs gift. Hier in dan is de reden te zoeken;

Waarom de gantsche Natuur van het Zog tot zuur hellende (e) is.

Waarom de Wey, ontaardende, meest en eigenaartigst zuur wordt.

Waarom de Boter en Kaas, van alle Wey afgescheiden, en ontaardende, tot rotting overgaat.

Eindelyk, waarom de Boter vloeibaarer wordt naar maate, dat men ze van de Wey berooft.

XXXV. In de Kaas vindt men voor 't meest een aardagtig wezen, dat egter nog met veel Wey en Oly vermengt is. 't Is hier door, dat de Kaas in zoo een taaije, hoornagtige, ja dikwils steenagtige zelfstandigheid verandert. SHEUCHER (B) heeft waargenomen, dat de melkpotten of tonnen door een lang gebruik met

(A) *Disf. de Sal. Lact. essent.* §. XVII—XXVII. Conf. HALL. Pr. ac T. V. P. II. p. 266.

(B) *Itin. Alp.* p. 59.

(a) *Sal. essentialis.* (b) *Saccharum Lactis.* (c) *Salia neutra.* (d) *Sal. acidum.* (e) *Acescens.*

met een steenagtige korst bezet worden. BONNET (C) verhaalt van een kind, dat het Zog, door den afgang, zaamgeronnen ontlastte ter grootte van erweten, zoo hard als kalkagtige knobbels, terwyl het de Boter afzonderlyk uitbraakte. HIPPOCRATES (D) meende, dat het beginsel der Steen geboren wierdt uit Zog van slymige voedfels.

XXXVI. Het blykt dan, dat het Zog, gelyk alle onze deelen, uit vierderley Hoofdstoffen bestaat, Oly, Water, Zout en Aarde. In de Boter heeft de Oly de overhand; in de Wey het Water, waar door zy ook het voervogt is van al het Zout der Melk; in de Kaas de Aarde. Aan de eerste is het Zog zyn witte kleur en vetheid verschuldigt; aan de tweede zyn vloeibaarheid; aan de derde zyn zoeten smaak, en aan de laatste zyne dikheid.

Deze zoo onderscheidene stoffen, en verschillende zelfstandigheden, zyn zoodanig door de Natuur bewerkt, en zoo gelykelyk vermengt, dat zy te zamen eene eendaantige vloeistoffe uitmaaken. Hier voor moet alle kunst zwigten, die zelfs niet in staat is, om de drie gescheidene deelen (XXIX) weder zoodanig te vereenigen, dat zy een eendaantig Zog zaamstellen.

XXXVII.

(C) Theatr. Tabid. Exerc. XXVI. p. 69.

(D) de Morb. Lib. XIV. p. 513.

XXXVII. 't Is buiten twyffel , dat 'er tus-
 fchen de drie zelfstandigheden van het Zog,
 zoo wel als tusfchen derzelver hoofdstoffen,
 een zekere onderlinge evenredigheid plaats
 heeft, die het meest met den gezonden staat
 overeenkomt, en waar van de natuurlyke goed-
 heid desfelfs afhangt. Deze evenredigheid ver-
 fchilt egter naar het onderscheid van Perfoo-
 nen , Temperamenten , enz. alsmede in ver-
 fchillende dieren; zoo dat, by voorbeeld, het
 Zog dunner is dan Koeijen-melk, omdat het
 een grooter hoeveelheid van Wey tot de Kaas
 heeft. Zoo is ook de Koeijen-melk de vetste,
 omdat zy meerder Boter heeft tot de andere
 deelen, als eenige andere melk. 't Is daarom,
 dat men die evenredigheid niet naauwkeurig
 kan bepaalen. Van alle melk is 't waar, dat de
 Wey het grootste, en de Boter het minste ge-
 deelte uitmaakt; in voegen 'er altyd meer Kaas
 dan Boter in is. HOFFMAN (A) heeft door
 een zagte uitwaasfeming gevonden, dat één pond
 Ezelinne - en Vrouwe - melk, die hier in zeer
 overeenkomen, elf oncen Water, en één
 once vaste stoffe oplevert. En HOMBERG (B)
 heeft ontdekt, dat de Ezelinne-melk viermaal
 meer Kaas dan Boter geeft. Door verscheide-
 ne

(A) Disf. de Saluberr. Seri Lact. Virt. §. 18. 19.

(B) Mem. de l'Acad. Royal. des Scienc. An. 1712. p.
 356. Conf. Cartheuf. Fund. Mat. med. P. II. p. 538 540.

ne proeven heb ik ook gezien, dat 'er in het Zog doorgaans veel grooter reden is van de Kaas tot de Boter, dan in de Koeijen- of Geiten-melk. (A).

XXXVIII. Uit al het aangetekende is nu lichtelyk op te maaken, in welke hoedanigheden het Zog met andere vogten overeenkomt en verschilt.

Buiten het dierlyk lighaam is 'er geen vogt, waarmede het Zog grooter gelykheid heeft, dan met de melk uit Planten en Zaaden, door wryving met water, bereid. Deze heeft dezelve witte kleur, dergelyken zoeten smaak en sagten reuk; wordt even ligt zuur door stilltaan en warmte; en scheidt zig hier door, gelyk ook door bymenging van eenig zuur, in een dikken oly, en in een dun wateragtig doorschynend vogt, waarop de oly dryft. Dog Kaas kan men uit dezelve niet bereiden. (B).

XXXIX. Onder onze vogten heeft het Bloed de grootste overeenkomst met het Zog. *Vergelyk,*

(A) Over alle de Scheidingen der Melk verdienen nagezien te worden BOERHAAV. Chem. MACQUER. Elem. de Chym. en DOORSCHOT Disf. de Laet. Deze Scheidkundigen hebben hunne proeven genomen met Koeijen-melk. Ik heb dezelve in 't Zog na gevolgt, en, buiten het geene ik aangeteekent heb, geene verandering gevonden, als dat sommige verschynselen in het Zog niet zoo kenbaar zyn als in Koeijen-melk.

(B) Conf. Boerh. Chem. T. II. p. 98. 99.

lyk, zegt GAUBIUS (A), met de wey van de melk de wey van 't bloed, met den room het Roode (a), en met de kaas het Vezelagtige gedeelte (b). Veele dingen zult gy van beide zyden gemeen vinden, het zy gy de stoffe beschouwt, het zy den zaamenhang en scheidung, zoo dat gy misfchien niet oneigen de melk een wit bloed, en het bloed een roode melk zoud kunnen noemen. Het onderscheid, dat 'er, behalven de kleur, tusfchen beiden is, bestaat daar in, dat het zout, 't geen zuuragtig is in de melk, loogzoutig is in het bloed. Hier van is de melk geneigt om te giften, het bloed om te rotten. Daarenboven is het *Brandbaar Beginzel* (c) in het bloed meer omwonden, en het aardagtige meer verdikt en vaster. (B). 't Welk alles daar op uitloopt, dat het bloed reeds geheel aan de dierlyke natuur gelyk is, daar het Zog nog een groot gedeelte van den aard der genuttigde zuuragtige voedsels behouden heeft, zoo zelfs, dat het onder alle de dierlyke vogten, van het bloed afgescheiden, het minst bewerkt is, en het eenigste, dat natuurlyk zuur wordt.

XL. Na het bloed komt het Zog het naaste by de Gyl.

De Gyl in de maag, en nog met geen Gal
ver-

(A) Inst. Path. §. 345.

(B) Conf. Ibid. §. 334—344.

(a) Rubrum. (b) Fibra. (c) Phlogiston.

vermengt, bestaat voornaamelyk uit het olyagtige gedeelte der spyzen, door de kaauwing, werking der maag, en bymenging van het Spog en *Maagſap* (*a*) uitgemolken, zynde zeer gelyk aan de uitmelking der Planten, 't welk blykt uit dezelfs witte kleur, zoeten ſmaak, zagten reuk, dikke vetheid, en gemakkelyke zuurwording; waaruit dan tevens de groote gelykheid van het Zog met deze Gyl openbaar wordt.

De Gyl, verder voortgaande, wordt meer en meer van den aard der voedfels verandert, wegens de bymenging van verſcheide dierelyke vogten, en werking der ingewanden en vaten, waar door zy naar het bloed overgebracht wordt. De Gyl dan in de maag is nader aan de natuur der spyzen, dan die in de darmen, deze, dan die in de *Gylvaten* (*b*), enz. Egter behoudt zy in alle deze wegen nog een groot karakter van het Zuuragtige der Voedfels; 't geen ook in het Zog wordt waargenomen, ſchoon niet zoo veel, omdat het langer in het dierlyk lighaam vertoeft, en des meerder bewerking ondergaan heeft; want, daar de Gyl binnen drie uuren zuur wordt, blyft het Zog of de melk wel twaalf uuren zoet (A). Het Zog kan men der-

(A) Conf. BOERH. Pr. ac. de morb. nervor. T. I. p. 176.

(a) Succus gastricus. (b) Vasa Chylifera.

derhalven aanmerken als een Middelvogt tusfchen de Gyl en het bloed, zynde minder aan de dierlyke natuur gelyk, dan het bloed, dog meerder dan de Gyl; uit welke men veelligt ook daarom geen Kaas kan bereiden, 't geen een groot onderscheid maakt tusfchen het Zog en de Gyl, dog de gelykheid van deze met de uitmelking der Planten nader bevestigt. (A). 't Is hiervan, dat de Gyl ook doorgaans dunner dan het Zog is, zynde meer met wateragtige vogten verlengt, en misfende het flymagtig wezen van 't Zog. (B).

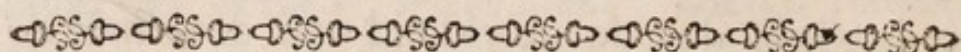
XLI. Buiten dezen vindt men nog andere vogten in het dierlyk lighaam, die aan de natuur van het Zog fchynen deel te hebben. In de *Borst-klier* (a) wordt een weyagtige melk opgehouden. Een dergelyke in de *Voorftaanders* (b). Maar, 't geen hier vooral zyn aanmerking verdient, in de Baarmoeder der Zwangeren wordt een foortgelyke witte melk afgefcheiden, fchoon dunner, minder vet, en daarom ook bleeker; 't geen mogelyk van het fyner maakfel der vaten afhangt. Deze melk fchynt het waare voedsel te zyn voor het kindt, waaruit het zyn eigen bloed bereidt; gelyk het thans algemeen

(A) Conf BOERH. Chem. T. II. p. 98. 99.

(B) Vide HALL. Pr. ac. T. V. P. II. p. 270.

(a) Thymus. (b) Prostatae.

meen aangenomen is , dat het bloed van de Moeder niet tot de Vrugt overgaat (A). Zelfs vindt men de holligheid der Baarmoeder in nog ongeborene Meisjes met een diergelyk wit vogt vervult (B).

III. H O O F D S T U K ,

Van den Oorsprong van het Zog.

XLII. **O**ver den Oorsprong van het Zog, of de stoffe, waar uit het gemaakt wordt, hebben de Natuurkenners van alle tyden getwist, en tot heden toe schynt men het nog niet volkomen eens te zyn. 'Er is 'er ten minsten, by wie de zaak nog als twyffelagtig of onzeker wordt aangezien.

Ik ga met opzet voorby de verschillende gevoelens van vroegere en latere Ontleedkundigen: en zal alleenlyk aanwyzen, wat de Natuur zelve ons leert; of wat men van dezelve door naauwkeurige proeven en waarnemingen ontdekt; en by wettige gevolgtrekkingen opmaakt;

(A) Conf. HALL. Pr. ac. T. V. p. 257. & El. Ph. T. II. p. 367. FALCONET. Quaest. Med. An foetui sanguis maternus alimento? DE DIEST Quaest. Med. An sui sanguinis solus opifex foetus?

(B) HALL. El. Ph. T. II. p. 367.

maakt; welken zekerlyk de beste wegen zyn, om de waarheid in dusdanige duistere gevallen uit te vorschen.

XLIII. Hier door vindt men eerst, dat 'er een doorgaande weg is uit de Mamslagaderen in de Zogbuisjes, waar door het Zog onmiddelyk van het bloed afgekleinst wordt, gelyk alle onze vogten uit hetzelfde, als uit een algemeene bron, voortkomen; want

De slagaderlyke vaten van de Mammen opspuitende, gaat het vogt over in de Zogbuisjes; en dezen eerst opgespoten wordende, loopen ook de slagaderen en aderen op. (A).

Door een aanhoudende sterke zuiging is 'er, na dat al het Zog afgetrokken was, zuiver bloed te voorschyn gekomen. Het zelfde is gebeurt na een lange onthouding van spyzen (B).

Dikwils heeft men ook de stonden door de Tepels zien ontlasten (C).

XLIV. Ten anderen ontdekt men, dat het Zog, voor dat het afgekleinst wordt, reeds vormelyk in het bloed bestaat, dat is, in de gedaante

(A) Conf. NUCK l. c. p. 12. MANGET. *Theatr. anat.* II. p. 168, 169. COWPER *Anat. ad T. XIX.* A. BOEHM. D. c. HALL. *Pr. ac. T. V. P. II.* p. 262.

(B) Vide NUCK l. c. p. 21. DIEMERBROECK. *Anat.* p. 245. HALL. *Pr. ac. T. V. P. II.* p. 264. R. BOEHM. D. c. p. 16.

(C) Zie hier van veele voorbeelden by F. DE FRANC-KENEAU. *Sat. Med. Sat. V.*

daante van melk met het zelve rond gevoerd wordt.

Dit bevestigen alle die gevallen, waar in men op het bloed, kort na den eeten, een meenigte volmaakte melk, ja kaasagtige stoffe gevonden heeft. LOWER (A) vond de *Kropslagader* (a) van een levenden hond, vier of vyf uren na den eeten, met melk vervult.

In de *Eph. N. C.* (B) word gewaagt van een vet-gemeste Gans, die, geslagt wordende, niet dan een witte melkagtige stoffe uitgaf, en men vond in het gantsche lighaam niet een droppel rood bloeds. HALLER (C) heeft uit het hart en desselfs oortje, geopend zynde, dergelyke stoffe zien uitvloeijen.

Veele zyn de voorbeelden, waarin men een melkstoffe of Zog op het bloed, weinig uren na den eeten afgelaaten, of uit een wonde gevloed, heeft zien dryven. LOWER (D) vond het bloed van een dienstmaagd, vier uren na den eeten gelaaten, in het eerste bekken van boven wit en melkagtig, in het tweede geheel wit, zoo dat 'er niet een stip van rood bloed te zien was. In de *Transact. Philosoph.* (E) leeft men

(A) De Corde. p. 237. 239.

(B) Dec. II. An. 6. Obs. 67.

(C) Sec. Memoir. sur les part. irrit. & sensib. p. 105.

(D) L. c.

(E) Ann. 1665. n. 6.

(a) Arteria carotis.

men van een aderlaating van een man, waar door niet dan melk, in plaats van bloed, ontlafst werd. SCHWENKE (A) zegt zulks meenigmaal gezien te hebben. Men ontmoet dit zeer gemeen in zwangeren en kraamvrouwen, vooral zoo de kraamzuiveringen niet vloeijen (B); of de Zogbuizen opgestopt zyn, of ten tyde van de Zogkoorts. (C). BARTHOLINUS (D) heeft op het bloed van een zoogende en koortfige vrouw, in wie de wegen naar de Mammen verftopt waren, melk gevonden. Uit dusdanige melk, met het bloed afgetapt, heeft de GRAAF (E), door middel van een zuur, Kaas gemaakt.

Niet minder meenigvuldig zyn de waarneemingen van een wezenlyk Zog of melk, welk in de Mammen belet afgekleinfst te worden, door vreemde wegen uit het bloed voortgekomen en ontlafst is. In de *E. N. C.* (F) leeft men van een Zweer aan de Dye, waar uit een waare melk liep. In het *Journal des Sçavans* (G) van melk, die uit puiften aan de Dye lekte.

In

(A) Haematol. p. 177.

(B) GALER. DE MINERV. T. V. p. 143. ZARIN. de Venae Sect. p. 19.

(C) BARTHOL. de lact. Thorac. p. 39. & hepat. defunct. p. 51.

(D) De hepat. defunct. desp. caus. p. 51.

(E) Oper. Omn. p. 46.

(F) Dec I. ann. 9, 10. Obs. 65, 66.

(G) 1684. n. 16.

In de *Societ. Edenb.* (A) van een melkagtig vogt, uit een klein gaatje in de lies vloeijende. STALPERT VAN DER WIEL (B) verhaalt van een *Melk-vloed door de Piswegen.* (a). HOFFMAN (C) en SMELLIE (D) van een *Melk-loop.* (b). PUZOS (E) van een overvloedige *Melk-kwyling* (c).

By dit alles kunnen nog gevoegt worden de gevallen van Melk - of Zog - verplaatsingen, daar men een waar Zog, dat in de Mammen niet kon afgekleinst worden, in de eene of andere holligheid van 't lighaam, uitgestort gevonden heeft; waar van in 't vervolg meenigvuldige voorbeelden. Ik meen, dat de bygebragte waarnemingen volstaan kunnen, om het gestelde te staaven. HALLER (F) heeft 'er, buiten veelen van dezen, nog een groot getal aangeteekent. *Ik heb*, zegt hy (G), *wat uitvoerig geweest in het verzaamelen van voorbeelden, omdat 'er zyn, die ontkennen, dat de witte stoffe, die met het bloed rond gevoerd wordt, of uit een*
geo-

(A) T. V. p. 398.

(B) Cent. II. obs. 38.

(C) *Disquis. anat. pathol.* p. 162.

(D) *Midwifry.* p. 420.

(E) *Memoir. sur les depots laiteux, apres son traité des Accouchem.* p. 344.

(F) *Pr. ac. T. V. P. II.* p. 256. *Elem. Physiol.* T. II. p. 15.

(G) *Ibid.*

(a) *Diabetes lactea.* (b) *Diarrhoea alba.* (c) *Salivatio Lactis.*

geopende ader vloeid, een waare Gyl of waare melk is.

Dan uit deze en de voorgaande (XLIII.) ontdekking besluit men met regt, dat het Zog uit de melk, die men onder het bloed vindt, zynen oorsprong heeft.

XLV. Indien men nu verder onderzoekt, van waar deze melk onder 't bloed voortkomt, schynen de Natuur en Reden ons terstond te wyzen tot de Gyl; die nieuwlings onder het bloed gebragt is; want

1. De Gyl blyft langen tyd, volgens LIEUTAND (A) meer dan 6 uren, onder het bloed, eer zy geheel haar natuur en melkkleur afgelegt heeft.

2. Men vindt die melk onder 't bloed doorgaans, en in de grootste hoeveelheid, kort na den eeten; wanneer ook de Gyl in overvloed onder het bloed komt.

Beide deze waarheden worden door veele der bygebragte waarnemingen (XLIV) klaarlyk bewezen.

3. Daar komt geen ander vogt onder het bloed, dat die melk voortbrengen kan, dan de Gyl.

4. Eindelyk de Gyl heeft de naaste overeenkomst met die melk (XXXIX.)

XLVI. Hier uit dan volgt natuurlyk, dat het
Zog

(A) Elem. Physiol. p. 171.

Zog zynen eersten oorsprong verschuldigt is aan de Gyl, die uit de eerste wegen onder het bloed gebragt, en door het zelve naar de Mammen overgevoerd wordt.

En zulks wordt buiten tegenspraak gesteld, indien men by het voorige behoorlyk overweegt.

1. De zeer groote *Gelykheid* van het Zog met de Gyl (XXXIX). Het verschil tusfchen beiden belet niet, dat het Zog nog het naaste aan de Gyl kome, gelyk straks nader blyken zal, als ik de reden 'er van ontvouwe.

2. De *Overeenkomst* van 't Zog met de byzondere hoedanigheden der genuttigde spyzen. Alzem heeft een bitteren smaak aan 't Zog gegeven. (A). Het heeft den smaak en reuk van look overgenomen. (B). Saffraan heeft hetzelfde met zyne kleur geverwt. (C). Dit is trouwens overvloedig bekend. Het leert duidelyk, dat het Zog het naaft uit de Gyl gemaakt wordt, en veel van derzelve natuur behoudt.

3. De *Hoeveelheid* van 't Zog, zynde doorgaans evenredig aan die der Gyl. De onthouding der spyzen, gemis van Zog, en de overdaad derzelve, overtolligheid van Zog veroorzaakende, bevestigen zulks.

4. De

(A) Aët. Hafn. ann. II. obs. 62.

(B) LOBB. de Calcul. p. 267.

(C) LANZON. Animad. 31.

4. De *grootte Meenigte* van Zog, die 'er somtyds ontlast wordt. Ik zal hiervan naderhand wonderbaare voorbeelden opgeeven, en hier alleenlyk inlasfen, 't geen 'er HOFFMAN (A) van meldt: *Men vindt, zegt hy, Zoogsters, die dagelyks 2 ponden Zog kwyt raaken; sommige Koeijen in Vriesland geeven alle dagen 30 pinten melk, dat 60. ponden maakt: indien nu het Zog bloed was, (naamelyk veranderd bloed), zou het zoo overvloedig in de vaten niet kunnen bestaan, nog zonder krenking der levenskrachten kunnen ontlast worden.* Des besluit hy, dat het Zog een wezenlyke Gyl is.

5. De *schielyke Afkleinzing* van het Zog. Die dikwils zoo verbaazende is, dat niet alleen geen ander stoffe dan de Gyl in staat is, om dezelve te veroorzaaken, maar dat sommigen zelfs onmiddelyke wegen gestelt hebben uit de Gylbuis (a) in de Mammen, die 'er egter niet zyn. (B). BOERHAAVE (C) heeft gezien, dat dik Bier, 't welk een Min, nugteren zynde, gedronken had, na naauwlyks 5 minuten, uit de Mammen vloeyde, hebbende dus, in zoo weinig tyds, den gantschen weg van het bloed doorreist.

6. De

(A) Oper. Omn. T. I. p. 80.

(B) Vide HALL. Pr. ac. T. V. P. II. p. 262, 263. R. BOEHM. D. c. p. 9.

(C) Apud HALL. Pr. ac. T. V. P. II. p. 265.

(a) Ductus Chyliferus.

6. De gewoone werking der Natuur, houdende in alles den kortsten weg. Waar tegen het schynt te stryden, dat zy uit het roode bloed, gelyk de Ouden wilden, het Zog zou bereiden. Waarom zou zy een vogt van gedaante veranderen, om het naderhand weer dezelfde te doen aanneemen? Zy vindt een stof die met de minste verandering het Zog kan voortbrengen; en de weg is haar geopend, om dezelve onmiddelyk naar haare ontfang-plaatsen over te voeren.

7. Eindelyk misfchien de *Ondervinding der vrouwen*; die dikwils, kort na den eeten, den invloed van het Zog naar de Mammen gewaar worden; wanneer zy gewoonlyk zeggen, dat zy het Zog voelen klimmen.

XLVII. Dan uit alle deze waarnemingen en aanmerkingen blykt, zoo ik meen, overtuigende, ten minsten zoo betooglyk, als in dit geval mogelyk schynt, vanwaar het Zog zynen eersten oorsprong heeft, of welke de stoffe is, waar uit het gemaakt wordt, naamelyk de Gyl. De Natuur, de Reden, en de Ondervinding pleiten allen even sterk voor dit gevoelen; dat ook daarom by de meeste en beste hedendaagsche Ontleedkundigen voor bewezen is aangenomen. HIPPOCRATES (A) heeft reeds fraay gezegt: *Het geen uit de spys en drank in het bloed het zoetste is, wordt naar de Mammen gevoerd.*

IV.

(A) De morb. mulier. L. I. sect. V.

IV. H O O F D S T U K ,

Over de Zogwording. (a).

XLVIII. **H**et Maakfel der Mammen, den Aard en Hoedanigheden van het Zog, en deszelfs Oorsprong of Stoffe onderzocht hebbende, staat my op deze gelegde gronden aan te toonen de Zogwording zelve, dat is, de wyze hoe, waar, en waardoor het Zog alle zyne Hoedanigheden, en Zamenstelling ontfangt.

XLIX. Uit deszelfs Oorsprong volgt, dat deszelfs Wording reeds een aanvang neemt, daar de *Gylmaking* (b) begint. Aan deze is het alle die hoedanigheden verschuldigt, die het met de Gyl gemeen heeft. Dan, nadien het in die allen ook overeenkomt met de melk der Planten (XL.), blykt, dat het in zoo verre op dergelyke wyze, als die melk gemaakt wordt. Invoegen het Zog in deze niet anders is dan een *Dierlyke Uitmelking* (c) uit onze spyzen door de wryving der kaauwing, werking der Maag, Ingewanden, Gylvaten enz. en door bymenging van het Spog, Maagsap, *Alveeschsap* (d), Gal, *Darmsap* (e), en Watervogt, bereid.

I.

- (a) Galactopoiesis. (b) Chylificatio.
 (c) Emulsio animalis. (d) Succus Pancreaticus.
 (e) Succus entericus.

L. Niettemin is 't zeker , dat de eigenlyke en volkomen Zogwording begint , daar de Gylmaaking eindigt , dat is , daar de Gyl in het bloed overgebracht wordt. Tot hier toe verschilt de Gyl van het Zog , voornaamelyk in drie hoedanigheden (XL): zy is veel dunner , of meer met wateragtige vogten verlengt , mist het flymige kaasagtige gedeelte , en heeft grooter overhelling tot zuurwording. In deze hoedanigheden dan moet de Gyl aan het Zog gelyk gemaakt worden. Waar , en waar door dit volbragt wordt , is uit de bygebragte waarnemingen (XLIV.) ligtelyk op te maaken ; want uit dezelve is gebleken , dat 'er reeds een wezenlyk Zog of melk , met alle deszelfs deelen , het kaasagtige niet uitgesloten , onder het bloed plaats heeft ; 't geen klaarlyk bewyft , dat de eigenlyke Zogwording onder het bloed geschiedt , of geduurende , dat de Gyl met het bloed rond gevoerd wordt. Door de kragten derhalven van het Hart , Longen , en Bloedvaten wordt de Gyl zoodanig bewerkt , dat zy in een waar Zog verandert. Ten dien einde gaat 'er door middel van die bewerking uit het moederlyke bloed een gedeelte tot dezelve over , dat veel dikker is , waar uit zy de flymige kaasagtige zelfftandigheid verkrygt ; terwyl het wateragtige door verscheidene wegen ontrooft en weggevoerd wordt. Door deze beide middelen ontfangt de Gyl die lyvigheid ,
die

die aan 't Zog eigen is. Verders wordt de Gyl door die bewerking een gedeelte van zynen zuuragtigen aard ontnomen, en nader aan de dierelyke natuur gelyk gemaakt, en in die van Zog verandert; welke tusfchen de natuur van de Gyl en van 't bloed zig als in 't midden bevindt: invoegen de Gyl door den weg van Zogwording tot de natuur van 't bloed overgaat; zynde de Zogwording een gevolg der Gylmaking, en de *Bloedmaking* (a) een gevolg der Zogwording; zoo verre is 't 'er van daan, dat de Gyl eerst in bloed en daar na in Zog veranderen zou. Met regt dan zegt BOERHAAVE (A): *Nooit bereidt de Natuur bloed als uit melk, 't welk in den Man even waar is als in de Vrouw, en deze melk is dezelve, het zy ze in 't lighaam gehouden, of buiten het lighaam aan 't kindt gegeven wordt.* 't Is ook hier door, dat, wanneer de levenswerking der bloedvaten en ingewanden verzwakt en kwynende is, de kleur van 't bloed witagtig blyft: gelyk men ziet in zwakke Maagden, wier gantsche lighaam bleek, en eer met melk dan met bloed opgevult fchynt. Het bloed, dat men haar aflaaf, is dikwils niet dan een witagtig fap, alleenlyk met een weinig roods vermengt. (B).

L I.

(A) Pr. ac. de Morb. Nervor. T. I. p. 174.

(B) Conf. Ibid. p. 158.

(a) Haematopoësis.

LJ. Het Zog, tot dus verre gemaakt zynde, blyft gedeeltelyk onder 't bloed, om tot voeding en bloedmaaking van de Moeder te strekken; maar het grootste gedeelte wordt naar de Mammen gevoerd, om het Kind tot voedsel te dienen. Een Koe, geheel uitgemolken, heeft na 12 uren zyne uijers weer even vol Zogs; dog, zoo men haar niet meer melkt, en dus haare melk laat opdroogen, wordt zy binnen korten tyd zoo vet en zwaar, dat zy gevaar loopt te stikken, ten zy zy zwanger raakt (A).

Dewyl nu het Zog, eer het in de Mammen komt, reeds genoegzaam bereid is, ten minste alle deszelfs zaamstellende deelen heeft (XXIX), blykt van zelfs, hoe men derzelver klieragtig lighaam (V) in dezen hebbe aan te merken, te weten als een Zeef en Ontfangplaats, die het Zog van het bloed afkleinst en overneemt; vervolgens als een Kunsttuig, 't welk door de eigenaartige levenswerking van deszelfs ontalryk verdeelde, onnagaanbaar fyne, en wonderlyk bogtige vaten en buisjes (VII.) het Zog een gestadige en veelvuldige perssing, verdeling, en vermenging doet ondergaan, en dus verder bewerkt; waar aan de geduurige beurtlingsche ademhaaling, die de borst, in Vrouwen veel beweegbaarder dan in de Mannen, met de aanhangende Mammen telkens op
en

en neer beweegt, veelligt nog eenig gewigt geeft. Eindelyk als een Voorraadschuur, waar in het Zog tot zyn gebruik bewaard wordt; geduurenden welken tyd deszelfs overtollig Watervogt ten deele door de warmte vervliegt, en ten deele door de watervaten opgefloort en weggevoerd wordt. (X). Behalven dit meenen sommigen, dat 'er ook een fyne geest uit de zenuwen der Mammen aan het Zog medegedeelt wordt (A): anderen, dat 'er ook een vet- of oly-agtige stoffe uit het Vetvlies der Mammen naar het Zog in de Melkbuisjes komt, 't welk de Proeven van HALLER mischien beslissen zullen.

Op deze wyze dan word het Zog in en door de Mammen tot volmaking gebragt.

LII. Ondertusfchen begrypt men ligtelyk, dat de Gyl om volkomen in Zog verandert te zyn, een zekeren tyd met het bloed behoort rond gevoert en bewerkt te worden; dewyl 'er anders eer Gyl dan Zog of wel een raauw Zog, waar uit men geen goede kaas bereiden kan, zal afgekleinst worden (B). Gelykerwys ook het Zog, om naar eifch volmaakt te zyn, eenigen tyd in de Mammen moet vertoeven. Hoe dit langer geschiedt, hoe het zog dikker zyn zal; waarom men deszelfs vloeibaarheid rekent in een omgekeerde reden van deszelfs vertoeving

(A) Vid. VIEUSSEN. Nov. System. Vafor. p. 97. & seq.

(B) Conf. HALL. Pr. ac. T. V. P. II. p. 32.

ving in de Mammen (A). Edog den netten tyd, in beiden die gevallen, om het Zog te volmaaken noodig, te bepaalen is, wegens de verscheidenheid der Temperamenten enz. niet wel mogelyk. 't Is zeker, dat het ook niet te lang onder het bloed en in de Mammen moet huisvesten; want dan wordt het te veel van de natuur der melk in die der omloopende vogten verandert, en ontaart, gelyk ik hierna toonen zal. De Zogwording verschilt maar een geringen tyd van de Gylmaaking. Een Min, geheel leeg gezoogen, en Thee met melk of versch Bier drinkende, verschaft, na één uur tyds, weer goed en aangenaam Zog aan haaren zuigeling. Nogthans oordeelt men het Zog het beste, dat vier of vyf uuren na den eeten afgezogen wordt.

LIII. Uit het een en ander kan men in 't voorbygaan leeren:

Waarom het Zog door de hoedanigheden der Voedsels, die een Min nuttigt, zoo spoedig en merkelyk aangedaan wordt.

Waarom zy derhalven op alles, wat zy gebruikt, naauwkeurig te letten hebbe.

Waarom het Zog zoo verschillende is op verscheidene tyden na den eeten.

Uit wat hoofde het beter is, dat men het kind eenige uuren na den eeten, dan kort op 't zelve laat zuigen.

Ein-

Eindelyk om wat reden 't ook nuttiger is, dat zulks by lange tusfchenpoozingen, dan kort op elkander gefchiede.

LIV. Hoe nu het Zog uit het bloed in de Mammen komt, dat is, afgefcheiden wordt, fchyn ik nog te moeten aantoonen.

Uit de verklaarde Zogwording is openbaar, dat tot deszelfs *Affcheiding* (a) noodzaakelyk is een genoegzaame toevloed van Zogryk bloed naar de Mammen. Het gemis van Zog door afleidende, en de overtolligheid deszelfs door aanlokkende middelen veroorzaakt, bevestigen zulks. Ook fpreekt het van zelfs; daar geen ftof aan gebragt wordt, kan geen affcheiding gefchieden. Hoe 'er dan grooter toevloed is, hoe 'er meerder Zog (alles natuurlyk zynde) zal afgefcheiden worden; en het tegendeel.

LV. Edog 't is niet genoeg, dat het Zog genoegzaam aangebragt wordt, om in de Mammen over te gaan; het dient zig vervolgens van het bloed, waarmede het min of meer vermengt is, te fcheiden. De oorzaaken en wyze van deze *Scheiding* (b) zyn niet betooglyk te verklaaren. Men kan 'er egter een genoeg waarfchynlyk denkbeeld van vormen. En volgens BOYLE (A) is het dikwils in natuurkundige Na-fpooringen genoeg, dat onze bepaalingen naby de zaak

koomen,

(A) Praefat. ad Paradox. Hydroft.

(a) Secretio. (b) Secesfio.

koomen, schoon zy eene wiskundige naauwkeurigheid misfen. Daar fchynen voornamelyk twee oorzaken zamen te loopen, waar door die fcheiding volbragt, en de wyze 'er van bevattelyk gemaakt wordt.

1. De *mindere Zwaarte* van het Zog ten opzichte van het bloed. Uit een bekende proefneeming van lighaamen, van verfchillende zwaarte, te gelyk en met dezelfde magt voortgeworpen, kan men opmaaken, dat de bloed- en melkbollen, in de Mamflagaderen voortgedreven, de eerften, als de zwaarften, in den as dier vaten zullen voortvlieten, en dus naar de aderen hunnen loop vervolgen, terwyl de lichtere melkbollen zullen afwyken naar de wanden, en dus naar de openingen, waar door zy moeten afgekleinfst worden. HALLER (A) heeft gezien, dat, zoo dikwils het bloed uit een geopend vat met een ftraal uitliep, de roode bollen in het midden voortsprongen, en door een bleekere wolk, die in zyn omtrek geheel wit was, omringd wierden.

In de korsten, die gewoonlyk in de *Slagaderfpaiten* (a) der *Groote Slagader* (b) plaats hebben, vindt men de roode deelen in 't midden van 't vat, dog de lichtere, witte, weyagtige het naaft aan de wanden. (B).

2. De

(A) Second. Mem. sur le Mouv. du Sang. p. 302. 303.

(B) Vide HALL. Elem. Phys. T. II. p. 416.

(a) Aneurismata. (b) Aorta.

2. De *grootte Vertraaging*, van den omloop des bloeds in de Mammen. Dat deze plaats heeft, is vermoedelyk uit den grooten afstand dier klieragtige lighaamen van 't hart, zynde als 't ware buiten het zamenstel van den omloop des bloeds geplaatst; en uit het takagtig, en bogtig maakfel der Mamslagaderen (VII). Door dezelve wordt aan de lichtere melkbollen, die zeer los, en misfchien losfer dan eenige anderen, met de bloedbollen vereenigt zyn, gelegenheid gegeven om zig te scheiden, by een te loopen, en boven op te dryven, eensdeels omdat de kragt van onder-een-menging, die van de snelheid der voortdryving grootelyks afhangt, vermindert; en anderdeels omdat de aantrekkings-kragt der foortgelyke deelen daar door ook vermeerdert; want, de eerste ophoudende, worden zy alleen door de laatste geregeert; waar by de betrekkelyke ligtheid ook meer vermogen en werkfaamheid verkrygt. Op deze wyze dan worden de melkdeelen als van zelfs naar de wanden gevoerd, waar in de afscheidende mondtjes der Zogbuisjes open leggen om ze in te florpen.

Dit alles word zeer waarschyglyk gemaakt uit de scheiding der melk, in afgetapt bloed, door stilstaan. Ik heb, gelyk HALLER (A) meermaalen gezien, dat vet met vermiljoen

inge-

(A) Ibid.

ingespoten zynde , de lichtere witte vetstoffe zig gescheiden in den omtrek bevond, en de zwaardere vermiljoen in 't midden. (A).

LVI. Het Zog, dus gescheiden zynde, moet verders afgekleinst worden, dat is, uit de slagaderen in de Zogbuisjes overgaan. De wyze van deze *Afkleinzing* (a) wordt eenvoudig genoeg begrepen. Het Zog, afzonderlyk tegen de wanden dier vaten voortvlietende, sluipt of wordt met een zekere snelheid in de opene mondtjes der Zogbuisjes gedreven, en dus van het bloed afgesloten, dat in de slagaderen blyft voortloopen, en eindelyk in de Mam-aderen overgaat. Maar waarom het Zog juist in de Mammen wordt afgekleinst, en niet in andere *Afscheidende Kunsttuigen* (b), daar het met het bloed door het gantsche lighaam wordt rond gevoerd, en ook op meer plaatsen zig van het zelve scheiden kan: dit is zoo gemakkelyk, nog zoo waarschyntlyk niet te verklaaren. Men ontmoet hier een duisterheid, die het gantsche leerstuk der Afscheidingen ontoegankelyk maakt. De schranderste Ontleedkundigen hebben hieromtrent niets zekers kunnen uitvinden of vaststellen. Byna alles, wat men tot verklaring uitgedagt heeft, steunt op loutere gisfingen, waarvan 'er geen en zyn aan alle vereischens

vol-

(A) Conf. Ibid. p. 420. & seq.

(a) Percolatio. (b) Organa Secretoria. (A)

voldoende, en zonder onoplosfelyke zwaarigheden. Het kan derhalven niet vreemt voorkomen, dat ik hier liever de paalen myner kundigheid openlyk belyde, dan in ongegronde herfenschimmen uitweide. Om egter niets on-aangeroerd te laten, zal ik de voornaamste oorzaaken opgeeven, welken men meent dat hier veel toebrenge. Dezen zyn het byzondere Zaamenstel der Mamslagaderen, waardoor een byzondere vertraaging, en dus een gemakkelijker afscheiding kan veroorzaakt worden; de bepaalde Wydte van de mondtjes der Zogbuisjes, en daar na geschikte grootte der Melkbollen (XXIII.); de byzondere Leevenswerking of Prikkelbaarheid der afscheidende vaatjes; de meerdere Hoeveelheid van melkdeelen in het bloed, dat naar de Mammen vloeid; eindelyk de grootere Toevloed van bloed, waar van in 't vervolg nader. Alle deze oorzaaken vindt men uitvoerig beredeneerd, en toegepast by HAL-LER (A).

LVII. Het Zog, nu afgekleinst zynde, wordt in de Zogbuisjes voortgedreven naar de Zogpypjes, om vervolgens ontlast te worden. De oorzaaken, die dat verrigten, zyn voornaamelyk vier:

1. De Snelheid, welke de Zogdeelen nog van de voortdryvende magt der Slagaderen hebben overgehouden.

2. De

(A) El. Ph. T. II. p. 412. & seq.

2. De geduurige Perssing van 't Zog, dat nieuwlings afgekleinst, en van agteren aangevoerd wordt.

3. De Prikkelbaarheid, en veelligt ook de Veerkracht, der Zogbuisjes, welken dezelve beurtlingsch vernaauwen, en dus het ingehoude Zog voortstuuwen.

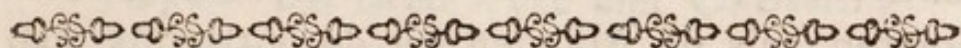
4. De gestadige Ontlasting, waardoor 'er niet alleen ruimte voor het nieuw aankomende gemaakt, maar dit ook aangelokt, en de afscheiding verhaast en vermeerderd wordt. Van deze twee oorzaaken straks breeder.

LVIII. Edog niet al het Zog, dat in de Mammen komt, wordt ontlast. Het kan langen tyd in de Zogbuisjes huisvesten, en dan nog weder onder het bloed keeren. HALLER (A) heeft in de Zogbuisjes van een Vrouw, die haar kind vermoord hadt, nog zes Maanden na haar verlossing een geelagtig en eenigfins vloeybaar Zog gevonden. Men ziet zulks dagelyks bevestigd in Vrouwen, die haare kinderen speenen. De wegen, door welke het weder onder het bloed keert, zyn niet zeker te bepaalen. Veelligt door dezelve, door welken het is ingekomen. Misschien zyn 'er in de wanden der Zogbuisjes weder-opflorpande vaten. En mogelyk wordt het gedeeltelyk door de Watervaten (X.) te rug gevoerd. Of een gedeelte
des.

(A) Pr. ac T. V. P. II. p. 263.

deszelfs wordt in het Vetvlies afgescheiden, en daar door inslorpende vaten, gelyk het Vet, opgenomen en onder 't bloed gebragt. Dit schynt uit de beloofde proeven van HALLER (A) te zullen blyken.

LIX. Dus de Wording van het Zog, van haaren oorsprong af tot haaren staat van volkomenheid toe, verklaart hebbende, schyn ik te moeten onderzoeken, waarom het Zog juist in zwangere en eerst-verloste Kraamvrouwen gemaakt wordt. Dog nadien ik hier toe deszelfs Ontlasting als een voornaame oorzaak zal noodig hebben, die my ook in 't onderzoek der toevallen van 't Zog, zeer zal te stade koomen, zal ik deze eerst en afzonderlyk beschouwen.

V. H O O F D S T U K,

Van de Ontlasting van 't Zog.

LX. **H**et Zog en het Zaad zyn de eenigste afgescheidene vogten, die buiten het lighaam, waar in zy bereid zyn, hunnen dienst moeten verrigten. De vrugt, uit het Zaad geboren, ontfangt het Zog tot voedsel. Het Zog moet derhalven, gelyk het Zaad, ontlast worden.

Ik

(A) Elem. Phys. T. II. p. 408.

Ik heb getoont (IV, 2.) hoe zeer de werktuigen daar toe geschikt in maakfel aan elkander gelyk zyn; en 't zal hier blyken, hoe zeer de oorzaaken en wyze dier Ontlastingen overeenkomen. Het denkbeeld van 't eene verklaart dat van 't andere.

LXI. Tot de ontlasting van 't Zog is in alle gevallen noodzaakelyk, dat de tepel zig opregte, styf worde, en verlenge. Hier door verdwynen de plooijen der Zogbuisjes (IV, 4.), die den uitgang van 't Zog beletten, en dus wordt de weg voor het toevloeiende Zog geopend. Dit is een voorschikkende oorzaak.

LXII. Kort voor en onder de Ontlasting gevoelen de Vrouwen een dergelyke wellustige aandoening, kramptrekking, of spanning in de Borsten, als de Mannen by de ontlasting van het Zaad gewaar worden: daarna regt de tepel zig op, en het Zog begint uit te vloeijen. Zonder deze *Krampagtige Zamentrekking* (a), wordt 'er geen Zog ontlast. Ook gaat dezelve van de eene Mam in de andere over, zoo dat door de zuiging van de eene, de anderen aan 't vloeijen raakt. De Vrouwen zyn gewoon dit het toevallen der Borsten te noemen. Zy is derhalven de naaste en uitwerkende oorzaak dezer Ontlasting, en tevens van de oprigting des Tepels; terwyl zy mede invloed op de af-
klein-

(a) Spasmodica Constrictio.

kleinsing van 't Zog schynt te oeffenen. (A). Het een en ander zal in 't vervolg nader bevestigd worden.

LXIII. 't Is moeijelyk te beslissen of die krampagtige werking van de gevoeligheid der Zenuwen (B), dan van de prikkelbaarheid van 't klieragtig lighaam of der Zogbuisjes, is af te leiden (C). Misfchien werken deze vermogens te zamen; wegens hunne onderlinge gemeenschap, is dikwils de een een prikkel van de andere. (D). Hoe 't ook zy, de Zogbuisjes fchynen beurtlingsch te worden zaamgetrokken, verwydert en vernauwt, en dus het ingehouden Zog voort te dryven, en door de geopende Zogpypjes der styf-geworden Tepels uit te jaagen. Dit is de wyze dier Ontlasting.

LXIV. Somtyds is deze krampagtige zamentrekking zoo leevendig, dat het Zog van zelfs en met ftraalen tot de lengte van één, twee en meer voeten uitspringt. Dog meestentyds zyn 'er *Aanprikkelende Oorzaaken* (a), die dezelve in wer-

(A) BORDEU in zyne *Recherch. Anat.* heeft vry waarschynlyk aangetoont, dat dusdanige kramptrekking de naaste oorzaak is van alle afscheidingen en ontlastingen. In geene egter is zy zoo kennelyk, dan in die van 't Zaad, en 't Zog.

(B) Dit tragt BORDEU te bewyzen. L. c. p. 351. & les suiv.

(C) Hier heen wii HALLER. *El. Ph. T. II. p. 432.*

(D) Conf. GAUBII L. c. §. 179.

(a) *Causæ stimulantés.*

werking brengen. Dezen zyn in- en uit-wendige.

De eersten voornamelyk twee.

1. Een *Overvloed van Zog in de Mammen*. Hierdoor worden de Zogbuisjes uitgezet, en dus tot zamentrekking aangehitst. Dikwils voelen de Vrouwen, eenige uren na den maaltyd, een spanning in de Borsten, wanneer zy zeggen het Zog te voelen klimmen; 't geen dan ook kort daar na uitvloeid. Somtyds schynt deze oorzaak het Zog enkel werktuigelyk te ontlasten, gelyk wanneer het den gantschen nagt, en geduurende den slaap uitloopt. Hier heeft die gevoelige Kramptrekking geen plaats; ten minsten niet zoo lang als de Ontlasting duurt: mischien omdat de Prikkelbaarheid hier alleen en onmiddelyk in werking raakt; of liever, gelyk in dergelyke verrigtingen meermaal gebeurt, de gewaarwording vermindert en verdwynt, omdat de prikkel langduurig is, schoon de zamentrekkende werking blyft aanhouden.

2. Een *Wellustige Verbeelding of Aandoening*. Wegens het nauwe verband tuschen de Geest en het Lighaam is 'er een wederzydsche werking en lyding. De een aangedaan zynde, neemt 'er de ander terstond deel in, en ondervindt 'er datelyk de uitwerking van. In geene gevallen is dit kennelyker dan in wellustige aandoeningen en verbeeldingen. Dezen zyn de sterkste prikkels, die te gelyk op de Mammen

men en Teeldeelen werken, en hunne ontlastingen verwekken. 't Is hier van, dat, de verbeelding door een wellustige behandeling der Teeldeelen opgewekt zynde, de Mammen zwellen, de Tepels zig oprigten, en het Zog zig ontlast. 't Welk van de andere zyde op dezelfde wyze geschiedt.

LXV. De uitwendige aanprikkelende Oorzaaken zyn byzonderlyk vier.

1. Een *zydelyke Drukking van de Mam*, gepaart met een *Uitrekking van den Tepel*. Dus worden de Uyers van Koeijen en andere dieren uitgemolken. Men kan zelfs in Vrouwen op deze wyze een gedeelte Zogs ontlasten; dog dit duurt niet lang, en men ontledigt alleen de grootere Zogbuisjes, die omtrent den Tepel leggen: indien men meerder begeert, moet 'er die krampagtige zamentrekking by komen. BORDEU (A) heeft Zoogsters gezien, die het Zog door dusdanige drukking wilden ontlasten, voor dat het kind haar gezoogen, en de Mam in werking gebragt had; dog zulks was onmogelyk; maar zoo dra de Mam door wryving en schudding van den Tepel opgewekt was, sprong het Zog geduurenden eenigen tyd levendig uit, zoo zelfs, dat men het niet stuiten kon, voor dat die aandoening ophield. Ik heb een Min ontmoet, die ten allen tyden, door haaren
Tepel

(A) L. c. p. 257.

Tepel eerst te kittelen, en vervolgens zagties met den duim en voorste vinger te melken, zoo veel Zogs verschafte, als men begeerde. 't Is ook hier van, dat niet yder de hand heeft om te melken. Op een ruwe wyze de speen toe te knypen is niet genoeg. Men moet ze zagties weeten te kittelen. Dan ziet men, dat de Koe zig 'er naar schikt. Zy zet de agterste pooten van een, en plaatst zig stevig, toonende dus niet onduidelyk die aandoening gewaar te worden; wanneer de melk ook naar wensch uitkomt. Dan, indien het melken alleen in drukken bestont, zou al de waereld dien hand-greep kennen. (A).

2. Een *werktuiglyke Berooving der Lugt*, die het voorste gedeelte der Mam en den Tepel omringt. Hier door brengt men te weeg, dat de Dampkring, op het overige van de Mam wegende, derzelve lighaam sterker drukt, de Zogbuisjes vernaauwt, en dus het Zog voortpersfende naar die plaats, daar geen drukking is, door den Tepel uitjaagt. Voor zoo verre dit geschiedt door Werktuigen, Koppen of Lugt-pompen, schynt 'er geene krampagtige aandoening in de Mammen verwekt te worden; zynde deze wys ook niet natuurlyk: maar voor zoo verre het kind dat door de Zuiging ver-
rigt,

(B) Zie verder veele fraaye waarneemingen hier omtrent. Ibid. p. 259. & les suiv.

rigt , gaat zy 'er wel degelyk mede gepaart, gelyk nog blyken zal.

3. Een *zagte Kitteling* of *Wryving der Mammen*. Dezen zyn zeer bekwaame prikkels om die krampagtige werking in de Mammen op te wekken. Door den Tepel met het uiterste der vingeren zagtjes te kittelen en te schudden, heb ik dezen zig zien oprigten; terwyl de vrouw genoeg blyken gaf van een wellustige aandoening in de Mammen; waarop dan ook het Zog met straaLEN uitsprong.

4. De *Zuiging*. Die, gelyk ik ga toonen, uit de drie voorigen zaamgesteld is.

LXVI. *Zuiging* noemt men, in 't gemeen, die werking, welke het Kind met zyn tong, lippen, en kaaken oeffent op den Tepel om het Zog te doen uitkomen. (A) Dit verrigt het:

1. Door een *drukkende Uitrekking van den Tepel*. Dezen in een vleezige buis, door de uitsteeking zyner lippen gemaakt, omvat hebbende, oeffent het een wormwyze of beurtlingsche toeknyping met dezelve: terwyl het door een byzondere werking der lippen, tong en kaaken den Tepel, die wegens zyne cylindrische gedaante ligtelyk ontglipt, vasthoudt, hervat, uitrekt, en in den mond haalt; waardoor dan

(A) Het werktuiglyke der *Zuiging* heeft PETIT zeer naauwkeurig en duidelyk verklaart. l'Acad. des Scienc. ann. 1735. p. 64. & les suiv.

de Zogpypjes verlengt, en het Zog door dezelven voortgedreven, en uitgedrukt word.

2. Door een *eigenlyke Zuiging*. Het Kind, den Tepel, zoo dicht by de Mam als mogelyk is, omvat hebbende, sluit het die buis van voren en rondsom vast toe. Vervolgens plaatst het de punt van de Tong aan den top van den Tepel; trekt dezelve te rug, en maakt dus een lugtleedige ruimte voor in den mond; hoedanig 'er komt in een Pomp, door het optrekken van den zuiger. De lugt intusfchen de Mam uitwendig drukkende, wordt het Zog uitgedreven.

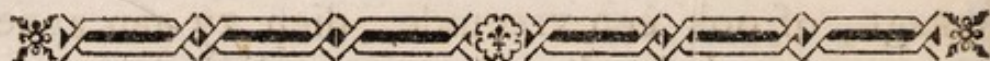
3. Door een *aangenaame Kitteling*. 't Is ligt te beseffen, dat het Kind door die zachte beweging van zulke teere vleezige deelen op den zeer gevoeligen Tepel (IV, 3.) een aangename kitteling moet veroorzaaken. Trouwens de ondervinding bevestigt het. De Moeders getuigen dit allen. En 't is dikwils alleen daarom, dat zy zoo ongenegen zyn om hunnen zuigeling te speenen. Dan hier door wordt die krampagtige aandoening opgewekt, en dus de naaste oorzaak der ontlasting van 't Zog in werking gebragt. 't Is hier van, dat sommige Zoogsters Kinderen ontmoeten, die haar niet genoeg prikkelen, om het Zog uit te lokken. Anderen kunnen geen Zog geeven dan aan haar eigen Zuigeling. Dikwyls kan het Kind niet genoeg uitzuigen, omdat de Moeder onoplettend

tend is, en haare gedagten op iets anders gevestigd heeft; wanneer het, onvoldaan zynde, allerley beweging en speeling maakt met den Tepel, waardoor het eindelyk in de Moeder die aandoening verwekt, die haare Mammen in werking brengt, en het Zog doet uitvloeijen. Een Zuigeling, die aan zyn Moeder mishaagt, of ook een vreemde, dien zy aan zyne speeling en prikkeling genoeg onderkent, mag zuigen, maar zal geen droppel Zogs krygen: de Moeder bewaart dit voor haaren Lieweling. De Mammen, eenigen tydt door 't zuigen niet geprikkelt wordende, vergeeten haare bediening, en worden traag in 't geeven; dog door herhaalde zuigingen worden zy weder opgewekt. (A). Alle deeze waarneemingen leeren onwederspreekelyk, dat die krampagtige aandoening tot de ontlasting van 't Zog volstrekt noodzaakelyk is. Men ziet 'er tevens uit, dat 'er een zekere graad van prikkelbaarheid in de Mammen vereifcht wordt, zullen zy voor haare bediening bekwaam zyn.

Het Kind, dus het Zog aan 't loopen gebragt hebbende, neemt dikwils een foort van verpoozing, terwyl het Zog van zelfs aanhoudt uit te vloeijen. In dezen tyd verrigt het Kind niet anders, dan een ligte drukking met de lippen en kaaken, en strekt de tong gestadig uit om het Zog te ontfangen. LXVII.

(A) Zie verder BORDEU. L. c. p. 253—265.

LXVII. Het einde, waar toe het Zog ontlast wordt, is om het Kind te voeden. 't Is daarom dat het meest in zwangere en eerstverloste Kraamvrouwen bereid wordt. De reden hier van ga ik in 't volgende Hoofdstuk onderzoeken.

VI. H O O F D S T U K,

Van de Zogwording in Zwangere en Eerstverloste Kraamvrouwen.

LXVIII. **U**it de natuur der Zogwording en Ondervinding is 't kenbaar, dat het Zog geensins alleen aan de Vrouwelyke Kunne bepaalt is.

Sommige Mannen ontlasten Zog uit hunne Borsten. In Rusland byna allen. (A). Ik heb het in een gemeen Arbeider gezien. Byzonder is 't geval van een arm Man, die bewoogen met het schreyen van den Zuigeling, dien zyn vrouw hem naliet, denzelven aan zyn Borst lei, en naar wensch zoogde. (B).

In de Mammen der eerstgeborenen van beide
Sexe

(A) Vide Comm. Acad. Scient. Petropol. 1732. T. III. p. 278.

(B) Vide Boccone Observ. p. 194.

Sexe vindt men doorgaans een dunne melk, die men zagties uitdrukt of uitzuigt, opdat zy, door stillstaan scherp wordende, niet schaaden zou.

Dit zelfde heeft men ook in de Mannelyke Kunne, van andere dieren waargenoomen. (A).

Nogthans is het Zog meer en natuurlyker in Vrouwen dan in de Mannen, wegens het weeker en slapper zamenstel van haar lighaam in 't gemeen, waardoor 'er meerder bloed in haare vaten opgehoopt wordt; en haarer Mammen in 't byzonder, die daar van bekwaamer zyn om meerder Zog te ontfangen. (B). Hoewel de Wording van het Zog in haar ook aan de tyden van zwangerheid en verlossing niet gebonden is.

Veele Maagden hebben Zog uit haare Mammen ontlast, ja zelfs Kinderen gezoogt. De Stonden van een Dienstmaagd, die het Kind, dat s'nagts by haar sloop, dikwyls uit wellust haare Mam gaf, hielden op, en het Zog kwam te voorschyn. (C).

Het zelfde heeft men gezien in oude Vrouwen, die haar vrugtbaar tydperk ver te boven waren, en geene Stonden meer kregen.

My

(A) Conf. BARTHOLIN. Epist. Med. Cent. III. Epist. 38.

(B) Conf. HALL. Pr. ac T. V. P. II. p. 273. 274.

R. BOEHM. D. c. p. 28.

(C) P. SALMUTH Cent. I. obs. 92.

My is een geval bekend van een Vrouw van 63 Jaaren, die meer dan agt maanden het Kind gezoogt heeft, dat haare Dogter, het laatste kind, dat zy zedert 18 jaaren gezoogt hadt, naliet. (A).

LXIX. Niettegenstaande dit alles, is 't onbetwistbaar, dat het Zog 't meest en 't natuurlykst bereid en afgescheiden wordt in Zwangere en eerst verloste Kraamvrouwen. In dezen heeft de wezenlyke eind - oorzaak alleen plaats (LXVII). Daar moeten dan ook byzondere natuurlyke oorzaken zyn, waar van zulks is af te leiden. Welken nu dezen zyn, staat my derhalven te onderzoeken. Vooraf moet ik aanmerken, dat hier de eigenlyke Zogwording (L) niet zoo zeer bedoeld wordt, (schoon deze veelligt ook overvloediger is in zoodaanige vrouwen) als wel de Afscheiding van 't Zog in de Mammen, die ten tyden der Zwangerheid en na de Verloszing veel meerder is dan buiten deze tyden.

LXX. Bekent is 't, dat de hoeveelheid der afgescheidene vogten evenredig is aan de hoeveelheid en aandrang van het toevloeiende bloed.

(A) Van alle de hier bygebragte waarneemingen vindt men meenigvuldige voorbeelden aangeteekent by F. DE FRANCKENEAU Sat. Med. Sat. V. SCHACHER. Orat. de Lact. Viror. ac Virgin. HALLER. Pr. ac T. V. P. II. p. 274. & seq. R. BOEHM. D. c. p. 23. & seq.

bloed. Dan hier uit, en uit (LIV) volgt, dat de naaste oorzaak van die meerdere afscheiding van Zog zyn moet een grooter en sterker toevloed van Zogryk bloed naar de Mammen. Maar de aanmerkelyke zwelling en andere toevallen, (III, 1.) welken men op die tyden in de Mammen waarneemt, leeren duidelyk, dat 'er zoodanige toevloed plaats heeft.

LXXI. De reden, waarom deze grootere toevloed van bloed in Zwangeren en eerst verlostten naar de Mammen zig rigte, is gelegen in die berugte Gemeenschap tusfchen de Mammen en de Baarmoeder. Deze deelen neemen deel in malkanders lyden, en vervangen elkander in werking. De natuur van deze gemeenschap heeft eigenlyk betrekking tot de huisvesting en ontlasting van het overtollige bloed of voedende sap. De zwakkere Kunne is gewoon meerder bloed in hun lighaam aan te winnen, dan tot deszelfs voeding noodig is. Om dit overtollige te vergaaren en te ontlasten heeft de Natuur de Baarmoeder geschikt, en dezelve een zamenstel en legging gegeven, die daar toe het bekwaamste is. Maar wanneer de wegen in deze verftopt, en de toegang naar dezelve belet is, moet het overtollige bloed, volgens bekende wetten, vloeijen en ophoopen in de minst weerftand biedende deelen, dat is, die het vryfte gelegen zyn, en de meeste ruimte hebben. Dan dit zyn de Mammen (III, 2.).

Invoegen de grond van deze gemeenschap alleenig steunt op het gelykvormig maakfel en legging der Mammen en Baarmoeder (A), die die gelegenheid geeven, dat de toevloed, die in de eene tegengehouden wordt, naar de andere vloeijen kan: waarom ook een groote ontlasting in de eene de ontlasting in de andere vermindert of doet ophouden, en zelden of nooit in beiden te gelyk de ontlasting even vry en overvloedig is. Dat 'er zoodanig een gemeenschap plaats hebbe tusschen beiden die deelen, wordt kenbaar gemaakt, en bevestigt door de ondervinding, die ik hier verklaare, de Zogwording in Zwangeren en Eerstverlostten; door de waarneemingen, die ik boven (III, 1.) heb aangeteekent, en behalven dezen door nog veele anderen. Als de Mammen groote pyn lyden ten tyden der kraamzuivering, houdt deze vloed op. De Kraamvrouwen, die veel Zog geeven, hebben weinig kraamvloed. Dezelve is van geen belang in Zoogsters (B). De vrugt, zegt
HIP-

(A) De Oude en Nieuwe Ontleedkundigen hebben verscheide gronden uitgedagt, om die Gemeenschap te verklaaren. De meesten egter der laatsten hebben gemeent dezelve te vinden in de Inmonding tusschen de Mam- en Bovenbuiksche Slagaderen (VI). Dog dit en de gevoelens der Ouden vindt men uitvoerig en bondig weerlegt by R. BOEHM. D. c.

(B) Voyez MARICEAU des Malad. des Femm. grosf. p. 413. 419.

HIPPOCRATES (A), is niet gezond, zoo het Zog in Zwangeren overvloed. Men heeft het Zog door een schrik zien verdwynen, en zig gedurende een maand door de Baarmoeder ontlasten (B). Uit een schielyke opstopping der Stonden is terstond een groot gezwel in de Mammen ontstaan (C). Vrouwen, die een *Knoestgezwel* (a) of *Kanker* (b) in de Borsten hebben, lyden veel meerder pyn, de stonden opgestopt zynde, dan wanneer dezelve vloeijen (D).

LXXII. De natuurlyke oorzaaken van dien meerderen toevloed naar de Mammen zyn verscheide, op onderscheidene tyden der Zwangerheid en Verloszing.

In den eersten staat der Zwangerheid schynt de voornaamste oorzaak te zyn een *Waare Overtolligheid van bloed* (c). Want al het bloed, dat anders maandelyks door de Stonden zig ontlast, wordt in het lighaam opgehouden, waar door 'er bygevolg meerder opgehoopt wordt dan voor dien tyd. Dit overtollige nu moet (volgens (LXXI.)) grootendeels vloeijen

(A) Aphor. V. n. 52.

(B) Vid. BOCCON. Mus. di Fusic. p. 122.

(C) LANZON. Obs. 190.

(D) Vid. HALL. Pr. ac T. V. P. II. p. 271. R. BOEHM. D. c. p. 47, 48. REICHART D. de Uter. Connex. cum Mamm.

(a) Scirrhus. (b) Cancer. (c) Plethora vera.

jen naar de Mammen. 't Is hier van, dat men in 't begin der Zwangerheid reeds de Mammen ziet opzwellen en styf worden. Wel is waar, dat 'er van de gyl, die onder 't bloed komt, aan de groeiing der vrugt moet besteed worden. Maar in de eerste maanden schynt de vrugt nog zoo veel niet te verteeren, als men reekenen kan, dat 'er door de opgehoudene Stonden, zou onlast geweest zyn (A).

LXXIII. In hoog Zwangeren kan die waare overtolligheid van bloed geen plaats hebben; want men reekent zeer waarschyntlyk uit, dat dan de vrugt met alle deszelfs aanhangzelen ten minsten zoo veel weegt, als het bloed, dat 'er gedurende 9 maanden door de Stonden zou onlast zyn (B). Dog daar zyn in dezen tyd andere oorzaaken, waar door het zelfde uitwerksel voortgebracht wordt, naamelyk.

I. Door de *voorgaande Opzetting* (LXXII). Hier door zyn de Mammen bereid en geschikt om nu een grooter toevloed van bloed in te laten. Het is aanmerkens waardig, hoe de Natuur in dit werk met langzaame en zagte schree-

(A) De hoeveelheid van bloed, die 'er doorgaans 's maandelyks door de Stonden onlast wordt, bepaalt FREIND, *Emmenol. cap. 1. pag. 59. & cap. 2. pag. 61.* tot byna 20 Oncen, HALL. *Phyf. pag. 454.* van 6 tot 8 Oncen; de HAAN *Rat. Med. part. 4. pag. 205.* van 3 tot 8, zelden tot 10 Oncen.

(B) Conf. R. BOEHM. D. c. pag. 35.

schreeden voortgaat: zonder dit zou de groote en schielyke toevloed naderhand een geweldige uitzetting, en deswegens nadeelige en smartelyke toevallen verwekken.

2. *De Natuur mischien nu werkzaamer en overvloediger in het voortbrengen van Gyl;* omdat zy meer noodig hebbende, ook meer gebrek gevoelt. Dit kan van verborgen oorzaken afhangen. De ondervinding leert, dat niet alleen van de genuttigde voedsels de overvloed van Gyl afhangt: sommige menschen eeten weinig, en worden zichtbaar vet; daar anderen, veel eetende, even schraal en maager blyven. En worden wy ook alleen door de spyzen en drank, die wy nuttigen, gevoedt?

3. *De Staat der Baarmoeder.* Deze is in hoog Zwangeren boven maate uitgezet, zoo dat zy veel grooter plaats beslaat, en ook zwaarder is dan te vooren. Zy drukt derhalven grootelyks de omleggende deelen en vaten, en haare vaten worden mede gedrukt. Hier door ontstaat deels een grooter tegenstand voor het derwaards vloeiende bloed, en deels een verkleining van de Kanaal, waar in het bloed omloopt; waardoor 'er een *Overtolligheid van bloed naar de ruimte (a)* geboren wordt; en dus moet 'er een grooter toevloed van bloed veroorzaakt worden naar die deelen, daar de minste tegenstand

(a) Plethora ad spatium.

stand plaats heeft , dat is naar de Mammen (LXXI.) (A).

LXXIV. In eerst verloste Kraamvrouwen
is

(A) Hoe veel de staat der Baarmoeder kan toebren- gen tot de opzetting der Mammen, blykt zonderling uit het volgende geval: Een Mevrouw van 20 jaaren, nu 4 maanden zwanger, valt van 4 of 5 Trappen op het ag- terlyf, met een zwaare schudding van het gantsche lig- haam. Behalven een zwaare pyn in het benedenste der lendenen, verdween hier door de zwellling van den Buik en Borsten, die reeds aanmerkelyk was, zoodaanig, dat zy getuigde in haaren vrysterlyken staat, dezelve nooit zoo slap gehad te hebben. Dus bleven die deelen 5 wee- ken, en de edele Lyderes, die in dien tusfchentydt niet het minste leeven van haare vrugt gevoelde, in een ver- drietige onzekerheid. Dog toen wordt zy 's nagts op 't onverwagtft wakker, en gevoelde klaarlyk de bewee- ging van het Kind, s'morgens opstaande was de buik weder opgezet, de lendenpyn verdwenen, en vervol- gens zwollen de Mammen, en zy heeft een frisfchen kloeken Zoon ter waereld gebragt. Voeg hierby, 't geen LEVRET in zyne *Suite des Observ. sur les Cauf. &c. de plusieurs Accouch. labor. pag. 243.* zegt: dat 'er onder de teekenen, om te weeten, of het Kind buiten de Baar- moeder gelegen, en deswegens de Keizerlyke Sneede noodzaakelyk is, tot nog toe geen zekerder is, dan dat de Moeder, in al den tydt der Zwangerheid, geen Zog in de Borsten heeft.

Byvoegfel. Misfchien komt hier ook niet te onpas een zonderling geval, 't welk ik dit jaar gezien heb. Zekere Mevrouw, na ruim tien Maanden zwanger geweest te zyn, en de Borsten even als in de voorige zwangerheid opgezet gehad te hebben, verlostte van een Vleefch- klomp. zonder meerder ontlasting van bloed, dan by haare gewoone Stonden, maar het Zog verscheen op den gewoonen tydt. zoo zelfs, dat het geduurende eenige da- gen uit de Borsten vloedde, en zy genoodzaakt was de gewoone middelen ter opdrooginge aan te wenden.

is de Zogwording veel overvloediger, de verschynfelen, die 'er meede gepaart gaan, aanmerkelyker (III, 1.), en bygevolg de toevloed van Zogryk bloed naar de Mammen veel grooter (LIV); daar moeten derhalven hier meerder of vermoogender oorzaaken zyn, om dien grooteren toevloed voort te brengen. Indien men nogthans nagaat de omstandigheden der Verloszinge, schynt nog de eene nog de andere Overtolligheid van bloed dan plaats te hebben; immers niet de waare Overtolligheid; want deze was reeds op het laatst der zwangerheid (LXXIII.) niet te vinden; daarenboven welk een meenigte bloeds word 'er niet met en na de Verloszing ontlast! De Overtolligheid naar de ruimte is mede niet waarschylyk, zomen aanmerkt, welk eene ruimte de ontlasting der Vrugt met alle deszelfs aanhangfelen overlaat; hoe zeer de deelen bevryd worden van de drukking; en hoe veel ruimte de vaten krygen door de groote hoeveelheid van bloed, die 'er uitvloed. Inderdaad men ontmoet hier zwaarigheden, die niet gemakkelyk zyn op te losfen. Egter meen ik, dat men, alles in verband overweegende, verscheide en mischien ook genoegzaame redenen zal vinden, die in dezen tyd dien grooteren toevloed van gylagtig bloed kunnen veroorzaaken. Merk ten dien einde aan,

1. Dat de Zog-wegen in de Mammen nu
door

door den toevloed in de voorige tyden nog meer bereid, en meerder derzelve geopend zyn om nu een grooteren toevloed in te laten.

2. Dat mischien de Gylmaking nu nog overvloediger is. De Natuur heeft zoo een aanmerkelyk verlies geleden, en schynt deswegens greetiger te moeten zyn in het voortbrengen van Gylstoffe. Men vindt ook de Kraamvrouwen, zoo zy niet te zeer afgemat en verzwakt, of ziek zyn, in 't eerst zeer graag.

3. Dat de gantsche gesteltheit der Baarmoeder in dezen tyd verandert. Zoo dra de Vrucht met al zyn gevolg ontlast is, trekt de Baarmoeder haare wanden te zamen, krimpt van rondsom in, en dat zoo aanmerkelyk, dat zy in weinig dagen tot haare voorige kleinheit wederkeert. Hier door, en wegens de schielyke en groote ontlasting van bloed, verkleinen en vernauwen zig de voorens uitgezette vaten, die in en naar dezelve loopen; en, door de schielyk gemaakte en groote ruimte in 't bekken, vallen de omleggende deelen op een. Op deze wyze wordt mischien de kanaal van 't bloed merkelyk verkleind, en 'er dus, gelyk in 't voorgaande geval, schoon door een andere oorzaak, een Overtolligheit naar de ruimte geboren. Ten minste is 't noodzaakelyk, dat 'er daar door een groote en schielyke tegenstand in en om de Baarmoeder gemaakt wordt

voor het bloed, dat gewoon was zoo rykelyk hier naar toe te vloeijen; en dus moet 'er een geheele omkeering in den omloop des bloeds geschieden, en het zelve genoodzaakt worden naar de Mammen, als het minst tegenstand biedende, op te klimmen.

4. Dat de geheele bediening van de Baarmoeder als 't ware ophoudt, of verandert. Het is bekend, dat een verhinderde of opgestopte Afscheiding in ons lighaam een andere, waardoor dergelyk vogt ontlast wordt, overvloediger doet voortgaan. Zoo volgt na een opstopping van de *Ongevoelige Uitwaaseming* (a), meesttentyds een overvloediger pisloozing. In ons geval nu is een aanmerkelyke Afscheiding van dergelyk vogt, als het Zog is (XLI) gestuit; en vervolgens een groote ontlasting, naamelyk de Kraamvloed, verminderd of opgestopt, het is derhalven zeer natuurlyk, dat 'er de Afscheiding van het Zog, door een grooter toevloed van gylryk bloed naar de Mammen, opvolge, of 'er overvloediger door worde.

5. Dat 'er doorgaans den derden of vierden dag na de Verloozing een Koorts ontstaat, die, meerder drift verwekkende in 't bloed, dat nu naar de Baarmoeder grooter tegenstand vindt (3), het zelve ook met grooter snelheid en overvloed naar de Mammen kan doen vloeijen: en

mis-

(a) Perspiratio insensibilis.

mischien wordt de warmte, die dezelve voortbrenkt, het bloed uitzettende, terwyl deszelfs Kanaal verkleint is (3), een oorzaak van een *Schynbaare Overtolligheid van bloed* (a). Althans de Natuur schynt hier de Koorts, gelyk in andere gevallen, te gebruiken als een middel, om de overvloediger Afkleinzing van het Zog by wyze van een *Scheiding* (b) te bewerken, waarom men dezelve ook *Zog-koorts* (c) genoemd heeft.

6. Dat de Kraamvrouwen gemeenlyk al voor den derden dag het Kind aan de Borsten leggen, om het te leeren zuigen. Dan hoe groot het vermogen der Zuiging is om den toevloed naar de Mammen te lokken, en de Afscheiding van het Zog te bevorderen, zal ik straks nader aantoonen.

Alle deze oorzaaken zamengenomen schynen my genoegzaam om den toevloed van Zogryk bloed naar de Mammen in Eerstverloste Kraamvrouwen te vergrooten.

LXXV. Dus agte ik de waare reden en oorzaaken van de Zogwording in Zwangere en Eerstverloste Kraamvrouwen na genoeg te hebben opgespoort. Het verklaarde gevoelen komt zeerwel overeen met de natuur der zaak, voldoet aan alle de voorkomende verschynse.

(a) Plethora apparens.
(c) Febris lactea.

(b) Crisis.

felen , en is in wezen het zelfde , het geen by de meeste en beroemdste hedendaagsche Ontleedkundigen is aangenoomen. (A). Ik heb het alleen tot zulk eene betoogelyke klaarheid trachten te brengen , als mischien in dit geval mogelijk is.

Het geen men ook tegen ons gevoelen inbrengt , zal men van weinig belang vinden , indien men den gewoonen loop der Natuur in 't oog houdt. Want , dat somtyds in Zwangere of Zoogende Vrouwen de Stonden vloeijen , is buiten twyffel min natuurlyk , en vermoedelyk van te groote Bloedrykheid of Zwakheid af te leiden. (B).

Het geval , dat SCHENK (C) gezien heeft , van een Vrouw , wier Mammen slonken , als haare stonden aanstaande waren , en opzwellen , als dezelve vloeiden , is mogelyk het eenigste van dat soort , en derhalven zonder gevolg.

Ongegrond is het ook , 't welk sommigen meenen , dat het bloed , door een tegenstand in de benedenste deelen naar boven gedreven , even zoo wel in de Wangen als in de Mammen zoude vloeijen , en dezelve opzetten ; naar dien

(A) Vid. HEIST. *l'Anat. T. II. p. 25* , & *les suiv.*
HALL. *Prim. lin. p. 473. Pr. ac T. V. P. II. p. 256-258.*
LIEUTAUD. *El. Pb. p. 244-246. R. BOEHM. D. c. p. 43. &c.*

(B) Conf. HALL. *Pr. ac T. V. P. II. p. 35, 275.*

(C) *Obs. Med. Lib. II. p. 331.*

dien het Zamenstel dier deelen geheel en al verschilt. (A).

LXXVI. Uit het verklaarde gevoelen is 't ook gemakkelyk de wyze te ontvouwen, op welke de Mammen tot de Afkleinzing van 't Zog in de zwangerheid en na de Verloszing bereid, en bekwaam gemaakt worden.

De toevloed en ophooping van bloed in de Mammen wordt in zwangere Vrouwen vermeerdert, naar maate dat de Vrugt toeneemt.

Hierdoor worden de Slagaderen der Mammen van langsaamerhand meer en meer uitgezet en verwydert.

Deswegens moeten ook de mondjes der Zogbuisjes, dewelken zydelings uit die Slagaderen voortkomen (IX.), verwydert worden, en meer openstaan.

En dus worden de wegen geopend, waardoor de Melk, die met het bloed aangebragt wordt, uit de Slagaderen in de Zogbuisjes kan overgaan.

Naardien nu in de Zwangerheid, omdat de toevloed dan nog zoo groot niet is, die opening der Zogbuisjes mede gering is, blykt, waarom 'er in dien tyd slegts een dunne weiagtige melkstofte afgescheiden wordt?

LXXVII. Na de Verloszing, den toevloed grooter zynde (LXXIV), moeten de Slagaderen

(A) Vid. R. BOEHM. D. ca

ren noodzaakelyk meerder uitgezet, en dus de mondtjes der Zogbuisjes wyder geopend worden; te meer, omdat dan de drift en aandrang van het toevloeiende bloed ook sterker is. Hoe veel zulks vermag om kleinder vaten te verwyderen, en den ingang voor dikker vogen te bereiden, is overvloedig bekend. (A).

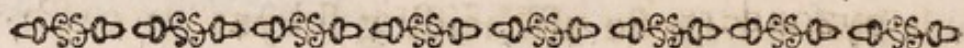
Eindelyk komt hier by de Zuiging van het Kind. Deze vermindert door de ontlasting van het Zog den tegenstand, maakt ruimte voor het nieuw aankomende, en brengt de krampagtige Zamentrekking in werking, die ook invloed op de afscheiding schynt te oefenen (LXII). Zy vergroot dus den toevloed en drift, en lokt of trekt als 't ware het nieuwe Zog aan. *Het vermogen*, zegt BOERHAAVE (B), *der Zuiging is zoo groot, dat de Mammen droog blyven, indien zy niet uitgezoogen worden.* Zulks wordt byzonder bevestigd door die gevallen in Mannen, Maagden en Oude Vrouwen, in welken de zuiging alleen het Zog heeft doen te voorschyn komen (LXVIII). De Zuiging is ook de voornaamste oorzaak, die geduurende de Zooging, de Afkleinzing van 't Zog onderhoudt.

Dan door deze oorzaaken worden 'er meer en meer wegen naar de Zogbuisjes geopend, en dezelve wyder en wyder gemaakt, tot zoo lang,

(A) Conf. HALL. El. Ph. T II. p. 412.

lang, dat zy een genoegzaam dik en overvloedig Zog doorlaaten.

LXXVIII. Hier mede oordeel ik de Wor- ding of Maaking van het Zog ofte Melk in Zwangere ofte Eerstverloste Kraamvrouwen uitvoerig genoeg aangetoont, en dus het natuurkundig deel van de Vraage der Maatschappye beantwoord te hebben. Ik ga derhalven voort om op dezen gelegden grond het Geneeskundig Deel van dezelve Vraage te verklaren.

VII. H O O F D S T U K,

*Over de Gebreken van 't Zog
in 't gemeen.*

LXXIX. **I**n het Zog, als een afgekleinst en ontlast vogt, kan men veelerley Gebreken onderscheiden; het zy men het afkleinzend en ontlastend Werktuig, Vermogen, of de Stoffe zelve beschouwd. Het onderzoek schynt hier alleen tot de laatsten bepaalt te zyn. De anderen zullen flegts als Oorzaaken of Toevallen in aanmerkinge komen.

LXXX. De Gebreken van de Stoffe of het Zog zelve breng ik tot zes soorten, te weten van *Afkleinzing*, *Ontlasting*, *Hoeveelheid*, *Hoe- danigheid*, *Zamenstelling*, en *Plaats*.

Tot

Tot het eerste soort behoort de belette *Afkleinzing*,

Tot het tweede de belette *Ontlasting*;

Tot het derde *Gemis of Schaarsheid* en *Overtolligheid* van Zog;

Tot het vierde te groote *Dunheid, Dikheid,* en *Scherpte* van 't Zog;

Tot het vyfde de *Verkaazing* van 't Zog;

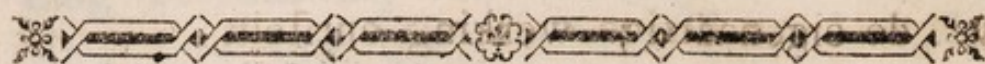
Tot het laatste de *Afdwaaling* en *Verplaatfing* van 't Zog.

LXXXI. Sommige toevallen van deze Gebreken zyn zoo aanmerkelyk, dat zy dikwyls als byzondere Ziekten voorkomen, en eene byzondere behandeling vereisfchen. Zoodanig zyn het *Zog-gezwel, Zog koorts, Zog-uitslag,* enz. die ik daarom ook in afzonderlyke Hoofdstukken zal onderzoeken.

LXXXII. Dan dezen zyn de meeste Gebreken of Toevallen van het Zog. Zy kunnen alle op zigzelve bestaan, of met anderen, gelyk gewoonlyk geschiedt, gepaart, meer of min vermengt, of oorzaaken, of gevolgen van malkanderen zyn. De order nogthans en de klaarheid vordert, dat men ze afzonderlyk beschouwe.

Het eerste lid van het Geneeskundig deel der Vraage van de Maatschappye heeft eigenlyk het oog op de Gebreken der Hoeveelheid; dog ik zal die der Afkleinzing en Ontlasting

eerst kortelyk voorstellen, omdat dezen als voornaame Oorzaaken van geenen zullen voorkomen.

VIII. H O O F D S T U K,

Van de Belette Afkleinzing van het Zog.

LXXXIII. **W**anneer het Zog in zoogende Vrouwen geheel of grootendeels verhinderd wordt uit het bloed in de Mammen over te gaan, wordt deszelfs Afkleinzing gezegt belet te zyn.

LXXXIV. De voornaame Oorzaaken hier van zyn

1. Het Zog *te lymig*, en van daar te vast met het bloed vereenigt; *te dik*, om door de mondjes der Zogbuisjes te gaan; of ook *scherp*, en des voor zig de wegen toefluitende; of te *sterk toevloeiende*, of te veel naar elders *afgeleid*.

2. De Zogbuisjes door een verdikt geronnen Zog *verstopt*; door een ontstoken, knoefstagtige zwelling, of andersins *toegedrukt*; door kramptrekking, of zamentrekkende middelen *vernaauwt*; door verzwearing enz. *vernielt*; of eindelyk *zamengegroeit*; en dus afwezigheid, gedeeltelyke vernieling, vermagering, natuurlyke of ziekelyke kleinheid, strakheid,

en knelling der Mammen; en een belette Ontlasting, met deszelfs gevolgen.

3. Eindelyk het *Afkleinzend Vermogen* (LVI) te veel of te weinig prikkelbaar, en dus alles, wat de eigenaartige werking ontstelt.

LXXXV. De *Toevallen* hier uit volgende zyn belette Ontlasting van 't Zog; zoo de toevloed gering is, Slapheid en Werkeloosheid der Mammen, Toevalling en Vernauwing der Zogbuisjes, gebrekkige Zogwording, en Gemis van Zog; dog, zoo dezelve sterk is, in de Mammen Zoggezwel, Spanning, Pyn, Koorts, Ontsteeking, Verzweering, Verharding, enz.; of indien het Zog afgeleid wordt, *Zinkagtige Pynen* (a), Zog-ontlastingen, Zog-verplaatzingen, enz.

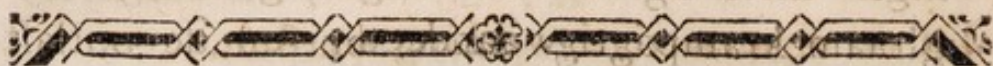
LXXXVI. Uit de Oorzaaken (LXXXIV) en Toevallen (LXXXV) is de *Kennis* (b) en *Voorzegging* (c) van deze ziekte ligt op te maaken.

LXXXVII. De *Geneezing* (d) wordt ingerigt naar de onderscheide oorzaaken. Sommigen maaken dezelve onmogelyk; anderen moeijelyk; en eenigen zyn ligt te vermyden en weg te neemen.

Alles, wat in 't byzonder tot *Voorbehoeding* (e), en vervolgens tot Verdunning en Verbetering van 't Zog, tot Opening der Zogbuisjes, en tot

(a) Dolores rheumatici. (b) Diagnofis. (c) Progno-
fis. (d) Curatio. (e) Prophylaxis.

tot Vermindering of Opwekking der Prikkelbaarheid, dienen kan, zal in 't vervolg gezegt worden.

IX. HOOFDSTUK,

Van de Belette Ontlasting van het Zog.

LXXXVIII. **A**ls het Zog in zoogende Vrouwen in 't geheel niet, of niet genoegzaam, en met veel moeite door de Te-pels kan ontlast worden, zegt men deszelfs Ontlasting belet te zyn.

LXXXIX. Derzelver voornaame *oorzaaken* zyn,

1. In het Zog en de Zogpypjes (IV, 4.) dergelyke ongesteltheden, als ik (LXXXIV, 1, 2.) opgetelt heb; behalven alles, wat de Afkleinzing van het Zog belet (LXXXIV.), of hetzelfde in de Mammen verteert en weder opneemt, gelyk verborgene of opene Zweeren, Kankers, enz.

2. In het *Ontlastend Vermogen*, een gebrekkige en te groote Prikkelbaarheid. Gelyk men Vrouwen vindt, wier Mammen als gevoelloos zyn voor de poogingen van het zuigende Kind, en in 't geheel niet in werking kunnen gebragt worden, om het Zog uit te dryven (LXVI, 3.),

waar-

waarvan een verzuimde of traage zuiging niet zelden oorzaak is ; zoo heb ik 'er eenigen gezien , die zoo prikkelbaar waren , dat de geringste kitteling van den Zuigeling haar geheele lighaam krampagtig aandeed , en de ontlastbuisjes voor zig als toesloot , zoo dat het Zog te weinig of niet , en niet dan met veel ongemak ontlast wierd ; waartoe een te veelvuldige of onmaatige Zuiging aanleiding geeven kan.

3. Eindelyk in het *Ontlastend Werktuig* , veelley beleediging van den Tepel ; dezelve afwezig , te klein , of te zeer opgezet om door het Kind gevat te worden ; verzworen , gewond , of door klooven gekorven , en des te teer of te gevoelig om de Zuiging te dulden ; of ook kwaalyk gerigt , gelyk hy somtyds , na een wonde of zweer , slim , naar de eene of andere zyde getrokken , geneezen wordt.

XC. De *Toevallen* van deze ziekte zyn , ten opzigt van 't Kind Gemis van Zog , met deszelfs gevolgen ; en ten aanzien van de Zoogster dezelve , die (LXXXV.) opgegeeven zyn.

XCI. De *Oorzaaken* (LXXXIX), en *Toevallen* (XC) leeren deze ziekte kennen , en haare gevolgen voorzien.

XCII. Wat aangaat de *Voorbehoeding* en *Geneezing* , het zelfde heeft hier plaats , ten opzichte van het Zog , de Zogpypjes , en de Prikkelbaarheid , 't geene ik (LXXXVII) gezegt heb.

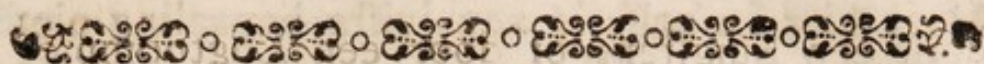
De Tepel , niet genoeg uitpuilende , moet
door

door een Zuigster, of door een Lugtpompje, dat alleen den zelve omvat, uitgetrokken worden, waarop men het Kind terstond aan de Borst legge, dewyl anders de Tepel geheel weder inkrimpt; of, om denzelve van langsaamerhand te doen uitkomen, gebruikt men de bekende hoedtjes of kapjes, en 't geen nog beter is, palmhoute of yvoore Schooteltes, in 't midden doorboord tot doorlating van den Tepel, en met de bolle zyde tegen de Borsten geplaatst.

Voor de ontstoken Zwelling der Tepels dienen dezelve Middelen, die ik naderhand voor de Ontsteeking der Mammen opgeeven zal.

De Klooven der Tepels geneest men veeltys gelukkig door den *Oly van Wasch* (a), van *Eyeren* (b), of ('t geen vry beproeft is, en het Kind geensins, gelyk de meeste Middelen hier toe in gebruik, afkeerig van de Mam maakt) door een mengsel van *Arabische Gom* (c), met eenige druppels *Peruviaanschen Balsam* (d), waarby men druppelsgewys zoo veel *Rozenwater* (e) mengt, tot het de lyvigheid van room verkrygt, wanneer men het met een penceeltje in de klooven smeert.

(a) Oleum Cerae. (b) Oleum Ovum. (c) Gummi arabicum. (d) Balsamus peruvianus. (e) Aqua Rosarum.

X. HOOFDSTUK,

Van de Natuurlyke Hoeveelheid van 't Zog.

XCIII. **O**m de Gebreken der Hoeveelheid van het Zog wel te verstaan, dat is, om te weten, of het in Schaarsheid of Overtolligheid zondigt, is 't noodzaakelyk, dat men deszelfs *Natuurlyke Hoeveelheid* eerst bepaale, om dus een maat te hebben, waaraan men het gebrekkige of overtollige kennen kan: de gezonde staat is een rigtsnoer van den ziekelyken.

XCIV. Edog zoo onmogelyk als het is een algemeene bepaaling van de Gezondheid te geven, zoo dat zy op allen en een ygelyk in allerley gevallen toepasfelyk zy, zoo ondoenlyk is het een algemeene en nette maat van het Zog te vinden. De verschillende Gesteldheden, Ouderdom, Manier van leeven enz. maaken hier een onbegrensde verscheidenheid. Een slap en vogtig temperament verschaft natuurlyk meer, dan een vast en droog; de jongere meer, dan bejaarden; een zittend en wellustig meer, dan een arbeidzaam en bekommerd leeven, enz.

XCV. Men dient derhalven in elk byzonder onderwerp de maat te zoeken om de *Natuurlyke Hoeveelheid* van 't Zog af te meeten.

Maar

Maar hier in zelfs is een juiste bepaaling niet gemakkelyk , wegens veele omftandigheden , die hier omtrent geftradige veranderingen voortbrengen , welken onfchaadelyk , en dikwils niet te bemerken zyn. Want de nette evenredigheid van het Zog en de Zoogfter is niet zoo naauwkeurig bepaalt , dat alle overtolligheid of gebrek een kenbaar ongemak voortbrengt , en een ziekte kan genoemd worden. De gezondheid dult in dit , gelyk in andere gevallen , een zekere afwyking in te veel of te weinig , zonder dat zy daardoor beledigd wordt. Zulks is noodzaakelyk om de veelvuldige verwisfelingen , waaraan ons leeven onderhevig is , zonder letzel te kunnen doorftaan ; dog de uitgeftektheid hiervan is moeijelyk te omfchryven.

XCVI. Niettemin zyn 'er zekere teekenen , waaraan men kent , of eenige lighaamswerking , en des ook eenige ontlasting van zynen natuurlyken ftaat afwykt of niet. Zoo lang dezelve geene ongemakkelykheid toebrengt , en geene andere werkingen beroerd , oordeelt men ze gezond , en natuurlyk te zyn. Waaruit openbaar wordt , dat men hier te letten hebbe op de afwezenheid van ziekelyke teekenen ; zynde de hoeveelheid van het Zog natuurlyk te agten , wanneer de Zoogfter genoegzaam geeft om den Zuigeling te voeden , en zy 'er beiden geen hinder of ongemak door lyden. Ik zegge beiden ,

den, omdat men hier, gelyk in meest alle de ziekten van het Zog, zoo wel op de toevallen in het Kind, als op die in de Zoogster agt moet geeven; want, nadien deszelfs gezondheid grootelyks van de welgesteldheid van het Zog afhangt, zoo brengt de minste ongedaanheid van dit, ook in het zelve ziekelyke, en dikwyls eer en meer kennelyke, teekenen te voorschyn.

XCVII. Nademaal egter die ongemakkelykheid en beroering van eenige lighaamswerking niet altoos terstond kenbaar worden, schoon 'er in der daad een te groote of te geringe hoeveelheid Zogs ontlast wordt, maar zulks dikwyls van langsaamerhand, of by eenig ongewoon toeval openbaar wordt, zou het zeer nuttig zyn, indien men die ziekte, voor dat de gemelde toevallen zig opdedden, kon vermoeden. Tot deze kennis zou men mogelyk komen, als men het Zog, dat op eenen dag ontlast wordt, vergaard hebbende, met het geen gewoonlyk in Vrouwen van dergelyk Temperament, Ouderdom, enz., of met het geen dezelve Vrouw in voorigen tydt gewoon was te ontlasten, en daarenboven met de Gesteldheid, Ouderdom, enz. van het Kind vergeleek. PUZOS (A) meent, dat de meenigte van Zog in een Eerstverloste Vrouw af te metten is uit de hoeveelheid, welke een Min ge-
woon-

(A) L. c. p. 342.

woonlyk binnen 24 uren ontlast, die hy bepaalt op drie pond, rekenende twee pond voor 't geene het Kind verteert en uitspuwt, en één voor 't geen de Min boven dat uit de Borsten nog kwyt raakt.

XCVIII. Dusdanige vergelyking zou mischien in andere gevallen ook van nut zyn. Want, gelyk veele ziekten, schoon in Natuur verschillende, dikwyls door haare Verschynselen onder dezelve gedaante voorkomen, zoo gebeurt het ook, dat dergelyke toevallen, als uit een Gemis of Overtolligheid van Zog ontstaan, uit gantsch andere oorzaken worden voortgebracht, 't welk, opdat de geneezing veilig geschiede, noodig is te kennen; waarentrent men dan door die vergelyking meerder zekerheid zou verkrygen.

XCIX. Dan door het een en ander hulpmiddel zal men na genoeg de Natuurlyke Hoeveelheid van het Zog kunnen bepaalen, om in tyds deszelfs Schaarsheid en Overtolligheid te kennen; tot welker onderzoek ik nu overga.

XI. HOOFDSTUK,

Van het Gemis en Schaarsheid van Zog. (a).

C. **G**emis en Schaarsheid van Zog is in wezen dezelve ziekte, en verschilt niet, als in meer of min; want Gemis noemt men, als 'er in een Zoogster in 't geheel geen Zog gemaakt, afgekleinst en ontlast wordt, en Schaarsheid, wanneer zulks niet zoo veel geschiedt, als tot voeding van den Zuigeling noodig is.

CI. De Natuur dan of *Naaste Oorzaak (b)* van deze ziekte bestaat eigenlyk in een gebrek van Zogstofe aan de zyde van de Moeder, waardoor het Kind tevens gebrek lydt.

Egter kan 'er een Gemis van Zog plaats hebben, betrekkelijk tot het Kind alleen, en zonder gebrek; ja zelfs met een overtolligheid van Zogstofe aan de kant van de Moeder, naamelyk uit een belette Afkleinzing en Ontlasting.

En een Gemis van Zogstofe kan ook gepaart gaan met een belette Afkleinzing en Ontlasting.

Het

(a) Defectus & Inopia lactis. (b) Causa proxima.

G

Het eerste is een *wezenlyk*, het tweede een *toevallig*, en het laatste, een *zaamgesteld* Gemis van Zog.

Het eerste zal ik hier onderzoeken; het tweede heb ik boven beschouwt, en het laatste wordt uit de kennis van die beiden verstaan.

CII. Het *wezenlyk* Gemis van Zog is, ten aanzien van de Moeder, altoos een ziekte te agten, offchoon zy, in het afgetrokkene beschouwd, gezond was, en geene beroering gevoelde, omdat zy hier betrekkelijk tot het Kind moet beoordeelt worden, ten welken opzichte 'er dan een werking in haar ontbreekt, die haare betrekkelijke gezondheid helpt uitmaaken, en in dezen staat noodzaakelyk is: behalven dat het veelyds uit ziekelyke oorzaken in haar ontstaat, en zy 'er niet zelden gewigtige toevallen van ondervindt, gelyk blyken zal.

CIII. *De afgeleegene Oorzaken* (a) van een *wezenlyk* Gemis van Zog zyn.

1. Allen, die een onvolkoomen of scharse Gyl- en Zogwording voortbrengen;

2. Allen, die het bereide Zog door andere wegen verteeren, afleiden, en ontlasten.

CIV. Tot de eerste Klasse behooren voornamelyk:

1. Een *drooge en vaste Lighaamsgesteldheid*: *nadien dan*, zegt ETTMULLER (A) niet on-aartig,

(A) Oper. Omn. T. II. pag. 1152.

(a) *Causae remotae.*

aartig, de Gyl vaardig in Bloed verandert. Van waar de Vrouwen, die zwaar arbeiden, en die onder drooge lugtstreeken leeven, gewoonlyk minder van Zog overvloeijen, en eerder aan gebrek deszelfs onderhevig zyn. (A).

2. Een te groote Strakheid of Kleinheid der Mammen. Waarom de Vrouwen, die van haare jeugt af, en vervolgens door knelling van Keurslyven of zamentrekkende middelen den aanwas haarer Borsten bedwingen, zelden haare Kinderen zoogen kunnen. (B).

3. Een groote Zwakheid der Gyl- en Zogbereidende Kragten. Zeer jonge, teere, zwakke lighaamen, geeven doorgaans weinig Zog. En Vrouwen, die door een voorgaande ziekte uitgeput, of door een moeiljyke Verlozing zeer afgemat zyn, lyden veelyds gebrek aan het zelve.

4. Verzwakte of gebrekkige eigenaartige Leevenswerking der Mammen, door het te weinig zuigen van een traage of vreesagtige Zoogster, of zwakken, ziekelyken en lusteloozen Zuigeling, en voorts door alles, wat de Afkleinzing en Ontlasting belet en vermindert; want naar maate van dezen is de Zogmaaking ook min of meer overvloedig; en de Prikkelbaarheid der Mammen dus te veel buiten werking zynde,

(A) Conf. HIPPOCRAT. de Nat. puer. cap. 10, & de Morb. mulier. lib. 1. cap. 2.

(B) Conf. ETTMULL. Op. om. T. II. p. 1151.

zynde , ontwennen die deelen aan hunne be-
diening , en lokken het Zog niet genoeg aan
(LXVI, 3.)

5. Een *Onsteltenis of Beroering der Gyl- en Zog-
wording* , door eenige teegenwoordige ziekte ,
moeijelyke of bedorven Spysverteering , Uit-
teering , Koorts , Pyn , Ontsteeking , enz. van
eenig edel ingewand , vooral van de Lyfmoe-
der.

6. *Onthouding van Spyzen.* Want , alles gelyk
gestelt , is aan de hoeveelheid der Voedsels die
der Gyl evenredig , en aan deze die van 't Zog.
't Is daar van , dat de Zoogsters by een verloo-
ren eetlust zoo weinig Zog geeven , en , nug-
teren zynde , gewoonlyk de Mammen slap heb-
ben ; en zoo een merkelyk verschil in de op-
zetting derzelve vinden , naar maate zy meer
of min gegeten hebben. Ook ziet men hier
uit , hoe de Secten , die hunne Aanhangeren
het vasten voorschryven , aanleiding tot een
Schaarsheid van Zog geeven kunnen.

7. Gebruik van *schraale , drooge , zuure ,
wrange* en gemis van *gylryke Voedsels.* Want
van den aard der Voedsels hangt de hoeveel-
heid der Gyl , en by gevolg die van 't Zog me-
de grootelyks af. Indien dan een Zoogende
Vrouw , wie gylryke Spyzen en Dranken by-
zonder noodzaakelyk zyn , daaraan gebrek
heeft ,

heeft, blykt, hoe hieruit een Schaarsheid of Gemis van Zog ontstaan kan.

8. Eindelyk allerley *kwynende Gemoedsaandoeningen*: langduurige Droefheid, gestadige Bekommering, Vrees, onmatig Waaken, enz., verzwakken en onderdrukken de Spysverteerende, Gylmakende, en Zogbereidende Kragten, en dempen dus de milde Zogwording, waardoor dan een Schaarsheid of Gemis van Zog ontstaat. (A).

CV. Onder de tweede Klasse (CIII, 2) zyn byzonderlyk te tellen:

1. Een *zwangere Baarmoeder*; gemerkt dan de Vrucht een groot gedeelte van 't Zog verteert, dat anders naar de Mammen gaat, en voor den Zuigeling geschikt was. 't Is daarom, dat men niet genoeg zorg draagen kan, dat een Min niet bezwangert worde. (B).

2. Allerley *onmaatige Ontlastingen*, het zy Konftige, het zy Natuurlyke, het zy Onnatuurlyke, als groote opene Zweeren, Kankers, Fiftels, Wonden, enz.; vooral zoo dezen in de Baarmoeder plaats hebben, wegens de byzondere gemeenschap tusfchen dit ingewand en de Mammen (LXXI). Hierdoor wordt 'er niet alleen een afleiding veroorzaakt; maar niet
zel-

(A) Vid. MANGET. Biblioth. Med. T. III. P. II. pag. 2.

(B) Conf. DES-ESSARTZ. Traité de l'Educat. Corpor. des Enfans pag. 215. & les suiv.

zelden het aangewonnen Zog met het Bloed of andere vogten uitgeworpen. Deswegens vermindert of ontbreekt het Zog meenigmaal door sterke aanhoudende Kraamzuiveringen, Stonden, hevigen Loop, overtollig Zweet, enz.

3. Alles, wat het Zog uit de Mammen terug dryft en elders plaatst, als hevige Gemoedsaandoeningen, Koude, en meer andere oorzaken der Zogverplaatfingen, zoo wel als dezen zelve; want het Zog, elders neergelegt, lokt het nieuwgemaakte daar naar toe, en berooft 'er dus de Mammen van; dog hier over in 't vervolg breeder.

CVI. De Toevallen en Gevolgen van deeze ziekte zyn verschillende naar den onderscheiden Trap (C), Aard (CII) derzelve, en meerdere of mindere Zooging.

In 't gemeen wordt de Moeder in een volkomen Gemis van Zog geheel, en in een Schaarsheid deszelfs gedeeltelyk, buiten staat gestelt om haar Kind te zoogen, en dit geheel of ten deele berooft van zyn natuurlyk Voedsel.

In 't byzonder, uit een wezenlyke Schaarsheid van Zog, wanneer de Moeder haar Kind alleen door de Borst tragt te voeden, en des veel en dikwyls zoogt, ontstaan in beiden gewigtige toevallen. Haar lighaam wordt het noodige voedsel ontnomen; waar van alle die ongemakken, die ik in 't volgende Hoofdstuk uit een Schynbaare Overtolligheid zal afleiden:

daar-

daarenboven Raauwheid , onaangenaame Spanning , pynelyke Prikkeling , Ontsteeking , enz. in de Borsten. En het Kind , wegens te weinig voedsel , verzwakt en vermagert van dag tot dag ; wordt meer en meer lastig , onvolstaan , en schreijende ; deszelfs natuurlyke Ontlastingen verminderen , vooral de Pisloozing : en , wegens het raauwe , ja scherpe Zog , dat het in dit geval dikwyls uitzuigt , lydt het alle de toevallen daar aan eigen , en in 't vervolg te melden.

Edog , zoo in dit geval de Moeder niet te veel zoogt , en het gebrek in 't Kind door een anderen weg vergoed wordt , zyn de byzondere toevallen ten opzichte van het Kind gering ; maar ten aanzien van de Moeder dezelve , als van een belette Afkleinzing met een geringen toevloed van Zog (LXXXV) , en van een traage Zuiging (CIV , 4) ; waarvan Vrouwen , die by haare eerste verloszing gebrek aan Zog hebben , doorgaans by een volgende reis aan het zelfde toeval onderhevig zyn.

Uit een toevallig Gemis van Zog komen aan de zyde van de Moeder dezelve ongemakken voort , als uit een belette Afkleinzing en Ontlasting met overvloed van Zog (LXXXV) ; dog aan den kant van 't Kind zyn zy van weinig belang , omdat men hier het zelve , wegens de verhinderde zooging , doorgaans op een andere wyze genoegzaam voedsel verschaft.

CVII. De Kennis dezer ziekte is of uit zig zelve openbaar , of moet uit de Oorzaaken (CIV, CV), Toevallen (CVI), en Vergelyking met de natuurlyke Hoeveelheid (XCVII) opgemaakt worden. Op de twee eerste gronden ruft ook de Voorzegging.

CVIII. Het geen de Voorbehoeding hier byzonder vordert, zal de behandeling der Geneezing ons genoeg leeren. Dan deze leidt my tot het onderzoek, dat het eerste lid van het Geneeskundig deel der Vraage uitdrukkelijk eischt: *Op wat manier het Zog te vermeerderen?* Hoe noodzaakelyk en nuttig deze Vraage zy, blykt uit het gewigt der Toevallen (CVI). Ter beantwoordinge derzelve dient men te weten 1°. Waarin het Vermeerderen van het Zog bestaat. 2°. In welke gevallen dit niet, en in welken het al geschieden moet. 3°. Op wat wyze en door welke middelen zulks te volbrengen zy.

CIX. Het Vermeerderen van 't Zog, in een volkomen zin, bestaat in het veroorzaaken van een overvloediger Wording, Afkleinzing, en Ontlasting deszelfs; dus heeft het plaats in een wezenlyk Gemis of Schaarsheid uit een gebrekkige Gyl- en Zogmaking (CIV). Dog in een enger zin vermeerdert men het Zog, wanneer men in een Gemis of Schaarsheid door afleiding (CV), de Wording genoegzaam zynde, alleen een meerderen toevloed, en dus een

een overvloediger Afkleinzing en Ontlasting voortbrengt: of ook, als men in een toevallig Gemis enkel de belette Afkleinzing of Ontlasting herstelt.

CX. Het Zog moet men niet vermeederen

1. Als de oorzaaken van deszelfs Gemis ongeneesbaar zyn, gelyk Toegroeiing, Vernieling der Zogbuisjes door Knoestgezwel, Kanker, Verzweering enz., en alle onherstelbaare Onbekwaamheid der Mammen tot Afkleinzing, der Tepels tot Ontlasting, enz.

2. Als de oorzaaken, schoon geneesbaar, te langen tyd tot herstelling zouden vereisfchen, gelyk langduurige hardnekkige kwaalen, Uitmagering, Teering, sleepende Koortfen, te groote Verzwakking, enz.

3. Als de vermeedering de oorzaaken en toevallen van het Gemis verergeren zoude, gelyk dit uit een meerderen toevloed in een Ontsteeking der Mammen, en in veele oorzaaken van een toevallig Gemis, en uit een overvloediger Ontlasting in eente groote Verzwakking, Prikkelbaarheid, zwangere Baarmoeder, enz. te dugten is.

De meerder byzondere voorbeelden zyn uit de opgegeevene oorzaaken (LXXXIV, LXXXIX, CIV, CV.) ligt toepasfelyk.

In alle deeze gevallen is het of noodzaakelyk of veiligft het Kind te speenen en de Borsten

op te droogen. De reedenen zyn door zig zelve kenbaar.

CXI. Het Zog mag of moet men vermeederen,

1. Als de oorzaaken ligt en spoedig geneesbaar zyn. Een geringe Verzwakking, ligte Koorts, kleine Verharding, Ontsteeking, enz. verbieden de vermeederen niet, indien men ze tevens tegengaat, of reeds geneezen heeft, offchoon het Zog eenigen tyd was weggebleven.

2. Als eenige toevallen met het Gemis van Zog gepaart, of daaruit voortgekomen, door deszelfs vermeederen kunnen vermindert en herstelt worden, gelyk sommige Ontsteeking, Zwelling, Verharding, Koorts, Zogverplaatfing, en in andere gevallen van een Gemis door afleiding. (CV).

3. Als een Gemis of Schaarsheid slegts uit uitwendige oorzaaken gebooren wordt, zonder dat 'er eenige inwendige belediging plaats heeft, gelyk by Onthouding van spyzen, Gemis van gylryke Voedsels, Verzuim van Zuiging, enz.

CXII. De wyze en middelen om het Zog te vermeederen kunnen niet algemeen zyn; maar moeten ingerigt worden naar het onderscheid van den Aard (CII), en van de Oorzaaken (CIII-CV) der ziekte.

In een wezenlyk Gemis of Schaarsheid van
Zog

Zog uit een gebrekkige Gyl- en Zogwording (CIV) heeft men aan drie wyzingen te vol-
doen:

1. De uitwendige aanleidende oorzaaken, als Verzuim van zuiging, Onthouding van spyzen, enz. te vermyden, en het tegengestelde derzelve in agt te neemen.

2. De inwendige, zoo voorschikkende als uitwerkende oorzaaken, te verbeeteren of weg te neemen.

3. De Gyl- en Zogwording, deszelfs Afkleinzing en Ontlasting te bevorderen of overvloediger te maaken.

CXIII. De eerste wyzing vereischt geene uitbreiding. De tweede vordert voornaamelyk,

1. Het Verbeeteren van het drooge Temperament (CIV, 1) door wateragtige Spyzen, vogtige Lugt, warme Baden, enz.

2. Het Verzagten der strakke Mammen (CIV, 2) door een geduurige broeijing met weekmaakende Stoovingen, Pappen, enz.

3. Het Versterken der Gyl- en Zogbereidende kragten (CIV, 3) door bekwaame Middelen, in 't vervolg aan te wyzen.

4. Het Opwekken der Prikkelbaarheid en eigenaartige werking der Mammen (CIV, 4) door uitwendige prikkelende Middelen, geduurige zachte Wryving met warme wolle doeken, en dikwils herhaalde Ontlasting, vooral door Zuiging van het Kind (LXXVII), van een Zuigvrouw,

vrouw, door Koppen, Lugtpompjes of anderszins.

5. Eindelyk het geneezen der ziekte (CIV, 5) die de Gyl- en Zogmaaking ontstelt.

CXIV. Wat de derde wyzing betreft, men maakt de Zogwording overvloediger door de versterkende Middelen (CXIII, 3); maar byzonder door Gylryke Voedsels, dat is, die veel stoffe in zig hebben, welke zeer naby onze Gyl komt, en in deszelfs natuur zeer spoedig, en door een geringe bewerking onzer ingewanden overgaat. Hier toe behooren allerley Melk, deszelfs Wey en Room; Brood, Gerst, Haver, Grutten, Ryft, enz. met Melk, Bier of Water tot Dranken of Pappen gekookt, en vermengt met eenige *windbreekende Zaaden* (a), als Komyn- Karwei- Anys- Venkel-zaat en dergelyken; vervolgens allerley dun Vleefchnat uit jonge teere dieren, met de gebruikelijke Moeskruiden gekookt enz. versche Eyeren; zwaare versche Bieren, enz.

Dusdanige Voedsels zyn de beste *Zogmaakende Middelen*. Want alles, wat hier voorgegeeven wordt van *eigenaartige Zogmaakende Middelen* (b), gelyk de zoo berugte *Melksteen* (c), en anderen, houde ik voor loutere verdigtselfen en bygeloovigheden, op een bedriegelyke inbeelding steunende.

Onder

- (a) *Semina carminativa.* (b) *Galactophora specifica.*
 (c) *Galactites seu Lac lunae.*

Onder het gebruik van deeze voedfels moet men een naauwkeurig bestier houden der overige *niet Natuurlyke zaaken* (a); en ten opzichte van de Melkspyzen alle die regels in agt nemen, die een Melk-diëet voorschryft.

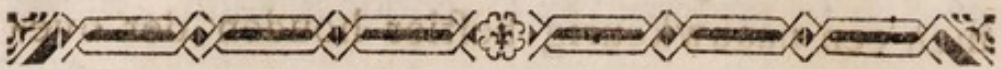
Om het Zog naar de Mammen te lokken, en deszelfs Afkleinzing en Ontlasting te vermeerderen, dienen byzonder de Middelen (CXIII, 2, 4) opgegeeven; een Plaaster van gemeenen Honing, of een Gortpap op de Mammen gelegd, is tot deze eindens zeer nuttig.

Door deze laatste Middelen geneest men ook het Gemis van Zog door afleiding, enz. (CV), indien men tevens door bekwaame Middelen, de te groote Ontlastingen stuit, of de Zogverplaatsingen geneest.

Hoe het Toevallig Gemis van Zog te geneezen zy, is (LXXXVII, XCII) aangewezen.

Dan deze, agt ik de beste manier te zyn om het Zog in allerley gevallen te vermeerderen. De dagelyksche ervaarenis bevestigt derzelver nut en vermogen. Zoo men ze getrouw en by aanhoudenheid volgt, verkrygt men doorgaans de gewenschte uitwerking.

(a) *Res non naturales.*

XII. HOOFDSTUK,

Van de Overtolligheid van 't Zog.

CXV. **H**et Zog wordt eigenlyk gezegt overtollig te zyn, wanneer 'er in een Zoogster veel meer gemaakt, afgekleinst, en ontlast wordt, dan 'er noodig is, om den Zuigeling te voeden. Deze ziekte is derhalven meest opzigtelyk tot het Kind.

Maar men kan het Zog, hoewel oneigenlyk, en alleen betrekkelyk tot de Zoogster, ook overtollig noemen, als zy meer ontlast, dan haare kragten kunnen toelaaten, schoon het ten opzichte van het Kind niet meer dan genoegzaam is.

De eerste soort is een *Overtolligheid in hoeveelheid of waare (a)*, en de andere een *Overtolligheid naar de kragten of schynbaare (b)*, Het denkbeeld van de *Bloedrykheid naar de vaten, en naar de kragten (c)* kan hier eenig licht geeven.

CXVI. Beiden deze Overtolligheden van Zog kunnen afzonderlyk bestaan. De Schynbaare volgt veelyds op de Waare. Zomtyds egter gaan zy beiden gepaart, gelyk straks blyken zal.

(a) Abundantia ad copiam seu vera. (b) Abundantia ad vires five apparens. (c) Plethora ad vasa & ad vires.

zal. In dit geval kan men onderscheidshalve de Ziekte een zaamgestelde Overtolligheid noemen. Waarom ik ze yder in 't byzonder zal onderzoeken.

CXVII. Van de *waare Overtolligheid* vindt men in de Geschiedschriften der Geneeskunde wonderbaare, ja byna ongelooflyke voorbeelden.

BORELLUS (A) verhaalt van een Vrouw, die, niettegenstaande zy twee Kinderen zoogde, zoo een meenigte Zogs gaf, dat zy daarenboven nog genoeg aan een Apotheker verschafte om 'er Boter van te maaken, die hy aan teeringagtige Lieden verkogt. RIDLEY (B) zegt van zyn eigen Vrouw, dat zy twee Kinderen zoogde, en nog veele jonge honden, en dat zy egter genoodzaakt was dagelyks zoo veel van haar Zog te loor te laten gaan, dat hy 'er anderhalf pond Boter van maaken kost. My is een Juffrouw bekend, die drie Wynflessen vol Zogs daags gaf, behalven het geen het Kind zoog. Men leeft zelfs van een zwangere Vrouw, die reeds van de vyfde maand, dagelyks ten minsten anderhalf pond Zogs kwyt raakte (C). Dusdanige voorbeelden zyn zekerlyk niet gemeen, zy leeren ons nogthans,
hoe

(A) Aphor. 4. Obs. 82.

(B) Obs. 4, 1697. Mens. Aug.

(C) Misc. Acad. N. C. an. 11. Dec. 4. Obs. 99. Zie 'er meer voorbeelden van aangehaalt by HALL. Pr. ac T. V. P. II. pag. 264. lit. U.

hoe zeer de Natuur haare paalen kan te buiten gaan, zonder 'er daatelyk voor te boeten.

CXVIII. De *Oorzaaken* van deze Overtolligheid van Zog zyn alle de tegengestelden van die, welken deszelfs Gemis (CIV, CV) voortbrengen, of die ik (CXIV) heb opgegeeven als Middelen om het Zog te vermeerderen; waarom 't onnoodig is dezelve te herhaalen. Ik zal 'er hier alleen eenige byzonderheden van aantekenen.

Vrouwen van een *slap* en *vogtig Gestel*, en die *grootte Borsten* hebben, zyn het meest aan deze Overtolligheid onderhevig. Vandaar is dezelve gemeener in Blonden dan in Bruinetten; en in onze Vrouwen, wegens het vogtig Klimaat, overtollig Water drinken, en zittend leeven, dan in die van andere Landen. Veel-licht brengt deswegens de ongewoone losse kleding van Zoogende Vrouwen daar ook wel het haare toe: hoe minder de Borsten bedwongen zyn, hoe ligter zy zig laten uitzetten, en hoe zy meer ruimte verkrygen om een overvloed van Zog te ontfangen. In sommigen doet 'er een *eigenaartige Gemaatigheid* (a) veel toe.

Een zeer gemeene en vermoogende oorzaak is een *Overtollige Ontlasting* van Zog, door een te lange en te dikmaal herhaalde Zuiging; waarvan de reeden uit het vermoogen van deze

(a) *Idiosyncrasia.*

deze (LXXVII) kenbaar is. De Natuur went zig niet alleen aan eenige Ontlasting; maar hoe 'er meer ontlast wordt, hoe 'er meer bereid, en aangelokt wordt. 't Is hier gelegen, gelyk met de Aderlaating, die een bekwaam middel is in een Overtolligheid van bloed, dog, te veel herhaald, een oorzaak dier ziekte wordt. Daarenboven hoe het Kind, dat schier nooit zyn maat kent, meer zuigt, hoe het meer zuigen wil; het Zog, 't welk in dit geval uit zyn eigen aard ligter zuur wordt, prikelt gestadig de Maag, die, door de te groote hoeveelheid geweldig uitgezet, dikwyls het Zog weder overgeeft en zig ontledigt, waardoor een geduurige honger ontstaat, die het Kind noodzaakt by herhaaling te zuigen. Hier komt by, dat men in deze omstandigheid de Zoogster veeltids met melkagtige spyzen overlaadt, uit een valsch begrip, dat, hoe meer zy afgezogen wordt, hoe meer zy nuttigen moet. Behalven, dat de Zoogsters, die veel Zog ontlasten, dikwyls door een onmaatigen eetlust gekwelt worden, waaraan zy niet dan al te veel voldoen.

Nogthans kan een *belette Ontlasting*, vooral door een traage zuiging, terwyl de Natuur overvloedig is in het maaken van Zog, meede een oorzaak van Overtolligheid zyn; gelyk dezelve daar uit dikwyls ontstaat in Kraamvrouwen, die hunne Kinderen niet zoogen.

Eindelyk een *Opstopping van een gewoone voorname Ontlasting*, brengt niet zelden een *Overtolligheid van Zog* aan. 't Is daarvan, dat dezelve meenigmaal voorkomt korten tyd na de *Verlofing*, wanneer de *Kraamzuiveringen* ophouden, en het *Zweet* gering is; of eenige maanden daar na, als 'er een *Bloedrykheid* gebooren wordt, vooral in *Vrouwen*, die gedurende de *Zooging*, geene *Stonden* hebben, en tevens een lui en lekker leeven leiden, en een overvloed van *gylryke Spyzen* en *Dranken* gebruiken.

CXIX. De *fchyntbaare Overtolligheid* heeft veelmaal tot oorzaak een onmaatige *Ontlasting van Zog* in een waare *Overtolligheid*, en voorts alles wat de *leevenskrachten* van de *Zoogster* zoodanig verzwakt, en haare *Prikkelbaarheid* dermaaten vermeerdert, dat zy de anderzins behoorlyke *Ontlasting van Zog* niet dulden kan, zonder groote *beroering* en *moeijelyke aandoe-ning* in het *Zenuwgestel* te lyden, terwyl 'er egter een *genoegzaame hoeveelheid van Zog* blyft afgekleinst, en ontlast worden. De *Natuur* is in dit geval niet overvloedig, nog ook gebrekkig in het voortbrengen van *Zog*; maar de meeste *Gyl*, die onder het bloed komt, fchynt door een byzondere rigting naar de *Mammen* gevoert te worden, zoo dat 'er de *Zoogster* schier niets van tot haare eigen voeding behoudt, waardoor zy noodwendig meer en
meer

meer moet verzwakken en aandoenelyker worden. Men ontmoet deze ongesteldheid het meest in zwakke teere jonge Lighaamen, en die een zeer gevoelig Zenuwgestel hebben. Ik heb dezelve ook dikwyls gevonden in eerstverloste Vrouwen, die een zwaaren arbeid en veele Kraamzuivering geleeden hadden; want in dien tyd heeft 'er een byzondere rigting plaats van het Zog naar de Mammen (LXXIV). Hiertoe is ook het naast te brengen het geval van een Vrouw, wier Zog geduurende twee Jaaren zonder tuschenpoozing uit de Mammen gelect had, en die, zoo dikwyls als zy dronk, het alles weer door dezelve kwyt raakte, en als zy niet dronk, in flauwte viel; dewelke door BOERHAAVE, nadat zy twee volle jaaren gekwynt hadt, op een byzondere manier geneezen is. (A).

CXX. De zaamgestelde Overtolligheid wordt voortgebracht, of wanneer de waare Overtolligheid de kragten krenkt, en tevens blyft aanhouden, of als 'er de oorzaaken van een schynbaare Overtolligheid bykomen.

CXXI. De Toevallen van een waare Overtolligheid zyn ten aanzien van de Zoogster dikwyls van geen belang, indien naamelyk haar lighaam genoeg voedsel behoudt, en het overtollige Zog zig blyft ontlasten: want zoo het

(A) Vid. HALL. Pr. ac T. V. P. II. pag. 265, 266.

het grootendeels wordt opgehouden, hoopt het in de Mammen of elders meer en meer op, verdikt door stilstaan, en veroorzaakt alle de toevallen van een belette Afkleinzing met een overvloed van Zog gepaart, als Zog-verplaatfingen enz. (LXXXV). Zy verandert egter meermaalen in een fchynbaare Overtolligheid, of haare fchaadelyke gevolgen ontdekken zig by laater tyd. Het is niet vreemd, dat Vrouwen, die met een overvloed van Zog haare Kinderen zonder hinder gezoogt hebben, naderhand een onherftelbaare verzwakking van kragten onder vinden. (A).

Ten opzigte van het Kind zyn de toevallen van deze Overtolligheid doorgaans verderfelyk, eensdeels omdat het Zog in dit geval veelyds dun, weinig voedzaam, ja raauw is, anderdeels omdat door de meenigte deszelfs, en het veelvuldig zuigen, de Maag van 't Kind geheel ontftelt-raakt (CXVIII), waarvan een bedorven spysverteering met alle haare kwaade gevolgen, of te zeer uitgespannen wordt, waardoor volgens DES ESSARTZ (B), *de groote Slagader (a)* gedrukt zynde, ftuiptrekkingen en andere onheilen ontftaan.

CXXII. Van zeer veel gewigt zyn de toevallen, die de fchynbaare Overtolligheid in de
Zoogfter

(A) Conf. Tissot l'Onanisme pag. 60.

(B) Voyez. T. c. pag. 234, 235.

(a) Arteria aorta.

Zoogster naar zig sleept, vooral zoo zy met zoogen voortgaat; want dan wordt haar lighaam berooft van de zoo noodige voedende stoffe, waaruit een algemeene verzwakking met alle haare gevaarlyke gevolgen, bleekheid, vermagering, *Uitdroogende Koorts* (a), ligt en overtollig zweet, kragteloosheid der zenuwen, schielyke vermoeidheid, *Hartkloppingen* (b), *Bezwyning* (c), verzwakte zintuigen, zwakheid en dofheid van 't Gezigt, *Helderen Drop* (d), *Ligthoofdigheid* (e), *Ylhoofdigheid* (f), te groote Prikkelbaarheid, *Kramptrekkingen* (g), *Opstygingen* (h), enz. Ik heb in dusdanig geval meermaal een ondraagelyke *Maagpyn* (i) ontmoet, die tegen alle verzagtende, pynstillende en versterkende middelen halfterrig, niet week, dan nadat men het Kind gespeent had.

Dewyl nu de Zuiging, behalven dat zy de Ontlasting voortbrengt, een groote prikkel is om krampagtige aandoeningen te verwekken (LXVI, 3.), blykt ligtelyk, waarom dikwerf in dit geval veele uit de opgenoemde toevallen, by ydere herhaalde zuiging zig verheffen. Ik heb een Vrouw gezien, die telkens, als het Kind doorzoo, zeide vuurspranken
uit

(a) Febris hectica. (b) Palpitationes cordis. (c) Delirium animi. (d) Gutta serena. (e) Vertigo. (f) Delirium. (g) Spasmi. (h) Histericae Passiones. (i) Cardialgia.

uit haare oogen te zien springen, terwijl haar gantsche lighaam zichtbaar krampagtig aangedaan werdt, en zy meenigmaal in flauwte viel.

CXXIII. De toevallen van een zaamgestelde Overtolligheid zyn meest dezelve, als die van een schynbaare, waarin zy doorgaans spoedig overgaat, omdat de kragten ontzenuwt wordende, de Gyl- en Zogwording wel haast beginnen te kwynen, waardoor dan de overvloedige toevoer vermindert.

CXXIV. Uit het gewigt der toevallen van de eene en andere Overtolligheid kan men in 't voorbygaan leeren de schaadelykheid van twee verderfelyke uitterstens of gewoontens, onder de Europeaanen schier alleen bekend;

De eerste is van het Kind veel maalen meer, dan noodig is, te laten zuigen, en telkens, als het schreit, door de borst, gelyk men het noemt, te stillen. Een gewoonte, die uit een valsch begrip spruit, die door onkunde of een kwalyk geplaatste liefde gevoed en gekoesterd wordt, en die Moeder en Kind beiden dikwyls onherstelbaar bederft: invoegen ETTMULLER (A) te regt en fraai zegt: *Mater aut Nutrix pueros suos nimis alendo saepius necat, aut lactando maectat; de Moeder of Min doodt dikwyls haare Kinderen doorze te veel te voeden, of slagtz al zoogende.* (B)

(A) Op. Om. T. II. p. II. pag. 1168.

(B) Conf. DES-ESSARTZ. T. c. pag. 231. & les suiv.

De andere is van zyne Kinderen in 't geheel niet te zoogen. Een wangebruik, dat de wellust ingevoert heeft, en onderhoudt, dat de Natuur, de reden, de plicht en Moederliefde even strafbaar schend, en waarvoor de schuldigen niet zelden strengelyk en elendig moeten boeten, gelyk nog blyken zal.

CXXV. De Kennis en Voorzegging van ydere Overtolligheid wordt verkregen uit de onderscheiden Kennis van derzelve oorzaaken (CXVIII-CXX), en toevallen (CXXI-CXXIII), en vergelyking met de natuurlyke hoeveelheid (XCVII).

De waare Overtolligheid wordt byzonder en gewoonlyk gekent uit de onmaatige hoeveelheid van 't ontlaste Zog; dat byna gestadig en als van zelfs uitvloeit, zoo dat, gelyk men zegt, de Vrouw nagt en dag wegdryft, of zwemt in 't Zog; daarenboven uit de ongewoone groote opzetting der Mammen, met alle derzelve gevolgen, inzonderheid een drukkende pyn in den rug, tusfchen en omtrent de fchouderbladen, ontstaande uit de groote ophooping van 't Zog, en de uitspanning der vaten, die hetzelfde naar de Mammen voeren.

CXXVI. Het byzondere der voorbehoeding zal uit de Geneezing genoeg openbaar worden. En deze wyst my voornaamelyk op het tweede Lid van 't Geneeskundige deel der Vraage: *Op wat manier het Zog te verminderen, en in 't ge-*

heel te doen opdroogen, ofte verdwynen? De nuttigheid en noodzaakelykheid dezer Vraage is uit het Gewigt der toevallen (CXXI – CXXIII) kenbaar. Om dezelve te beandwoorden is 't noodig te kennen 1. Wat het is het Zog te verminderen, en in 't geheel te doen opdroogen, ofte verdwynen; 2. Wanneer zulks niet en al te pas komt; 3. Op wat manier, en door welke middelen dat uit te werken zy.

CXXVII. Men vermindert het Zog, wanneer men te weeg brengt, dat deszelfs Wording, Afkleinzing, en Ontlasting niet zoo overvloedig geschieden. En als men deze werking geheel en al belet of doet ophouden, zoo dat 'er geen Zog meer in de Mammen komt, nog in overblyve, en die deelen tot haaren voorigen staat wederkeeren, wordt men gezegt het Zog in 't geheel te doen opdroogen ofte verdwynen. Waaruit blykt, dat deze twee wyzingen niet van den anderen verschillen dan in meer of min, en derhalven dezelve middelen vereischen, alleenlyk met dit onderscheid, dat zy in de laatste met meer kragt en aanhoudenheid moeten in 't werk gestelt worden.

CXXVIII. Dit niet tegenstaande komen de vermindering en opdrooging niet op denzelfen tyd of in dezelve gevallen te pas. De vermindering vooronderstelt in 't algemeen, dat men met het Zoogen nog begeert voort te vaaren.

De

De opdrooging in tegendeel; dat men den Zuigeling speenen wil.

CXXIX. In 't byzonder komt de Vermindering niet te pas

1. Voor zoo verre de Afkleinzing en Ontlasting aangaat, in een waare Overtolligheid, daar die bedieningen of belet zyn door ligt geneeslyke oorzaaken, of van dienst kunnen zyn, om eenige zwaare toevallen, als Zogverplaatfingen enz. te verhoeden of te verminderen; in welke gevallen men alleen de Overtollige Zogwording door bekwaame middelen moet tragten te besnoeijen; terwyl men de Afkleinzing en Ontlasting bevordert.

2. Voor zoo verre zy op de Zogmaaking alleen ziet, in een schynbaare Overtolligheid; dewyl daar de Natuur ten dien opzichte niet in overvloed zondigt; behalven dat de bevorderde Zogmaaking in dat geval van nut kan zyn, om de toevallen uit de verzwakking te verminderen, door de kragten te versterken.

CXXX. De Vermindering komt wel te pas

1. In een waare Overtolligheid in den ruimften zin en altoos; de gevallen (CXXIX) alleen uitgezondert. Want, schoon 'er nog geene toevallen by gepaart gingen, heeft men egter dezelve altydt vroeg of laat te dugten (CXXI).

2. In een zaamgestelde Overtolligheid, indien de toevallen gemakkelyk en spoedig te ge-

neezen zyn, en men zonder gevaar met Zoo-
gen kan voortgaan.

CXXXI. Gelykerwys nu uit (CXXIX en
CXXX) ligt te zien is, in welke gevallen men
het Zog niet geheel moet doen opdroogen,
zoo is 't ook gemakkelyk op te maaken, in wel-
ke gevallen zulks al geschieden moet, naame-
lyk:

1. In een waare Overtolligheid uit belette
Afkleinzing of Ontlasting, als de oorzaaken
hier van ongeneesbaar zyn, of te langentyd
tot geneezing vorderen, of door den toevloed
van 't Zog te zeer zouden verergeren.

2. In een schynbaare en zaamgestelde O-
vertolligheid, wanneer de te groote zwak-
heid of andere toevallen de Moeder buiten
staat stellen om het Kind langer te zoogen.

3. Zoo dikwyls men verkiest of noodig agt
het Kind te speenen. Waartoe de beste tydt
van verkiezing zekerlyk is, dien de Natuur
zelve aanwyst, naamelyk wanneer de Zuige-
ling tanden gekreegen heeft, dewyl hy dan
in staat is om vaster spyzen te nuttigen, en
onder het zuigen de Zoogster kan beleedigen.

CXXXII. De manier en middelen om het
Zog te doen verminderen, of in 't geheel op te
droogen, zal ik om gegeeven reeden (CXXVII.),
onder een verhandelen. Zy kunnen mede niet
algemeen zyn, maar behooren geschikt te wor-
den naar den onderscheiden aard (CXV, CXVI),

en

en byzondere oorzaaken (CXVIII-CXX) van ydere Overtolligheid.

In een waare Overtolligheid heeft men, behalven het vermyden, verbeteren, en wegnemen der oorzaaken, en het doen van haar tegengestelde, voornaamelyk drie wyzingen te volbrengen.

1. De overvloedige Gyl- en Zogmaaking te verminderen, opdat 'er minder Zogstofte aangebragt worde.

2. Het Zog, dat bereids onder het bloed is, van de Borsten af te leiden, en door andere wegen te ontlasten:

3. Het Zog, dat reeds in de Mammen huisvest, te doen verdwynen.

CXXXIII. De eerste wyzing volbrengt men, door de niet-natuurlyke zaaken zoo te regelen, dat de Gyl schaars gemaakt worde; ten dien einde moet de Zoogster minder slaapen, meerder bezorging hebben, zig sterker oeffenen, en vooral haar Diëet besnoeijen, eensdeels door weinig spys en drank te gebruiken, anderdeels door zig te onthouden van Gylryke voedfels (CXIV), en niet dan drooge en schraale spyzen te nuttigen. By welken men, indien het noodig is, opdroogende, verdikkende en versterkende middelen voegt, om de dunheid der vogten, en byzonder de vogtige en flappe gesteltheit van 't lighaam te verbeeren. Indien men alle deze voorschriften zorgvuldig

vuldig naakomt, kan men 'er in veele gevallen alleen mede volstaan, om het Zog te doen verminderen of geheel te verdwynen.

Deeze wyzing komt ook te pas in een zaamgestelde Overtolligheid; maar geenzins in een schynbaare, volgens (CXXIX, 2.).

CXXXIV. De tweede wyzing wordt volbragt

1. Door de natuurlyke Ontlastingen te bevorderen, vooral die van het Zweet, Pis, en Afgang; nadien dezen de wegen zyn, die de Natuur zelve meest inslaat, om zig van de overtollige Zogstofte te ontdoen, gelyk in 't vervolg blyken zal.

Om de twee eerste open te houden, dienen hier byzonder zulke *Zweet- en Pisdryvende Middelen* (a), die de minste hitte aanbrenge, waaronder de *Geest van Minderer* (b) gewisfelyk uitmunt.

Van zeer veel dienst is het een gestaadig open lyf te houden, en dagelyks drie of vier stoelgangen te verwekken door *zagte buikopenende Middelen* (c). Ik ken geen veiliger en vermogender wyze, om het Zog te doen verminderen, of geheel op te droogen, en heb 'er in Vrouwen, die haare Kinderen speenen, altyd een gelukkige en spoedige uitwerking van gezien.

De

(a) Diaphoretica & Diuretica. (b) Spiritus Mindereri. (c) Eccoprotica.

De bevordering der Kraamzuiveringen is byzonder voordeelig, wanneer 'er kort na de verlossing uit een opstopping van dezelve een te groote ophooping van Zog, of een te sterke toevloed naar de Mammen plaats heeft.

De opening en voortzetting der Maandston- den is zeer nuttig; als de Vrouw, reeds lan- gen tyd gezoogt hebbende, een bloedrykheid verkrygt, of zoo dikwyls, als zy met een over- vloed van Zog haar Kind speenen wil.

2. Door kunstige Ontlastingen in 't werk te stellen. De Aderlaating is ongemeen dienstig in een Bloedrykheid, in een te grooten toevloed naar de Mammen, en vooral in een Zogver- plaatsing met Ontsteeking; dog hiervan in 't vervolg omstandiger.

Indien de Zoogster een Fistel of Seton heeft, zal men, door die overvloediger te doen draa- gen, al mede voordeel toebrengen.

Alle deze en dergelyke Ontlastingen hebben een dubbel nut: zy maaken een afleiding van de Mammen, en verminderen de hoeveelheid van Zog, die onder het Bloed is. Zy zyn eg- ter niet dienstig in een schynbaare Overtol- ligheid, gemerkt zy te veel verzwakken.

3. Door de Mammen uitwendig te drukken. Hierdoor worden de wegen voor het Zog ver- naauwt of toegesloten, en het zelve dus belet in de Mammen over te gaan, en genoodzaakt om zig naar elders te begeeven. Men legt ten
dien

dien einde zagte in een gefronste doeken op de Borsten , en laat de Vrouw van dag tot dag zig naauwer rygen , zoo nogthans , dat 'er geen pyn uit ontstaa. Vooral komt dit te stade , indien de Mammen groot en slap zyn , in welk geval men ook uitwendige zaamtrekkende Mid- delen met vrugt gebruikt.

4. Eindelyk door het Kind niet zoo veel nog zoo dikwyls te laten zuigen , of geheel van de Borsten af te houden. Uit (CXVIII.) is ligt te zien , van hoe veel dienst dit hier zyn moet.

Het eerste is noodzaakelyk , als men het Zog verminderen , en het tweede , als men het geheel opdroogen wil. Hoewel men in 't laatste geval niet eensklaps met het Zuigen moet uitscheiden ; maar van langsaamerhand verminderen ; tenzy 'er toevallen waren , die zulks verboden. Zoo het Kind reeds eenigen tyd , by voorbeeld 24 of meer uren , van de Borst afgeweest is , moet men het 'er niet weder aanleggen. Edog , indien het noodig was , dan nog eenig Zog te ontlasten , moet men zig van een Zuigster , of van Koppen en Lugtpompen bedienen. Dit is de veiligste manier om het Kind te speenen , en tevens het Zog op te droo- gen.

CXXXV. De laatste wyzing volbrengt men ten deele door de naast-voorgaande , en ten deele door eenige byzondere plaatselyke Mid- delen , uitwendig op de Mammen gelegd.

Wan-

Wanneer men het Kind speenende, of anderzins met het zoogen uitscheidt, blyft 'er nog een groot gedeelte Zogs in de Mammen over, en dit zelfs wordt in 't eerst nog vermeerderd door 't geen 'er nieuw afgekleinst wordt. Dit Zog keert ten deele weder onder het Bloed (LVIII), en blyft gedeeltelyk in de Zogbuisjes huisvesten, alwaar het van zyn dunste vloeistoffe berooft wordt (LI), en door stilstaan verdikt en verkaaft. Hierdoor worden de Mammen hart, styf, met klonters bezet, en zwellen.

Dan opdat de Mammen zouden flinken, zegt worden, en tot haaren ouden staat wederkeeren, moet die verkaasde stof verdunt, verdeelt, of ontbonden en opgelost, en weeder onder het Bloed gebragt worden; waarna men de Mammen dient te versterken, en de Zogbuisjes te vernauwen, opdat de weg voor het Zog gefloten worde. Welke Geneesmiddelen nu tot die eindens dienstig zyn, is ligt op te maaken, naamelyk verdunnende ontbindende, te rug dryvende, en zaamtrekkende Middelen; en hieruit derhalven is gemakkelyk te zien, waarom tot Opdrooing van het Zog gewoonlyk aangelegt worden Plaasters uit *Emplastr. de Mucilag.*, *Diapomphol.*, *de Cicuta*, *de Spermat. ceti*, en diergelyken, of gelyk de Vrouwen dikwyls gebruiken, Plaasters uit Oly en Was, uit Was en *Unguent. Popul.*, uit Kaarsvet, dat

dat zy op linnen of papier smeeren, of Wynmoer als een Pap op een doek gelegd, of doeken in Azyn of laauw Verjuis, daar een weinig gemeen Zout in gesmolten is, natgemaakt, enz.

Ik zal niet reppen van een meenigte bygevoovige Middelen, tot dat oogmerk in gebruik, als stukjes Lood, Vlesjes, of Schaften met Kwikzilver gevult, en tusfchen de Mammen gedraagen, en foortgelyke zotternyen meer, die behalven dat zy een bedriegelyke inbeelding ftreelen, niets ter waereld uitregten.

Edog, naardien men met alle die en dergelyke Geneesmiddelen doorgaans even spoedig en gelukkig het zelfde oogmerk volbrengt; niet tegenstaande zy allen geenzins op dezelve wyze werken; zynde het fommigen meer eigen te verdunnen, anderen te verzagten, anderen te prikkelen, en anderen zaam te trekken, heb ik meermaalen getwyffelt, of zy in dit geval wel noodzaakelyk waren. Ik heb daarom verfcheide Vrouwen, die haar Zog wilde doen opdroogen, van derzelve gebruik afgeraaden, en alleenlyk gelaft de Mammen op gezegde wyze te drukken, zig te onthouden van Gylryke Voedfels; terwyl ik haar dagelyks twee of drie Afgangen verwekt heb, en 't is my tot heden toe nog niet mislukt door deeze Middelen het Zog even fchielyk en gewenscht te doen opdroogen. Zelfs agt ik, dat de Natuur, gezond

zond en vermogend zynde, hier geene Geneeskundige hulpe noodig heeft; alzoo ik het Zog in dusdanigen staat verscheiden maalen, zonder eenig middel in- of uitwendig te gebruiken, als van zelfs heb zien verdwynen; byzonder in Vrouwen, die reeds langen tyd gezoogt hadden, wanneer zy doorgaans minder bezorgt worden voor het Kind, en hetzelfde zoo dikwyls niet laten zuigen; vermits dit zig meer en meer aan andere spyzen gewent, waardoor dan de Mammen van langzaamerhand voorgeschiedt worden tot Opdrooging van het Zog.

Niet te min wil ik niet ontkennen, dat de opgetelde Middelen van nut kunnen zyn, wanneer naamelyk de Oplossing moeijelyk is, of 'er zwaarder toevallen van Zwellings, Pyn, Ontsteeking, enz. bykomen; dog, wat men in zulk een geval het best aan te wenden hebbe, zal in 't vervolg genoeg blyken uit het geene ik over de Verkaazing van 't Zog in 't byzonder voorneemens ben te zeggen. Alleenlyk kan ik niet voorby te melden, dat het *Emplastrum de Spermate Ceti* MYNSICHTI tot Oplossing van het geronnen Zog zeer is aan te pryzen (A).

CXXXVI. Uit het een en ander kan men nu met weinig moeite kennen de Middelen, waarmede men in een schynbaare Overtolligheid het Zog moet doen verdwynen.

Het

(A) Conf. KLEINII Select. Rational. pag. 84.

Het byzondere, dat de Geneezing van deeze ziekte zelve vordert, bestaat daarin, dat men de verzwakking, en de te groote Prikkelbaarheid tegengaa; waaraan voornaamelyk voldoen de koude Maag- en Hartversterkende Middelen; waaronder de *Bast van Peru* (a) en de bereidsels van Staal hier de beste zyn.

Hieruit, en uit het voorige is nu ook de Geneezing der zaamgestelde Overtolligheid genoeg kenbaar.

CXXXVII. Dus verbeel ik my de beste Manier en Middelen aangetoont te hebben om het Zog in alle gevallen te doen verminderen, en in 't geheel te doen opdroogen ofte verdwynen, alsmeede om alle Overtolligheid van Zog te geneezen.

Ik ga over tot het laatste Lidt van het Geneeskundig deel der Vraage, door de Maatschappye voorgesteld: *Wat toevallen het Zog meest veroorzaakt, en de Manier om dezelveen voor te komen of te geneezen?* Waartoe ik betrekke alle de Gebreken van het Zog, die volgens (LXXX) nog overig zyn. Dewelken ik in die order, als zy daar voorkoomen, zal onderzoeken, en des eerst van die der Hoedanigheid handelen.

(a) Cortex Peruvianus.

XIII. H O O F D S T U K,

*Van de te groote Dunheid (a) Dikheid (b)
en Scherpte (c) van 't Zog.*

CXXXVIII. **D**eze drie zyn de Gebreken, die de Hoedanigheid van 't Zog beledigen. In 't gemeen moet ik van dezelven aanmerken, dat zy doorgaans hunnen oorsprong verschuldigt zyn aan foortgelyke gebreken der Gyl in de eerste wegen, en gevolgelyk byna alles met dezen gemeen hebben, te weten Oorzaaken, Toevallen, Kennis, Voorzegging, Voorbehoeding en Geneezing (A); waarom ik volstaan zal kunnen met den Leezer voor zoo verre naar elders heen te wyzen, daar dat alles uitvoerig behandelt wordt, en alleen het byzondere derzelve hier aan te tekenen.

CXXXIX. Het Zog is te dun, wanneer het al te vloeibaar, of te ligt wegvloeiende is, zoo dat een druppel 'er van, op den nagel of andere gladde oppervlakte, die waterpas gehouden wordt, vallende, terstond wegvloeidt (XVIII).

Daar

(A) Conf. GAUBII Instit. Pathol. §. 330.

(a) Tenuitas. (b) Spisfitudo. (c) Acritas.

Daar is een tweederley foort van Dunheid in het Zog, *eene*, die gepaart gaat met een zekere scherpte, of daar een gevolg van is, welke ik *zaamgestelde* noem, en een andere, die zonder scherpte, of *enkelvoudig* is. Deze moet ik hier onderzoeken; en de eerste zal uit 't vervolg kenbaar worden.

CXL. De natuur der enkelvoudige Dunheid bestaat in een beledigde evenredigheid tusfchen de drie hoofddeelen van het Zog (XXXVII), zoo dat de hoeveelheid van de Wey of het water in hetzelfde te groot is tot de twee andere Zelfftandigheden.

Vandaar kent men ook de te groote Dunheid van het Zog, indien men hetzelfde door bymenging van eenig zuur fchift, en dan de Wey tot het kaasagtige te veel bevindt.

Men dient egter in de beoordeeling van de Dunheid, zoo wel als van de Dikheid van 't Zog, de verschillende omftandigheeden (XX) altoos in agt te neemen.

CXLI. Derzelver Oorzaaken zyn *in 't gemeen* allen, die onze Gyl en andere vogten te dun maaken (A); waaronder hier voornaamelyk in aanmerking komt een overtollig gebruik van Water en wateragtige Voedsels, vooral die warm zyn.

Onze Landlieden neemen waar, dat de warme

(A) Vide Ibid. §. 287.

me Spoeling wel veel, maar tevens zeer dunne Melk geeft, waarvan naauwlyks Kaas te maaken is. 't Is ook daarvan, dat onze Vrouwen zelden een te dik, maar in 't algemeen een zeer dun, weinig voedzaam Zog aan haare Zuigelingen verschaffen. Zie hier in 't voorbygaan een aanmerkelyke en oorsprongelyke Bron van de hedendaagsche zwakheid onzer Landaard.

In 't byzonder een te dikwyls herhaalde, en te schielyke zuiging op het eeten of drinken, wanneer het Zog niet lang genoeg onder het Bloed bewerkt wordt, nog in de Mammen vertoeft om zyne behoorlyke lyvigheid te ontfangen. (LII).

CXLII. De Toevallen zyn ten opzigte van de Moeder van geen belang, dewyl de ziekeleyke Verschynselen, die 'er in dit geval in haar lighaam zig opdoen, eer oorzaaken zyn van deze ziekte, of toevallen van dezelve oorzaaken. Het Zog vloeit ligt uit de Mammen, is minder voedzaam, en meest raauw; waarom 'er het Kind de grootste last van lydt, en alle die ongemakken van ondervindt, die een schraal, raauw en flap voedsel te weeg brengt.

CXLIII. De Voorbehoeding en Geneezing wordt volbragt, behalven door het vermyden der oorzaaken (CXLI), en het betragten van derzelve tegengestelde, door versterkende Middelen, gepaart met vaste voedsaame spy-

fen, als allerhande gebraden Vleesch, dik en sterk Vleesch-nat, Koeijen-melk, deszelfs Room, dikke Bieren, enz.

CXLIV. De *te groote Dikheid* van 't Zog, het zy *aardagtige*, het zy *slymige*, is by tegenstelling genoeg kenbaar uit het geene ik over de te groote Dunheid aangeteekent heb; gelyk ook op die wyze alles, wat tot derzelve Oorzaken, Voorbehoeding, en Geneezing betrekkelijk is, daaruit ligt kan opgemaakt worden. (A).

Van derzelve Toevallen moet ik alleen melden, dat zy kan veroorzaken een traager en belette Afkleinzing van Zog, Stilstand deszelfs in de Melkbuisjes, Verstopping, moeilijke Zuiging, belette Ontlasting, en alle de gevaarlijke gevolgen van dezen (LXXXV, XC.).

CXLV. De *Scherpte* van het Zog is een gebrek, dat meer voorkomt, in aard zeer verschilt, en op verscheiderley wyzen, dikwils gevaarlijk, beledigt.

Scherp noemt men het Zog, wanneer het van zyne natuurlyke zagtheid (XVI, 3) ontaardt, zoo dat het aan gevoelige Zenuwen gebragt, een onaangenaame gewaarwording of pyn verwekt, en uit den Teepel, langs de Borsten vloeijende *Ontvellingen* (a) veroorzaakt.

CXLVI. De gemeenste soort van *Scherpte* in het

(A) Confer. Ibid. §. 282--285, & 329.

(a) Excoriationes.

het Zog is de *Zuurheid* (*b*). Deze openbaart zig in hetzelfde veel kennelyker en spoediger dan in eenige onzer vogten. Een geringe oorzaak is in staat om dezelve voort te brengen. De reden is uit de natuur van 't Zog (XXX, XXXIX) kenbaar. Wanneer deszelfs natuurlijk mengfel verbrooken wordt, zoo dat het zuuragtig beginsel zig ontwikkelt, en de overhand krygt, wordt het gantsche Zog goor en zuur; hoewel de Wey hier wel het meeste deel in heeft, als zynde het Voervogt, waarin het zuuragtige van het Zog huisvest (XXXIV.)

CXLVII. Maar kan het Zog in de Mammen ook wezenlyk zuur worden?

BOERHAAVE telt onder de gevolgen, die het Zuur in het Bloed veroorzaakt: *een zuur, of liever een te schielyk zuurwordend Zog.* (A). VAN ZWIETEN laat zig hier over dus uit: *Het Zog wordt zelden, indien ooit, zuur in de Mammen; dog het kan gemakkelyk zoodanig worden, dat het schielyk zuur wordt* (B), dat is, dat het een groote overhelling of geneigdheid krygt tot zuurwording; de Proefneeming met het Zog in het lugtledige (XXX) baart hier omtrent ook groote twyffeling.

Daar zyn egter veele Verschynfelen, dewelken

(A) Aphorism. 64.

(B) Comment. in Aphor. BOERHAAV. Tom. I. pag. 87.

(a) Aciditas.

ken het stellige dier vraage schynen te bekragtigen. Het zuurworden is een eigenaartige ontaarding van het Zog (XXXIX). Indien het in een warme plaats stilstaat, wordt het spoedig zuur; vooral zoo het niet genoeg bewerkt is (XXVIII, XL). In de Mammen ondergaat het Zog dikwils diergelyke veranderingen, als 'er door het bymengen van eenig Zuur in voorkomen. Bier of Wijn is, kort nadat het gedronken was, onveranderd uit de Mammen onlast. (A). Wanneer dusdanige zuuren by het Zog komen, dat in de Mammen zig ophoudt, schynt het zuur te moeten worden. Een goor- of zuurruikend Zweet is niet vreemd in Vrouwen, die van Zog overvloeijen. Ik heb een meenigte zuure Kopperroodagtige stoffe zien onlasten uit een Kankeragtige Zweer van een Vrouwe Borst, welke het linnen met dergelyke groene vlakken verwde, als men dikwerf vindt in de luyers der Kinderen door de zuure scherpte van den afgang.

CXLVIII. De Oorzaaken van deze scherpte zyn in 't gemeen allen, die dezelve aan onze Gyl mededeelen. (B).

In 't byzonder een te korte vertoeving van
het

(A) Vid. E. N. C. Dec. I. an. 4. obs. 15. Dec. III. an. 4. obs. 75. LANZON. obs. 131.

(B) Vid. VAN ZWIETEN l. c. Cap. de Morb. Spont. ex acid. hum. GAUB. l. c. §. 307.

het Zog onder het Bloed; wanneer het te veel behoudt van den aard der zuuragtige voedfels, en deswegens te ligt en te spoedig zuur wordt.

Vervolgens een te langdurige stilstand van 't Zog in de Mammen; en dus alles wat deszelfs Ontlasting belet of vertraagt (LXXXIX).

Een Schrik of andere geweldige gemoedsaandoening is zeer vermogend om het Zog te doen zuur worden; mischien omdat dezelve in de Zogvaten een ongeregelde krampagtige werking veroorzaakt, en daardoor een zekere *inwendige beweging* (a) in het Zog, die de geneigdheid tot Zuurwording opwekt, en het zuuragtige beginsel ontwikkelt. Men ziet in gistende Dranken, dat zy door zoodaanige inwendige beweging hunner deeltjes een zuure hoedanigheid aanneemen. Veelligt doet de Donder op deeze wyze de Melk goor en zuur worden.

CXLIX. De zuure Scherpte brengt een dun, raauw, nadeelig Zog voort, dat ligtelyk stremt, wanneer 'er alleen een dunne Wey zig door den Tepel ontlast; terwyl het Kaasagtige in de Zogbuisjes blyft hangen, en dus Verhardingen, Ontsteeking, enz. veroorzaakt. Van dusdanig Zog lydt het Kind doorgaans alle die ongemakken, welken uit een Zuur in de eerste wegen ontstaan; die ook in de Moeder zig opdoen,

200

(a) Motus intestinus.

zoo de zuure Gyl de oorzaak is (A).

CL. Om de zuurheid van 't Zog te kennen, is men gewoon hetzelve te kookken, en te zien, of het schift. Edog om hierop zeker te gaan, dient men het Zog te neemen, dat versch ontlafst is, en niet, gelyk meest geschiedt, dat Zog, 't welk in glazen ontfangen, eenigen tyd de broeijende warmte der Borsten ondervonden heeft; dewyl het daardoor ligtelyk een geneigdheid tot Goorwording verkrygt, die het egter in de Mammen niet en heeft.

CLI. Over het gene ik hier aangaande de Voorbehoeding en Verbetering der zuure Scherpthe zou kunnen zeggen, kan men by VAN ZWIETEN (B) breedvoerig onderrigt worden. Ik merk alleen aan, dat men een Zoogster niet alle zuuragtige voedfels, gelyk Melk, Groentens, Bier, Wyn, enz. verbieden moet; deezen zyn haar zeer dienstig; maar zy behoort inzonderheid zorg te draagen, dat zy het Kind niet te schielyk op het eeten of drinken, of te dikwyls agtereen laat zuigen; waartegen gemeenlyk het meest gezondigt wordt.

Wanneer een Min, leeg gezogen, Agt of Zestien Gulden Bier drinkt, zullen haare Mammen spoedig weder vervult zyn; en zoo zy dan onvoorzigtig genoeg is, om het Kind ten eersten

(A) Vide VAN ZWIETEN L. & C. C. GAUB. I. C. §. 308, 325.

(B) L. & Cap. cit.

ften aan de Borst te leggen , loopt het groot gevaar om door stuiptrekkingen aangetast te worden. (A). 't Is om die reden ook , dat men het Kind van de Borsten moet afhouden , zoo dra men vermoedt , dat het Zog door te lang stilstaan , schrik , of eenige andere oorzaak zuur geworden is. Het is dan raadfaamer hetzelfde door een Zuigster , of andere Middelen te laten uithaalen ; welke vermaaning betrekking heeft tot alle Ontaardingen of Scherptens van het Zog.

CLII. Zoo 'er een *Wrangheid* (a) met de Gyl onder het Bloed komen kan , zal deze ook aan het Zog kunnen medegedeelt worden. Dog dit is geensins een eigenaartige Scherpte in het Zog , zoo min als in eenigen onzer vogten ; maar zy wordt van buiten aangebragt door onrype Vrugten , wrange zuure Wynen , of dusdanige Geneesmiddelen enz. ; vooral zoo dezelve niet genoeg door eenig ander vogt verlengt , of in zwakke onderwerpen door de zeepagtige kragt der Scheivogten in de eerste wegen , nog door sterke lighaams-oeffening verdant en te ondergebragt worden. Deze wrangheid doet onze vogten stollen of verdikken , door het aardagtige met het wateragtige in een vast lighaam te veranderen. (B).

Welke

(A) Conf. HALL. Pr. ac T. V. P. II. pag. 282.

(B) Conf. GAUB. l. c. §. 285, 310, 316.

(a) Acor.

Welke toevallen derhalven uit zoodanige Scherpthe in het Zog ontstaan kunnen, is ligt te bevroeden, te weten Stremming, Verstopping, Ontsteeking, enz. In het Kind geweldige Buikpynen, Stuiptrekkingen, Dronkenschap, ja de dood. (A). De verdunnende en verstoppende Geneesmiddelen, in dit geval dienstig, zyn by VAN ZWIETEN (B) te vinden.

CLIII. De tweede eigenartige scherpte in het Zog is een zaamgestelde ontaarding, *rottige* of *loogzoutige* (a) genaamt; waarin een vlug gemaakt Loogzout vermengt is met een scherpe stinkende Oly. Het onderwerp is hier voornamelyk het vaste gedeelte van 't Zog (XXXIV) de Kaas, als hebbende het meeste Loogzoutige beginsel in zig, en de Boter, voor zoo verre de Oly in deze de overhand heeft (XXXVI). Niet te min wordt de Wey, zoo die bederwing groot wordt, mede schielyk door dezelve aangestooken, en dit te eerder, hoe zy meer aan de Wey van 't Bloed gelyk gemaakt is.

CLIV. De Oorzaaken derzelve zyn veelvuldig.

In 't gemeen alles, wat aan de Gyl in de eerste

(A) Vide HALLER. Pr. ac T. V. P. II. p. 280.

(B) L. c. pag. 91, 92.

(a) Putridum vel Alkali.

eerste wegen, of onder het Bloed een rotte hoedanigheid geeft. (A).

In 't byzonder, gebrek van verversching van Spys en Drank. Onze Vogten hebben een natuurlyke neiging tot bederf, en om ze daarvoor te behoeden, dienen zy gestadig door nieuw Voedsel ververscht te worden, 't Is daarvan dat een Zoogster, in 24 Uuren niet eetende of drinkende, niet dan bedorven Zog geeft.

Een te lange vertoeving van het Zog onder het Bloed; waartoe een Zoogster, die zig niet dikwyls genoeg laat zuigen, aanleiding geeft. De Melk, die lang met het Bloed rondgevoerd is, wordt naauwlyks meer zuur; en uit dezelve wordt de schielyk rottende Limburgsche Kaas gemaakt, die door den tyd zoo scherp wordt, dat zy, op de huid gelegd, dezelve doorknaagt.

Dan ook een te lange vertoeving van het Zog in de Mammen, door alles, wat deszelfs Ontlasting belet of vertraagt (LXXXIX); vooral zoo hier bykomt een koortfige hitte, en onthouding van voedsel. Indien een Koe niet tweemaal daags gemolken wordt, geeft zy een bedorven Melk. Het zelfde gebeurt in een
Vrouw,

(A) Vide VAN ZWIETEN L. c. cap. de Morb. ex alcal. spont. GAUB: L. c. §. 312, 313, 327. PRINGLE Observ. on the Diseas. of the Army. LIND, Treatise of the Scurvy. Byzonder MONCHY in de Verhand. van deze Maatschappye, VI. Deel. I. Stuk.

Vrouw, die in langer dan 12 uren haar Kind niet zoogt. Indien men het dan aan de Mam legt, weigert het te zuigen, zoo dra het dat Zog in den mond krygt; en zoo men dwang gebruikt, zal het toornig worden, en door een geduurig schreeuwen genoeg te kennen geven, hoe grooten afkeer het van zoodanig Zog heeft, zoo zelfs dat het door stuiptrekkingen kan aangedaan worden. (A).

Eindelyk alles wat het Zog, in de Mammen afgekleinst, kan doen bederven, het zy uitwendig als een groote hitte of broeijende stoving dier deelen, nadat het Zog in dezelve door een bevriezende koude gestremt is; het zy inwendig als verborgene Zweeren, Kankers enz. PUZOS (B) verhaalt een droevig voorbeeld van een Min, die een Zweer in de Borst verbergende, het Kind liet voortgaan met te zuigen; waarvan dit door een hevige Koorts, en andere gevaarlyke toevallen aangetast werd.

CLV. De Toevallen dezer ontaarding zyn veele en gewigtig. Het Zog wordt een onbekwaam, en zeer schadelyk Voedsel, of stremt, en verdikt grootendeels in de Mammen. BOERHAAVE zegt: *Misfchien bevinden de Geneesbeeren honderdmaal, dat het Zog dus stremt van koorts, daar zy dit niet eens zien geschieden van zuur* (C).

Waar-

(A) Vid. HALLER. Pr. ac T. V. P. II. pag. 284.

(B) L. c. pag. 349.

(C) El. Chem. Vol. II. pag. 303.

Waaruit dan in de Mammen ontstaan kunnen kwaadaardige Verstopping, Ontsteeking, Verzweering, Wegknaaging, Kanker, enz.

Uit dusdanig Zog kunnen in het Kind, en in de Zoogster door opflorping, allerley Rotziekten, en haare verdervelyke gevolgen geboren worden.

CLVI. Behalven uit de Oorzaaken en Toevallen, wordt deze scherpte byzonder gekent uit de ongedaanheid van 't Zog, zynde in dit geval dun, geelagtig, scherp, ziltig, pisagtig of (gelyk men het by ons noemt) brak.

CLVII. Derzelve Voorbehoeding en Geneezing zyn meest dezelve, als in andere Rotziekten, en derhalven by de aangehaalde Auteurs (CLIV) te vinden. Alleenlyk dient men te weeten, dat onder de *Verrotting tegenstaande en verbeterende Middelen* (a) de Melkspyzen en Dranken hier byzonder te pas komen.

CLVIII. Het Zog kan daarenboven, ten opzichte van zyn Oly- of Boteragtig gedeelte, nog een andere scherpte aanneemen, naamelyk de *Garstigheid* (b), of *Verbrandheid* (c). Immers in de Gyl ontstaat die scherpte uit het gebruik van vette, olyagtige, garstige Spyzen, sterke of gesnerkte Boter, angebrande Melk, of andere gebraden en gestoofde deelen van Dieren. Dezelve kan ook in de Gyl onder het
Bloed

(a) Antiseptica. (b) Rancor. (c) Empyreuma.

Bloed en in het Zog voortkomen door een inwendige brandende hitte. Het heugt my in een heete Koorts gevonden te hebben een geelagtig, fcherp, bitter of liever aangebrand Zog; welke verschynzelen dezelve zyn, die het vuur, de Melk verbrandende, in dezelve voortbrengt.

Uit dusdanige Scherpthe heeft men dergelyke Toevallen te vreezen, als uit de rottige Ontaarding (CLV). En in het Kind veroorzaakt zy dezelve ongemakken, die in de Moeder, uit een garstige Gyl, garstig Zog geevende, zig opdoen (A).

Derzelve Geneezing vordert meest dezelve wyzingen, als die der rottige Scherpthe, en byzonder zoodanige Geneesmiddelen, welken de Oly of het Vet breeken, en met het wateragtiger Gyl mengbaar maaken, gelyk Tuinvrugten, derzelve Sappen, Konferven, enz.

CLIX. Wyders kunnen in het Zog voorkomen alle die fcherptens, welken in het Bloed van de Moeder onder de gedaante van Voedsels, Geneesmiddelen, Vergiften, en Besmetting influipen. Het Zog brengt, als een Voervogt, alles uit de Moeder in het Kind over, wat dezelve nuttigt, of nadeelig in haar lighaam omdraagt; en zoo dikwyls, als zy in diët of levenswys zondigt, moet het Kind doorgaans het eerst en meest haare rukeloosheid en onge-

re-

(A) Vid. GAUB. L. c. §. 328.

regeldheid door elendige toevallen boeten. Ik heb dit reeds aangetoont omtrent wrange, onrype Vruchten en Dranken (CLII). Het zelfde is overvloedig bekend van de Buikopenende en andere scherpe Middelen; waarvan men een ongelukkig geval leeft by BOERHAAVE (A). Dezelve verhaalt, dat 'er in de Pest van het Rundervee een geelagtige, stinkende, dunne melk uit de speenen lekte. (B). Aangaande de *Venus-Besmetting* (a) levert de ervarenis zoo veele voorbeelden op, dat het niet noodig is 'er eenigen aan te teekenen.

Men ziet egter somtyds, dat de zwaarste ziekten van de Moeder of Min het Kind, schoon zuigende, geen schaade toebrengen. HALLER (C) heeft gezien, dat Moeders door *Gierst-koorts* (b), en door *Venus-smet* zeer erg aangedaan, een onschaadelyk Zog aan hunne Zuigelingen verschaft hebben. Men leeft zelfs, dat de Melk van een dolle Koe geen nadeel toegebracht heeft (D); dat een Kind niets kwaads is overgekomen van het Zog van een Moeder, die de Pest hadt. (E). Zoodanige gevallen mogen

(A) Vid. HALLER. Pr. ac T. V. P. II. pag. 212., ubi adhuc aliae de hac re dantur annotationes.

(B) El. Chem. Vol. II. pag. 303.

(C) L. T. P. & pag. cit.

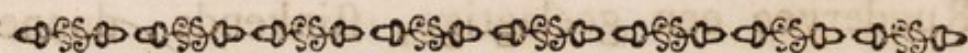
(D) Vid. E. N. C. Vol. VI. pag. 321.

(E) Vid. STALPART VAN DER WIEL Cent. I. obs. 99.

(a) Lues Venerea. (b) Febris miliaris.

gen nogthans geen grond tot onvoorzigtigheid of rukeloosheid geeven.

Welke Middelen ter Voorbehoeding en Geneezing van deze Scherptens in het Zog zyn aan te wenden, is uit de kennis van ydere byzondere Oorzaak of Ziekte op te maaken.

XIV. HOOFDSTUK,

Van de Running van 't Zog, en 't Zoggezwel der Mammen.

CLX. **W**anneer het Zog, in de Mammen of elders opgehouden, diergelyke veranderingen ondergaat, als 'er in het zelve buiten het lighaam door goorwording (XXVIII) voortkomen, dat is, wanneer het dik wordt, stremt, of zig klontert, doordien deszelfs zaamstellende deelen (XXIX) malkander los laten, of zig scheiden, zoo dat zy yder afzonderlyk bestaan, of gelyk meest in het lighaam schynt te gebeuren, dat de twee deelen, Boter en Kaas tot een loopen, en eenen klomp zaamstellen, terwyl het vloeybaare, de Wey, op zig zelve bestaat, wordt zulks gemeenlyk *Running* genaamt. Men zou het ook *Stremming*, *Schifting*, *Hotting*, of met de Grieken

Klon-

Klontering (a), en met de Latynen *Verkaazing* (b) kunnen noemen.

Het Kaasagtige heeft buiten twyffel het grootste aandeel in de gevolgen, die het naar zig sleept. Hoewel dit gebrek in 't algemeen vooronderstelt een verbroken zamenstelling van de drie deelen van 't Zog.

Dan dit is een der gemeenste en gewigtigste toevallen van het Zog, voortkomende in alle plaatsen of holligheden van het Lighaam, daar het Zog zig onthoudt; 't meest egter in de Mammen: waarom ik hetzelfde alleen met opzigt tot dezen zal beschouwen.

CLXI. Deszelfs oorzaken zyn veele en verscheiden, te weten alles, wat de Ontlasting van het Zog belet (LXXXIX), hetzelfde in de Mammen te lang doet stilstaan, en ontaarden, zuuragtig of loogzoutig worden (CXLVIII, CLII, CLIV, CLVIII, CLIX).

Onder de eenen en anderen zyn de gemeenste en vermogenste: een koortsige of ontstekings Hitte; Opstopping der Kraamzuivering; te groote Toevloed naar de Mammen; zwaare Schrik, of andere geweldige Gemoedsaandoening; Verbreking der Zogbuisjes door te groote uitzetting, doorknaaging, kneuzing door vallen, slaan, stooten, enz.; uitwendige schiele Koude aan de Borsten, warm zynde; verzuimde

(a) *Θρόμβωσις.*

(b) *Casatio.*

zuimde of traage Zooging, terwyl de Mammen van Zog overvloeijen; Zuiging van eene Borst alleen, terwyl in de andere het Zog blyft stilstaan en ophoopen; verkeerde Opdrooging, vooral door de vereifchte ontlastingen (CXXXIV, 1, 2) te verzuimen, en te fchielyk fterke zaamtrekkende Middelen aan te leggen, enz.

Hieruit wordt openbaar;

Waarom dit Toeval zeer gemeen is in eerft-verloste Kraamvrouwen, in welken de Ontlasting, wegens de nog niet genoeg geopende Zogpypjes, de weinige Prikkelbaarheid, en de zwakke Zuiging, zelden evenredig is aan den grooten toevloed van Zog, die, gepaart dikwyls met Koorts, op dien tydt in de Mammen gefchiedt; waaruit niet zelden een plaatselyke Ontfteeking in dezelve ontftaat, ter oorzaake van de nog zeer naauwe, en fterken weerftand-biedende Zogbuisjes; behalven dat dezen dan altyd nog eenig Zog in hebben, 't welk langen tydt in dezelve ftillgeftaan heeft; en die Vrouwen, uit hoofde van haare zwakheid, zeer aandoenlyk zyn voor Schrik, Koude, enz.?

Wyders waarom dit toeval fomtyds voorkomt in zwangere Vrouwen, die des tyds overvloed van Zog hebben?

Eindelyk waarom het zelfde gebeurt, zoo dikwyls als de Vrouwen haar Zog doen opdroogen, en haaren Zuigeling speenen (CXXXV).

CLXH. Belangende de Toevallen dezer Running, bepaale ik my alleenlyk tot een zeer voornaam en gewoon Toeval van dezelve, dat als een byzondere ziekte van de Genees- en Heel-kundigen beschouwt wordt; te weten, het Zog in de Mammen verkaazende, doet dezelve ongelyk met Klonters, of geheel hard worden, en zwellen; waarvan Spanning, Pyn, Koorts, en vervolgens Ontsteeking, die dikwyls in Verzweering, fomtyds in Verharding, zelden in Knoestgezwel en Kanker overgaat.

Dit toeval hebben de Ouden, na ARISTOTELES (A) *Morbus Pilaris* Hairige Ziekte genaamt, zig verbeeldende, dat het veroorzaakt wierd door een ingezwolgen hair, 't welk tot in de Mammen was doorgedrongen; waarvan het by de Franschen nog heet *Le Poil*; by ons gemeenlyk *Drop*. Ik heb den naam van *Zoggezwel* verkoozen, omdat deze my den aard van 't gebrek meer schynt aan te duiden.

CLXIII. De naaste oorzaak dan van het Zoggezwel der Mammen is het Zog in de Zogbuisjes, of in het Vetvlies, of in beiden, gelyk dikwyls geschiedt, zaamgeronnen.

Zelden doet dit gebrek eene Mam alleen aan; maar gaat dikwyls van de eene tot de andere over.

CLXIV. Naar die onderscheide zitplaats zyn de

(A) Lib. Hist. anim. Cap. II.

de verschynfelen en gevolgen deszelfs verschillende.

Het geronnen Zog de Zogbuisjes alleen bezettende, vertoont zig de Mam met klonters van verschillende gedaante en grootte, in 't begin meest beweegbaar, afgescheiden, en los van elkander, en niet zeer pynlyk; tenzy dezelve schielyk ontstaan of ruuw behandelt worden, door bakers of zuigvrouwen, die, onder voorwondfel van de schyf, gelyk zy het noemen, te verdeelen, de Mammen te sterk wryven. De huid is niet veel van kleur veranderd, nog zeer gespannen en pynlyk, ten minsten niet in 't eerst. De Tepels laten geen Zog uit, dan een dunne Weystoffs, die dikwyls nog met geweld moet uitgehaalt worden.

Wanneer de blaasjes van het Vetvlies met het rundsel vervult zyn, vindt men de Mammen gelykelyk, met een deegagtige vastheid, tot een aanmerkelyke grootte uitgezet. De gantsche Borst is styf en onbeweegbaar. De spanning en pyn zyn grooter en strekken zig verder uit, gewoonlyk tot onder de Oxelen. En de beweging der Armen is zeer moeiljelyk.

Indien het Zog te gelyk in de Zogbuisjes en in het Vetvlies verkaast zit, gelyk veelyds gebeurt door verbreeking dier Buisjes, of omdat het Zog, 't welk natuurlyk in het Vetvlies zig ophoudt (LVIII), eerst, of door dezelve oorzaken, of gevolglyk is zaamgeronnen, zyn
de

de Mammen ongelyk opgezwollen, op de eene plaats harder, dan op de andere; dog de spanning en pyn is zoo hevig niet.

CLXV. Veelvuldig en gewigtig zyn de Toevallen en Gevolgen van dit Zoggezwel; want voor zoo verre de Afkleinzing en Ontlasting 'er door belet wordt, kunnen 'er alle die onheilen uit ontstaan, welken uit die gebreken voortkoomen, als Zogverplaatsingen en zoo voort, (LXXXV, XC); en voor zoo verre het Zog 'er door ontaardt, alle die ongemakken, welken de Scherptens van 't Zog naar zig sleepen (CXLIX, CLII, CLV).

CLXVI. Gelyk nu uit de Verschynselen (CLXIV) de Kennis, uit de Toevallen (CLXV) de Voorzegging van dit gebrek genoeg openbaar is, zoo is ook de Voorbehoeding deszelfs uit de Oorzaaken (CLXI) en uit het geen over de Geneezing zal gezegt worden, ligt op te maaken.

CLXVII. De Geneezing moet naar den verscheiden staat van Ontsteeking, Verzweering, enz. (CLXII) ingerigt zyn.

Zoo lang het Zoggezwel nog in zyn begin, de stoffe niet zeer ingepakt nog verhard, en de Ontsteeking niet ver gevordert is, bestaat deszelfs Geneezing in de *Verdwyning* (a), dat is, in de verkaasde stoffe te ontbinden, te verdun-

(a) Resolutio.

dunnen, en op te losfen. Tot dat einde dient men den grooten toevloed van Zog door Aderlaatingen en andere Ontlastingen (CXXXIV, 1, 2) te maatigen, en vervolgens in- en uitwendige ontbindende Middelen te gebruiken. Men bedient zig doorgaans gelukkig van een Boekweiten bry- of Gortpap, vooral zoo men 'er een weinig Zeep of Potasch ondermengt, en dezelve redelyk lyvig, warm, en bloot aanlegt, zorgdraagende, dat de Mammen door zagte warme doeken onderschraagt worden, en de Vrouw meest agterover legge, omdat anders die deelen te veel hangen, en gerekt worden, 't welk Prikkeling verwekt, en dus de Ontsteeking verergert. Telkens, als men de Pap vernieuwt, moet men de Mammen met warme handen wryven; en daarna door een Zuigvrouw of andersins de dunne Melkstoffe uit laten haalen, wel agt geevende, dat men het een en ander zonder geweld verrigt.

In de Zomer als de broeijing van de Pap hinderlyk is, en vuurige uitslag verwekt, gebruikt men met vrugt een stooving uit een afkooksel van ligt prikkelende en ontbindende Kruiden; waarby het Ammoniac Zout, of de Geest van MINDERER gemengt, zeer veel dienst doet. Men legt dezelve warm met doeken op de Mammen, of men laat dezelve den waasem 'er van ontfangen. Zoo de Ontsteeking en Pyn hevig zyn, behoort men by deze Middelen eenige
meer

meer weekmaakende en pynstillende te voegen.

Tot ontbinding der verkaasde stoffe en oplossing der Zoggezwellen, zoo wel als van andere Verhardingen, ontstoken Korst, Knoestgezwellen, Kanker, enz. heeft de Vroedkundige LEVRET (A) door verscheide herhaalde nauwkeurige Proeven en Ondervindingen zeer vermogend gevonden het *vaste Zout van Wynsteen* (a), in regenwater ontbonden, uitwendig als een Stooving, en inwendig als een Drank gebruikt.

Dan met dusdanige Middelen dient men aan te houden, totdat alle de Klonters verdwenen, en de Mammen geheel zagt en natuurlyk zyn; waarna men door versterkende Middelen en een zachte drukking de uitgerekte Zogbuisjes doet inkrimpen, en het Kind, het Zog gezond zynde, laat zuigen, meest aan de Borst, die geleden heeft, om den stillstand van 't Zog in de verflapte buisjes, en dus deszelfs ontarding voor te komen. Voorders is 't noodig te vermaanen, dat men niet te schielyk aan de verdwyning moet wanhoopen; maar zoo lang op dezelve werken, als mogelyk is; want alle Zoggezwellen zyn moeijelyk op te losfen; en schoon men standvastig met de aangeprezen

Midde-

(A) l'Art des Accouchemens 1761. pag. 311. & les suiv.

(a) Sal fixus Tartari.

Middelen voortgaa, verkrygt men dikwyls eerst zyn oogmerk na eenige weeken; ook is de verdwyning hier de veiligste uitgang, en de verettering zeer ftug, traag, en zelden naar wensch.

Eindelyk leeraart de ervarenis, dat de verdwyning hier best gelukt, als het geronnen Zog alleen in de Zogbuisjes zig ophoudt, dog bezwaarlyk en zeldzaam, als het tevens of alleen in het Vetvlies zit, vooral zoo het reeds zeer verhard is: de reden is uit den aard der stoffe, plaats en maakfel van dat vlies kenbaar; en 'er blykt te gelyk uit; waarom de Zoggezwellen op andere plaatsfen, wier stof nooit anders dan in het Vetvlies huisvest, altoos moeiljyk verdreven worden.

CLXVIII. Indien men de Verdwyning niet kan bewerken, omdat het gebrek te oud, door te sterke prikkelende Middelen getergt, de stoffe te hard en te vast ingepakt, en de aanpers te groot is, zet de Mam zig meer en meer op, de ingepakte stoffe wordt fcherp; vandaar heviger Pyn en grooter Ontsteeking, die eindelyk in Verettering overgaat; waarvan de verschynfelen dezelfde zyn als van andere *Esttergezwellen* (a); uitgezondert, dat dit Gezwel zig gewoonlyk met grooter punt verheft.

In dezen staat moet de Mam terstond met

Estter-

(a) Abscessus.

Ettermaakende Middelen (a) bedekt worden; waaronder de Gomagtige Plaasters, en wel het *Emplastr. Laudanum* van JANSONIUS beschreven (A) hier den voorrang verdienen. Dog, de Pyn hevig zynde, gebruikt men een Pynstillende en tevens Ettermaakende Pap; die uit kruim van Brood, met dooyers van Eyeren, Saffraan en Water is zeer goed.

Aanmerkelyk is de wyze, op welke de Etterwording hier zig toedraagt. Zy gaat van den eenen klonter tot den anderen over, en doet den eenen na den anderen doorbreeken, zoodanig dat de huid in yder afzonderlyk, of alleen hunne tusschenscheidfelen doorknaagt worden; waardoor 'er verscheiden zig in een storten, en een gemeenen Boezem maaken, door een enkele opening zig ontlastende.

De Geneezing wordt in 't laatste geval moeiljker door de afgelegenheid der opening van den grond des Etterboezems, 't geen de Ontlasting bezwaarlyk maakt. Dog zoo men dan de Armen, en dus de Borstspieren zonder pyn kan beweegen, zal men hierdoor de Ontlasting van den etter, in een diepen Boezem zig ophoudende, bevorderen.

Somtyds duurt deze Verettering maanden agter een, vooral in bejaarden, vernielende
de

(A) Flagell. Veneris pag. 48.

(a) Suppurantia.

de Zogbuisjes voor een groot gedeelte, waardoor de Mam in 't vervolg tot haar gebruik onbekwaam wordt.

By aldien de Etterwording traag voortgaat, omdat de Leevenskrachten te zwak zyn, is 'er onder de inwendige Middelen geen gepaster dan de Bast van Peru.

Dikwerf is de Verettering onvolkomen, zoo dat 'er na de ontlasting van den Etter, nog veel hardheeden overblyven, die langzaam en met moeite verdwynen of verteeren, ja zelfs nieuwe Veretteringen vorderen, en dus de Geneezing zeer vertraagen. Niets is 'er dat dezelveu beter verteert, dan de besloten etter.

't Is hierom, dat men dit Ettergezwel niet moet openen, voordat alle hardheden geheel verdwenen zyn. Waaruit openbaar wordt, waarom de Plaasters hier boven de Pappen te stellen zyn; dewyl dezen dikwyls moeten vernieuwt worden, en de huid ligtelyk doorslyten; daar geenen langen tydt kunnen blyven leggen, en minder wryving maaken. Hoewel 'er gevallen zyn, waarin die regel geen stand grypen kan; als 'er naamelyk hevige onlydelyke pynen bykomen; want om dezen te stillen, en andere Toevallen te verhoeden, wordt men dan wel genoodzaakt den Etter uitgang te geeven.

Het kan gebeuren, dat het gezwel op een ongelegen plaats dreigt door te breeken, gelyk omtrent

omtrent den Tepel, waardoor deze na de Geneezing een wanftaltigheid zoude overhouden.

Zoo weet ik een geval, waarin na de heeling van een Ettergezwel, dat zig ter zyde van den Tepel geopend had, dezelve zoodanig schief getrokken was, dat hy als plat op de Borst nederlei, en deswegens door het Kind niet meer konde gevat worden. Dit dan voorziende, kan men het voorkomen door de opening op een gelegener plaats te maaken, naamelyk zoo ver van den Tepel, als mogelyk is, en wel straalsgewys van dezelve af, om tevens de kwetzing der Zogbuisjes te vermyden.

Na de ontlasting van de Etterstoffe vloeit meest uit de zweer een zuiver Zog, wiens loop dikwyls moeijelyk te stuiten is; want telkens, als de andere Borst gezogen wordt, ontlast het Zog zig ook door de wonde. Men bedwingt het door dezelve Middelen, waarmeede men andere lekkingen tegengaat. De *Brandmiddelen* (a) zyn het vermogenste. Dog veelyds komt men dit ongemak door gedult te boven. Het onfeilbaar Middel is de Speening van 't Kind, en de Opdrooging van 't Zog.

Voor 't overige is de behandeling ter Geneezing hier de zelfde, als in gewoone Ettergezwellen.

CLXIX. Somtyds gebeurt het, dat 'er na een Zoggezwel, of door dezelve oorzaaken, een

alge-

(a) Caustica.

algemeene Verharding of Ontsteeking in het Vetvlies der Mammen ontstaat, die zelden verdwynt, maar meest verettert; dog, geopend zynde, geen Zog uitgeeft; waarom 't ook geen Zoggezwel kan heeten; schoon het, zoo lang 't gesloten is, van een Zoggezwel, dat alleen het Vetvlies bezet, niet kan onderkend worden. Egter is dit Ettergezwel somwyl gepaart met Running van het Zog in de Zogbuisjes, hetzy dat het hier van een Oorzaak, of Toeval is. Dezen zamenloop wordt men dikwyls niet gewaar, voordat het Gezwel geopent, en de Etter ontlast is. Alsdan gevoelt men de nog met Kaas vervulde, en uitgezette Zogbuisjes in de gedaante van knobbelagtige hardigheden. De Geneezing is in dit geval veel moeilijker en langsaamer; want, naauwlyks is het Ettergezwel gezuivert, en tot heeling geschikt, of de besloten Kaasstofte wordt scherp, begint te prikkelen, Pyn en Ontsteeking te verwekken, en het gebrek wordt niet, dan na een traage verettering en uitvloeiing der ingepakte stofte, geneezen.

Een zuigende Vrouw kreeg een hevige Zwelling met een hardheid in haar regter Borst, die zy door het aanleggen van verscheide Pappen eenigermaate verzagt hadt. Dit omtrent een maand geduurt hebbende, haalde men een zeer ervaren en kundig Heelmeeſter, * die de

* Byvoegſel. Naamelyk *Marinus Schouten*, die te
Rot-

Borst zeer gezwollen vond, gedeeltelyk hard, en gedeeltelyk met een vloeistoffe bezet, zonder eenige Pyn of Ontsteeking. De Allerweekmaakendste Pappen het Gezwel niet tot meerder rypheid hebbende kunnen brengen, verbond hy de Borst met een Stooving uit versterkende Kruiden, in Rooden Wyn gekookt; terwyl men haar inwendig den Bast van Peru liet gebruiken. Hierop volgde spoedig de lang gewenschte Verettering: waarna de Heelmeester het Gezwel opende, en de etter ontlastte. De zweer schikte zig schielyk tot heeling. Maar, eer nog de opening gesloten was, begonnen eenige ongelyke klonters, die men na de ontlasting van den etter reeds vernomen hadt, op te zetten, pynlyk te worden, en te veretteren: waardoor de Borst nog op zes plaatsen, de eene na de andere, doorbrak: zonder egter Zog uit te geeven; welk toeval waarschylyk verhoed is, door dien men het Kind had doen speenen. De Lyderes is binnen agt weeken volkomen geneezen.

CLXX. Gelykerwys men de verkaasde stoffe niet altoos kan doen verdwynen, zoo gebeurt het ook, dat zy zig tot geen Verettering laat brengen, dan droogt zy, en verhardt zig,

waar-

Rotterdam zeer gelukkig en met ongemeenen lof de Vroedkunde, het Steensnyden, en het Oogligten oefent, en welke my dit zoo wel als de volgende Heelkundige Gevallen medegedeelt heeft.

waardoor 'er knoefstagtige gezwellen overblyven, die zig op 't gevoel als styf opgewonden kloenen bindtouw opdoen, en jaaren agter een onveranderd in dien staat kunnen volharden. Dit valt het meest voor in zwakke lighaamen na onvolkomen Veretteringen: zeldsaam worden dezelve kwaadaardig of kankeragtig. Meermaalen komen zy tot Verettering, vooral in een volgende zwangerheid; wanneer zy door den nieuwen toevloed van Vogten ontfteeken, en dan ligtelyk verzweeren.

Een zoogende Vrouw, oud 40 Jaaren, had twee jaaren te vooren geschrikt; waarop het Zog eensklaps was agtergebleven, met nalaa-ting van een oneffen hardheid in de regter Borst, in 't begin met Pyn verzelt; dog welke door den tyd en hulpmiddelen verdween, zonder dat men de hardheid had kunnen verminderen, niet tegenstaande 'er veele Middelen tot oplossing in 't werk gestelt waren. De voorgemelde Heelmeester, omtrent een jaar na dit voorval, by dezelve geroepen, vond de regter Borst voor 't grootste gedeelte met ongelyke hardigheden bezet, dewelken onderling vereenigt waren. De waasfem van Azyn, en naderhand die van den Geest van MINDERER, deden geene de minste vrugt; en alzooy hy geeri sterker ontbindende Middelen gebruiken dorst, dekte hy de Mam alleen met het *Emplastr. Diapomph.* Intusfchen werd de Vrouw weder zwan-ger,

ger, en verlost en op den gezetten tydt. Beide de Borsten werden pynlyk opgezet; dog de linker gaf alleenlyk Zog uit, en de regter, wier Tepel zeer ingetrokken was, geen enkelden drup. Hy dekte dezelve met een dik gesmeerde Plaaster van het *Emplastr.* RUSTING. Verscheide punten verheften zig. De hardheid werd zagt, en doorbreekende, stortte een dunnen, dog maatic goeden Etter uit, die vervolgens in een dun melkagtig vogt veranderde. De Klonters verminderden langzaam, zoo dat zy omtrent na zes maanden geheel verdwenen. De opening sloot zig; maar de Borst is zoodanig in grootte vermindert, dat zy niet het zesde gedeelte van de andere uitmaakt.

Somtyds beginnen zy uit zig zelve te veretteren; dog zelden is die Verettering volkomen, indien men ze niet door bekwaame Middelen aanzet en vergroot.

Een Vrouw, van 43 Jaaren, wateragtig van gestel, had zedert een geruimen tyd een oneffen klont, ter grootte van een vuist, in de regter Borst gedraagen. Dezelve was overgebleven na eene onvolkomen Verettering van een Zoggezwel, ten tyde, dat zy zoogde. De hardheid, die altoos onpynlyk geweest was, begon nu van tyd tot tyd pynelyke schooten te krygen, die haar ongerust maakten, en de hulpe van denzelven Heelmeester deden verzoeken. De hardheden en oneffenheden baarden

hem eenige vreeze; waarom hy raadde dezelve uit te laten neemen, of enkel met zagt lynaat te dekken. Zy verkoos het laatste. Eenige weken daarna begon zig een punt te verheffen, die op het gevoel een vloeystoffe schein aan te duiden. Edog de purpere kleur van de huid deed vreezen, of het niet wel een sponsagtige uitzetting zyn mogt. Hy beproefde op haar verzoek de Verettering te bewerken, met beding nogthans, indien zulks niet wel gelukte, dat zy het gebrek zoude laten wegneemen. Hy lei ten dien einde een sterke Gomagtige Plaaster aan, en liet dezelve zitten, zoo lang als zy kleeven wilde, met dat gevolg, dat na verloop van 14 dagen het Gezwel doorbrak, en een helder water, met eenige etteragtige Stoffe vermengt, uitgaf; waardoor de hardheid voor de helft verteerd was: het overige is langzaam verdwenen, en de opening, die klein was, eerst na eenige maanden gefloten.

Byzondere Middelen, om zoodanige hardheden, uit een verkaasde Stoffe, te doen verdwynen, zyn my niet bekend. De waarnemingen van STORCK doen hoopen, dat de *Dolle Kervel* (a), en de Proeven van LEVRET, dat de Ontbinding van het vaste zout van Wynsteen in Regen Water, ook hier dienstig zullen bevonden worden.

CLXXI.

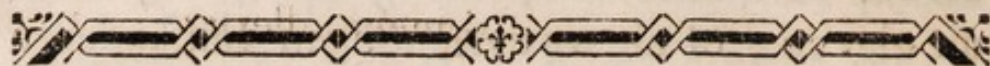
(a) *Cicuta.*

CLXXI. De ergfte uitgang van sommige verharde Gezwellen, vooral in de Mammen zittende, is de Kanker. Edog, of de verkaasde Stoffe ooit in een kankeragtige Scherpthe ont-aardt, durf ik niet bepaalen. Nooit is my zulks uit eigene, of uit waarneemingen van anderen gebleken. Ook twyffel ik, of de gevallen, hiervan aangeteekent, wel befliffende zyn. De ondervinding raadpleegende, is 't zeer waarfchynlyk, dat 'er kwaad- en goedaartige Knoeft- en Kanker-gezwellen zyn; fchoon de onderscheidende kenmerken van beiden nog onbekend zyn; en misfchien zyn de kaasagtige Verhardingen tot de laafte te brengen. Egter fchynt my zeer mogelyk, dat 'er door een Zoggezwel knoefagtige Verhardingen in het Vervlies of in het Klieragtig Lighaam ontftaan kunnen, die naderhand in een kwaadaartige Kanker veranderen: en veelligt zyn de waarneemingen, die men daaromtrent vindt, op deze wyze te verftaan. (A).

CLXXII. Dus genoeg, zoo ik oordeele, over het Zoggezwel der Mammen, aangeteekent hebbende, zou ik over moeten gaan tot de Toevallen uit Verplaatfing van het Zog voortkomende; maar nadien de Zogkoorts met dezen, zoo wel als met het Zoggezwel, dikwyls
als

(A) Vid. MANGET. Biblioth. Med. Pract. Tom. II. part. II. pag. 1.

als een Oorzaak of Toeval vergezelt gaat, en zy by de Geneeskundigen ook als een byzonder Toeval van het Zog beschouwt wordt, zal ik dezelve tusfchen beiden onderzoeken.

XV. H O O F D S T U K,

Van de Zogkoorts.

CLXXIII. **D**en derden of vierden dag na de Verlofing; wanneer de grootste toevloed der Kraamzuivering begint op te houden, worden de Kraamvrouwen gewoonlyk aangetaft door een ligte Koorts, die de Afkleinzing van het Zog in haare Borsten helpt uitwerken (LXXIV, 5); waarom de latere Geneeskundigen dezelve den naam van *Zogkoorts* (a) gegeven hebben.

CLXXIV. Zelden verfchynt deze Koorts vroeger of later; tenzy 'er eenige oorzaaken zig opdoen, die dezelve verhaasten of vertraagen. Het laafte gebeurt meermaalen, wanneer zy meefl duiflere teekenen heeft of geheel agterblyft. ETTMULLER (A) zegt: dat zy waargenomen is op den zevenden en negenden dag.

(a) Febris lactea.

(A) Op. Om. T. II. pag. 1143.

dag, na de bevalling, schoon de Mammen reeds met Zog vervult waren. De oorzaken van deze vertraaging zyn voornaamelyk: groote Zwakheid, aanhoudende Kraamvloed, of andere groote Ontlastingen, enz.

CLXXV. Zy doet in 't gemeen allerley Kraamvrouwen aan; hoewel zy somtyds de zulken, die meer Kinderen gehad, en deswegens de vaten van de Baarmoeder en Mammen veel slapper hebben, verschoont, of veel zagter aanvalt. Men neemt ze zelfs waar na Miskraamen, schoon de Vrouwen dan alle Toevallen buiten de gewoone order ondergaan. CADOGAN (A) meent egter, dat zy niet natuurlyk is, en alleen ontstaat, omdat door de verkeerde gewoonte van de eerstgeboren Kinderen met Pap, of Zog van een andere Vrouwe te voeden, hunne honger gestilt, en zy verzwakt, en dus buiten staat gestelt worden, om met de vereischte gretigheid de Borsten van hun eigen Moeder leeg te zuigen, en dus den weg voor het Zog vry, en doorgangbaar te maaken; waardoor dan tegenstand voor het sterk toevloeiende Zog geboren, en dus gelegenheid tot Koorts gegeven wordt. Dat zulks een verkeerde en schaadelyke gewoonte is, en dat 'er op die wyze Koorts ontstaan kan, lydt geen tegenspraak; edog, niet tegenstaande zulks niet ge-

(A) Essay upon Nursing. &c. of children, pag. 15.

geschied was, heb ik de Zogkoorts waargenomen in een Vrouw, die van haar derde Kind in de kraam lei.

CLXXVI. De naaste oorzaak van de Zogkoorts is zekerlyk te zoeken, eensdeels in de geheele omkeering van den omloop des bloeds, dat, gewoon vryelyk naar de Baarmoeder te vloeijen, nu gestuit, en genoodzaakt wordt naar de Mammen te gaan, daar het, zoo lang de Zogwegen nog niet genoeg geopend zyn, een grooten tegenstand ontmoet; anderdeels in de tegenwoordigheid en langer vertoeving van een overvloed van Zog onder het Bloed, veroorzaakt door dezelve beletselen (LXXIV); want door het een en ander moet het Hart en het gantsche zamenstel der Bloedvaten aangedaan, geprikkeld, en tot sterker en sneller beweging opgewekt worden; waaruit gevolglyk een radder omloop des Bloeds zal ontstaan, die het wezen der Koorts voornaamelyk uitmaakt. Invoegen het overvloedige Zog of Gyl onder het Bloed, als de wezenlyke Koortsstof hier kan aangemerkt worden. Waaruit tevens blykt, hoe 'er een Zogkoorts voortkomt, zoo dikwyls als het Zog te rug, en te veel onder het Bloed keert, en waarom zy de Zogverplaatfingen, en Zoggezwellen doorgaans verzelt. (A).

CLXXVII. De Verschynfelen der Zogkoorts
in

(A) Conf. ETTMULL. Ibid.

in eerstverloste Kraamvrouwen zyn dezelve, als in een *Eendaagsche Koorts*. (a). Zy begint met een ligte huivering, die, als uit de lendenen voortkomende, langs den rug opklimt, en wel haast over het geheele Lighaam zig verspreidt. De Lyderes verbleekt dan zichtbaar, en wordt onder herhaalde geeuwingen, met beving, ongeduurigheid, vermoeidheid, en stramheid der Leeden bevangen. De Pols is in dezen tydt klein, zwak, somtyds nauwlyks voelbaar, nogthans geduurig en versneld. De ademhaaling is eenigfins moeijelyker en korter. Deze koude staat omtrent één of anderhalf uur, korter of langer, geduurt hebbende, wordt van langzaamerhand door hitte vervangen, die zig allengskens over het geheele Lighaam uitbreidt, min of meer groot is, en gepaart gaat met een vryer en snelder Pols, Roodheid, vogtige Huid, overvloedig, dikwyls goorruikend Zweet, Benaauwdheid voor 't Hart, en Hoofdpyn. Ook klaagt de Lyderes dan veeltyds over Pyn en Zwaarte in den rug, omtrent de Schouderbladen. De Pislöozing is overvloediger, en het Water wit, beroert, vol Zogstoffe, indien het zweet ophoudt, dog, dit voortgaande, hoog van kleur en zoo overvloedig niet. Alle deze Verschynselen verschillen in hevigheid, in onderscheide Onderwerpen, en naar de verschillende Omstandigheden.

CLXXVIII.

(a) Ephemera.

CLXXVIII. Wanneer de Zogkoorts dus één Etmaal, en op zyn langste drie of vier dagen, (want byna nooit houdt zy langer aan; gelyk ze ook zelden binnen weinig uren eindigt) geduurt heeft, gevoelen onderwylen de Mammen de zichtbaare uitwerkselen 'er van: eenigfins flap geworden zynde, door de groote Ontlasting der Kraamzuivering, beginnen zy te zwellen, en te verharden van alle zyden; waarby dikwyls komt Roodheid, Hitte, en smartelyke Spanning; vooral zoo de toevloed groot, en de drift geweldig is; waardoor 'er somtyds een ondraagelyke Pyn omtrent de Oxels ontstaat, zoo dat de Lyderes gedwongen is, haar hand 'er geduurig op te houden. Alle deze Toevalen zyn niet anders dan gevolgen van de Koorts zelve, die door haare meerdere beweging, en door den grooteren toevloed, de Vaten uitzet, opent, en met Zog vervult, dat wel haast door de herhaalde Zuiging van het Kind, of somwyl van zelfs in overvloed door de Tepels uitvloeit; terwyl de Koorts met een overvloedig zweet eindigt. Hieruit blykt ook, hoe de Zogkoorts, hevig zynde, een Zoggezwel der Mammen kan veroorzaaken.

CLXXIX. Uit het een en ander wordt openbaar:

1. Dat de Zogkoorts te brengen zy tot de *eenvoudige geduurige Koortfen (a)*, die van haar
begin

(a) Febres contiquae simplices.

begin tot haar einde zonder vermindering of verheffing aanhouden. Somtyds egter vindt men, dat zy twee of drie Verheffingen ondergaat, wanneer zy langer dan een Etmaal duurt.

2. Dat, en waardoor, de Zogkoorts te onderscheiden zy van andere Koortfen, die somwyl na eene moeiljelyke Verlosfing, of uit een Verftopping der Kraamzuivering, of uit andere oorzaaken de Kraamvrouwen aanvallen, en niet zelden verkeerdelyk voor de Zogkoorts aangezien worden; waarvan zy egter merkelyk verschillen in Hevigheid en Toevallen; nadien zy meestentyds een brandende Hitte, drooge Huid, Ylhoofdigheid of Slaapzugt aanbrenge. De Baarmoeder in dit geval ligt gedrukt wordende, is pynelyk; de Buik doorgaans gespannen. Ook komen deze Koortfen gewoonlyk vroeger of laater dan de Zogkoorts.

3. Eindelyk dat de Zogkoorts, wegens haaren uitgang, aan te merken zy als een heilzame pooging der Natuur, om een voordeelige Afkleinzing by wyze van *Scheiding* (a) te bewerken; waarom zy ook geen gevaar voorfpelt, nog eenige Geneeskundige hulpe vordert, zynde het hier best voor aanschouwer te speelen, en den gewenschten uitkomst geduldig af te wagten, met een behoorlyk toezigt nogthans, dat de Natuur door geene oorzaaken in haare pooginge gestoort worde.

CLXXX.

(a) Crisis.

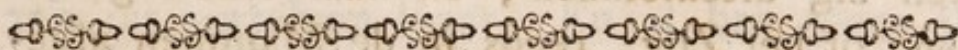
CLXXX. Zoo voordeelig, als de Zogkoorts is, wanneer zy onverhindert haar einde bereikt, zoo gevaarlyk en schaadelyk wordt dezelve, indien zy in haaren loop beroert, gestuit, of te zeer aangezet wordt; dat ligtelyk geschieden kan, dewyl het geheele lighaam van een Kraamvrouw des tyds, even als in alle koortfge gesteldheid, ten uiterste aandoenlyk is; haare zweetgaten zyn ook meer geopend, meer gespannen, en deswegens gevoeliger voor koude en hitte; in 't kort zy verkeert in dezelve haggelyke omstandigheid, als wanneer eenige Ziekte staat een scheiding te neemen; weshalven een geringe schaadelyke oorzaak uit de niet natuurlyke zaaken bekwaam is, om deze Koorts een verkeerden uitgang te doen neemen; waaruit dikwyls gevaarlyke Zogverplaatsingen en andere Toevallen ontstaan, straks te melden.

Veelmaalen heeft men gezien, dat de Zogkoorts deswegens in een verderfelyke heete Koorts verandert is. De beweging van 't Bloed eens versneld zynde, dult geene verdere Prikkeling, of wordt ligtelyk boosaartig en woedende, byzonder in een staat, waarin de Natuur zoo teer en gevoelig is.

Het gebeurt ook, dat de Zogkoorts in een geduurige Rotkoorts ontaardt, door een rotte Stoffe, die in de eerste wegen huisvest, gelyk zulks niet vreemd is in Vrouwen, die op 't laatste

't laatst haarer dragt veel eeten, en hardlyvig zyn. Ook hebben de Kraamvrouwen in 't algemeen wegens haare zwakheid een groote geneigdheid tot Rotting; waarin egter de Natuur eenigfins toevallig fchynt voorzien te hebben door den overvloed van Zog onder haar Bloed (LXXIV); dog 't welk niet belet, dat de meerdere beweging van het Bloed, in dezen tyd, de rotting ligtelyk kan opwekken. Om dan dergelyke onheilen voor te komen, dient men een naauw toezigt te hebben op de diët van de Vrouw, en inzonderheid op de Lugt, en andere omftandigheden.

De Geneezing van de eene en andere Toevallen, moet naar derzelve Natuur en Onderscheiden Oorzaaken ingerigt zyn, waarover ik my hier niet behoef uit te laten.

XVI. HOOFDSTUK,

Van de Dwaaling van Plaats en der Ontlasting van 't Zog, en de Zogverplaatsingen.

CLXXXI. **G**elyk de Natuur voor elk foort van Vogten bepaalde Vaten en Ontfangbakken geschikt heeft, waarin zy moeten rondgevoerd, of afgekleinst, of waaruit

uit zy moeten ontlast worden, zoodanig, dat zy zonder letfel van den gezonden staat dezelve niet verlaaten, en in anderen overgaan, of door anderen buiten het lighaam geworpen kunnen worden, zoo heeft zy ook de Mammen gemaakt tot de eigenlyke afkleinzende Werktuigen, in zwangere en eerstverloste Kraamvrouwen, waarin het Zog uit het Bloed moet overgebracht, vergaard, en waaruit het moet ontlast worden (LI). Zoo dikwyls derhalven het Zog des tyds van dezelve afwykt, naar elders gevoert wordt, en door andere wegen buiten het Lighaam komt, ondergaat hetzelve een *Dwaaling van plaats*. (a).

CLXXXII. Deze Dwaaling van plaats geschiedt op tweederley wyze: of het Zog, dat nog onder het Bloed huisvest, wordt belet in de Mammen zig aftekleinzen, en naar elders gedreven: of het Zog, reeds in de Mammen afgekleinst, en verzameld, wordt weder opgenomen, onder het Bloed gebracht, en naar een andere plaats gevoerd.

CLXXXIII. Het gevolg van deze Dwaaling is mede tweederley, te weten: het Zog wordt in zyn eigen gedaante, of met andere Vogten vermengd, door verkeerde wegen uitgeworpen: of in vreemde Ontfang bakken en Holligheden neergelegt. Het eerste noemt men *Afdwaaling*.

(a) Error loci.

dwaaling der Ontlasting (a), en het laatste *Afdwaaling der Afkleinzing of Uitstorting (b)*. Edog hieraan heb ik den naam van *Zogverplaatsing (Metastasis laelis)* gegeven, omdat het een dergelyk denkbeeld insluit, als het geene men gewoonlyk door het enkele woord *Metastasis* (Verplaatsing der Ziekte) aanduidt, naamelyk de overgang en nederzetting van eenige zieke-lyke stoffe uit het eene deel in het andere.

De Franschen noemen dit Toeval *Depot lacteux Zogsneiderlegging* of *Uitstorting*, of *Lait repandu Uitgestort Zog*: hoewel zy dikwyls de eerste benaaming bezigen om het Gezwel, 't welk ik boven onder den naam van *Zoggezwel* verhandeld heb, te beteekenen.

CLXXXIV. Van de Afdwaaling der Ontlasting heb ik (XLIV) genoegsaame voorbeelden bygebragt. De verschynselen van dit Toeval zyn uit zigzelven klaar. En al het geene ik over deszelfs Oorzaaken, Toevallen, enz. zeggen kan, zal uit het onderzoek der Zogverplaatsingen genoeg openbaar worden.

CLXXXV. Wat de Zogverplaatsingen betreft, dit zyn Toevallen, waarvan de vroegere Geneeskundigen naauwlyks gewag gemaakt hebben. Men vindt 'er zelfs by MAURICE-AUX, VAN DEVENTER, SMELLIE, en
andere

(a) Error Excretionis.
Effusionis.

(b) Error Secretionis vel

andere beroemde Vroedkundigen, die met opzet over de ziekten van Zwangere, Eerstverloste en Zoogende Vrouwen geschreven hebben, niets aanmerkelyks van aangeteekent. Ook schynen onze Geneeskundigen 'er zig weinig op toegelegd te hebben. Niettemin is het zeer waarschynlyk, dat dit Toeval meer voorkomt, en meer Kraamvrouwen doet kwynen, of onverhoopt wegfleept, dan men in 't algemeen vermoedt. En veelligt is de oorzaak der dood van veelen derzelve, die men zonder bekende oorzaak ziet sterven, hierin te zoeken.

De Fransche Geneeskundigen hebben 'er, voornaamelyk in deze Eeuw, hunnen aandagt aan besteed, inzonderheid PUZOS (A) en LEVRET (B), aan wier ongemeene ervarenis men hier omtrent, tot heden, het grootste licht verschuldigt is.

Het zal derhalven der moeite waard zyn, dat ik deze Toevallen onderscheidenlyk en uitvoerig onderzoek.

CLXXXVI. Men onderscheidt de Zogverplaatfingen naar de Buizen, Holligheden, en deelen, waarin zy vallen, die veele en verscheiden zyn.

Veel-

(A) Voyez *les Memoir.* cit. In dezelve vindt men het voornaamste, dat ik in dit, en in de volgende Hoofdstukken aantekenen zal, door fraaye waarneemingen bevestigd.

(B) Voyez *L'art des Accouchem.*

Veeltyds zet het Zog zig neder in de *hairige Huidvaten* (a), veroorzaakende daar een Zoguitslag; somwylen in de Bloedvaten van eenig ingewand, verwekkende Ontsteeking, Verettering, enz.; en zeer dikwyls in het Vetvlies, voortbrengende een Zoggezwel met deszelfs gevolgen.

Het Vetvlies is de gemakkelykste en deswegens de gemeenste Ontfang- en Zitplaats van dergelyke Uitstortingen. Dan nadien dit zig door het gantsche Lighaam uitbreidt, hebbende byna overal Holligheden, die 'er ook andersins ligtelyk door eenig aanvloeijend Vogt in gemaakt worden, zoo blykt, dat de Zogverplaatsingen in alle Deelen kunnen komen, in het Hoofd, Borst, Buik, en Ledemaaten. Nogthans leert de ondervinding, dat 'er sommige deelen, meer dan anderen voor vatbaar, en daarom 'er gemeener aan onderhevig zyn, gelyk de Onderbuik, het buitenste of celwyze Vlies van de Penszak, en de Dyen. (A).

CLXXXVII. Ten aanzien van den tyd verdeelen de Franschen de Zogverplaatsingen in *Eersten*, die in Eerstverlostten, en in *Gevolglyken*, dewelken in Zoogende Vrouwen langen tyd na de Verlossing voorkomen. (B). Men kan

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 344. LEVRET L. c. par. 927.

(B) Conf. LEVRET L. c. par. 980.

(a) Vasa Capillaria Cutanea.

kan ze anders onderscheiden in die van Zwangere, in die van Eerstverloste, en in die van Zoogende Vrouwen. Die van Eerstverloste Vrouwen, dewelken doorgaans van den tyd der Zogkoorts tot den vyftienden dag na de Verlosing zig openbaare (A), vallen het meest voor, hebben de kenbaarste Oorzaaken, en de gewigtigste gevolgen; waarom ik my voornamelyk tot het onderzoek van deze bepaale; dewyl de anderen daaruit genoeg zullen te kennen zyn.

CLXXXVIII. De voorschikkende Oorzaaken of Zaaden van deze Zogverplaatsingen zyn;

1. De byzondere Zwakheid en Prikkelbaarheid der Eerstverloste Kraamvrouwen, wegens de voorgaande volheid en spanning van alle deszelfs Vaten, geduurende de Zwangerheid; de verspilling der kragten in den arbeid; het groot verlies van Bloed onder en na de Verlosing; en eindelyk wegens de koortstige gesteldheid op den derden of vierden dag (CLXXIII, CLXXX): uit hoofde van welken dezelve het vatbaarste zyn voor alles, wat den goeden uitgang van de Zogkoorts kan beroeren, de afkleinzing van 't Zog verhinderen, en hetzelfde doen afdwaalen en elders een inwyk neemen.

Die vatbaarheid neemt toe, naar maate de Vrouwen natuurlyk of ziekelyk, zwakker en
teer-

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 345.

teerder, de verspilling der kragten grooter, het verlies van Bloed aanmerkelyker, en de Koorts heviger zyn.

Waaruit inzonderheid blykt, hoe Jongheid, voorgaande Ziekte, moeiljyke en tegenatuurlyke Verlosing, een voorgeschiktheid tot Zogverplaatsingen maaken kunnen?

In het laatste geval wordt de Natuur dikwyls zoodanig afgemat en verzwakt, dat zy niet in staat is, om den tegenstand der Borsten te overwinnen, waarom het Zog zig dan neerzet in andere zwakkere plaatsen, vooral zoo het door geen andere ontlastwegen uitgang vinden kan.

En dewyl de deelen van den Onderbuik en de Dyen voor, onder, en na de Verlosing, het meest lyden en verzwakken, wordt hieruit een voornaame reden openbaar, waarom dezelve door Zogverplaatsingen het meest aangeaft worden. (CLXXXVI).

2. De overvloed van Zog in Eerstverlosten, en de groote toevloed deszelfs naar de Mammen (LXXIV), des tyds zelden genoeg geopend, om hetzelve geheel over te neemen, of reeds te zeer vervuld met Zog, dat nog weinig door het Kind uitgezogen wordt; weshalven dan een groot gedeelte gedwongen is, zig naar elders te begeeven; vanwaar men in de eerste dagen dikwerf dat overtollige ziet uitvloeijen door de Scheede by wyze van een

witte Kraamvloed; door de Zweetgaten in gedaante van goorruikend Zweet; door de Piswegen, als dik en witagtig Water; en door den Stoelgang, die, zoo de Vrouw welvaart, minder bruin, dog ziekelyk zynde, groen en goor is (A); maar, dezen uitvloed niet genoegzaam, of geheel belet zynde, wordt het genoodzaakt andere deelen te bezetten.

Het welk tevens kenbaar maakt, dat de waare Overtolligheid van Zog, ten allen tyde, een voorschikkende oorzaak van Zogverplaatfingen zyn kan.

3. Alle natuurlyke of ziekelyke Ongesteldheid der Mammen, van derzelve eigenaartige Leevenswerking, of van het Zog zelve, die dit belet zig af te kleinzen en te ontlasten (LXXXIV, LXXXIX); waar toe in eerstverloste Kraamvrouwen een byzondere voorgeschiedheid is (CLXI). Het Zog wordt dan mede genoodzaakt elders uitgang of huisvesting te zoeken. En dus blykt, hoe het Zoggezwel een voorschikkende oorzaak van Zogverplaatfingen is. (CLXV).

4. Allerley ziekelyke Gesteldheid der Baarmoeder. Deze lydende, lyden ook de Mammen (LXXI). Hetzy dan dezelve door een zwaare of tegennatuurlyke Verlossing te zeer verzwakt is, om zig naar eisch toe te trekken; het

het zy, dat zy daarin belet wordt door eenige overgebleven stoffe, die niet ter behoorder tyd ontlast is; hetzy dat ze door dusdanige stoffe, of door Ontsteeking, Verzweering, Kramptrekking, of eenige andere belediging, in een staat van Prikkeling of Pyn verkeert, het een en ander zal het Zog van de Mammen afleiden, de bediening derzelve ontstellen, de Zogkoorts beroeren, en op deze wyze een voorschikking tot Zogverplaatsingen maaken.

5. Eindelyk allerhande kwynende of heete Ziekte, en hevige Toevallen van Koorts, Ontsteeking, Pyn, en Kramptrekking, die zeer gemeen zyn in Kraamvrouwen, en welken haare Zwakheid en Prikkelbaarheid (1, 2) vermeerderen, de werkingen van 't gantsche Lighaam, en dus ook die der Mammen in wanorder brengen.

Dan uit alle deze voorschikkende Corzaaken is blykbaar:

Waarom de Zogverplaatsingen het gemeenste zyn in eerstverloste Kraamvrouwen?

Waarom zy doorgaans zig openbaaren na de Zogkoorts tot den vyftienden dag na de Verlosing?

Waarom zy minder gemeen zyn in zwangere Vrouwen?

In dezen heeft die Zwakheid, Overvloed van Zog, enz. natuurlyk geen plaats. Het geen 'er bereid wordt, verteert de vrugt dagelyks;

en het heeft een onafgebroken omloop, blyvende wegens de meerdere regtheid en uitrekking der Vaten zoo zeer niet vertoeven in dit ingewand, als het Zog in de Borsten van Eerstverlosten. (A).

Waarom ook de Zoogende Vrouwen 'er minder aan onderworpen zyn?

Haare Lighaamsgesteldheid is sterker, de Verteering van Zog grooter, en de Uitgang voor hetzelfde geopender, enz. (B).

CLXXXIX. Uit dezelve is nu ook ligtelyk na te gaan, welke de aanleidende Oorzaaken, of schaadelyke Vermogens van Zogverplaatfingen zyn kunnen, zoo ten aanzien van de Kraamvrouw, als ten opzichte van den Geneesheer, Heelmeester, Vroedmeester, Vroedvrouw, en Baker.

Ten aanzien van de Kraamvrouw zyn dezelve gemeenlyk;

1. De *Lugt* te heet of te koud.

Niet zelden vindt men in de Kraamkamers de *Lugt* te heet, en daarenboven dikwyls vogtig en weinig ververscht. De Oorzaaken, die meest in de Bakers te zoeken zyn, zal ik straks aanwyzen. Zoodanige *Lugt* vergroot de Zwakheid en Prikkelbaarheid, verylt en verhit de *Vogten*, bezwaart de Ademhaaling, steekt Koorts

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 321. LEVRET L. c. §. 1050.

(B) Conf. Puzos L. c. pag. 347.

aan, enz. en kan dus op verscheidenerley wyzen aanleiding geeven tot Zogverplaatfingen.

De Koude egter houdt men voor een veel vermogender, en een der gemeenste Oorzaken. (A). En geen wonder, deze het Lighaam van een Kraamvrouw, dat zoo gevoelig, koortfig en geopend is, en wiens Zweetgaten een meenigte overtollig Zog ontlasten (CLXXXVIII, 1, 2), aandoende, moet noodwendig de Doorwaasfeming en het Zweet beletten, dat Zog van den omtrek naar binnen te rug dryven, de Vogten verdikken, traag en ondoorgangbaar maaken, den inhoud der Vaten tot dezelve verkleinen, en dus het Zog noodzaaken zig hier of daar uit te storten; vooral indien de Mammen tevens Koude vatten, dewyl dezen in Eerstverlosten mede het aandoenlykste zyn, als verkeerende in een meerder of minder staat van Pyn, Zwelling en Ontsteeking; Puzos (B) heeft in een Juffrouw, die, reeds zes weeken na haare Verlofing uitgaande, een langen tyd in de koele Avondlugt vertoefde, des anderen daags een Zogverplaatfing in de Dye gevonden.

2. *Te veel, of nadeelige Spys en Drank.* Een Eerstverloste Vrouw, welvaarende, is doorgaans graag. En een valsche inbeelding van
zig

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 345. LEVRET L. c. pag. 339.

(B) L. c. pag. 353.

zig te moeten versterken, en Zog te winnen, doet haar dikwyls veel eeten, of zeer voedzame en moeijelyk verteerbaare Spysen, en heete geestige Dranken gebruiken, als sterk Vleefchnat, Kandeel uit heete Wyn, Kaneel, Muskaatnoot, en Dooiren van Eyeren gemaakt, enz. gelyk by onze Vrouwen veel in gewoonte is: waarby men wel voegen mag schaadelyke heete Huismiddelen, waarvan zy zig meenigmaal bedienen om te rusten, de Pynen te stillen, en de Kraamzuivering af te dryven. Hoe door het een en ander in het zwakke, gevoelige, koortsige, ja tot rotting hellende Lighaam der Kraamvrouwen (CLXXXVIII, 1, 2. CLXXX) gemakkelyk een bederf in de eerste wegen ontstaan, vervolgens Koorts verwekt en aangezet, en deswegens de Zogkoorts en de bediening der Mammen be- roert, en dus Zogverplaatsingen voortgebracht kunnen worden, valt niet moeijelyk om te begrypen.

3. *Vermoeijende Oeffening of Beweging.* Welke niet zelden begaan worden van Kraamvrouwen, die kloek en welvaarend zynde, terstond het juk der voorzorge afschudden, te veel zig beweegen, of te lang opzitten in het bed, of zig te vroeg buiten hetzelve begeeven, om huifselyke bezigheden te verrigten, of haar Kind zelfs te behandelen; waardoor ze zig afmatten, verzwakken, verhitten, haar Bloed

aan-

aanzetten , en op deze wyze gelegenheid tot Koorts en Zogverplaatfingen geeven: behalven dat zy dan ook te fchielyk zig aan Koude bloot ftellen : waarby het te lang opzitten in 't bed , of het ftaan en gaan buiten het zelve de Baarmoeder , nog niet genoeg ingekrompen , doen zakken , haare banden rekken , en dus Pyn , Ontfteeking , enz. veroorzaaken (A).

4. *Heevige Gemoedsaandoening , inzonderheid Toorn en Schrik.* De eerfte verhit en verylt het Bloed. De laafte jaagt al de Vogten van den omtrek des Lighaams naar binnen. Beiden be-roeren zy het Zenuwgeftel , en de werkingen der Natuur , verwekken Koorts en Kramptrekkingen , en kunnen derhalven op de eene of andere manier in Eerftverloften gemakkelyk een Zogverplaatfing voortbrengen. Uit een geweldige fchrik heeft PUZOS (B) in een jonge Vrouw , op 't laafte der dragt , een Koorts zien ontftaan , die na de Verlofing van een dood Kind , aanhoudende de Moeder uit het leeven rukte : in de holligheit van den Buik vondt hy wel agt oncen Zogs uitgeflost; waar- onder veele witte , vafte , gladde Klonters wa- ren , volmaakt gelykende naar Melk , die door eenig Zuur geronnen is.

5. *Langduurig Waaken.* Waarby men tellen kan ,

(A) Conf. SMELLIE Traité des Accouchem. pag. 420.

(B) L. c. pag. 312.

kan, te groote bezorgtheid, veel gerugts, onophoudelyk spreekken. Het een en ander vermoeit en verzwakt Lighaam en Geest beiden, vermeedert de Hitte, zet de Koorts aan, brengt ongeregelde beweegingen en werkingen voort, en kan dus ligtelyk in Kraamyrouwen Zogverplaatfingen tot gevolg hebben.

6. *Onregelmaatige Natuurlyke Ontlastingen.*
 Waartoe hier byzonder behooren

α. Langduurige opgestopte Afgang. Aan welken fchier alle hoogzwangere wegens de belemmering der Drekwegen, en eerstverloste Vrouwen wegens de verzwakte, en aan de werking der Darmen weinig weerftandbiedende Buikfpiereu, onderhevig zyn. Waarin zy het minfte voorzien. En 't geen egter, de ondervinding raadplegende, een der gewoonfte Oorzaaken fchynt van de verderfelyke toevallen, waarvan men haar meenigwerf ziet aangetaft worden, en die 'er niet weinigen onverhoopt in 't graf fleepen. De onmiddelyke gevolgen dezelfs zyn: Ophooping der Drekstoffe, Uittfpanning en verzwakking der Darmen, toedrukking der Vaten, pranging der omleggende Ingewanden verenging van de holligheid der Borft en Buik, hierdoor verhuidering van verfcbeide Bedieningen, vervolgens bederf in de eerfte wegen, Rotkoorts, Ontfteeking, enz. Weshalven door denzelven op veelerhande wyzen

zen in Kraamvrouwen gelegenheid tot Zogverplaatfingen kan geboren worden.

β. *Belette Doorwaasfeming en Zweet*; gelyk uit (CLXXX, CLXXXVIII, 2.) gemakkelyk is op te maaken.

γ. *Verstopte Kraamzuivering*; 't welk uit (CLXXXVIII, 2, 4) genoeg kenbaar is. Byna nooit ontbreekt dezelve, of de bediening der Mammen is mede beroert; en weerkeurig.

δ. *Verbinderde Ontlasting van het Zog*; vooral door het Kind niet te zoogen. Dit houdt men voor de gemeenste en vermogenste aanleiding tot Zogverplaatfingen, en volgens LEVRET (A) en SÜSZMILCH (B) voor de voornaamste oorzaak, waarom 'er in de Steden meer getrouwde Vrouwen sterven, dan op het Land: en geen wonder, in Eerstverlosten klimt het Zog in overvloed naar de Mammen, om ontlast te worden (LXXIV); een der bekwaamste Middelen, om hetzelve derwaarts te lokken, en die Ontlasting te bevorderen, is de Zuiging (LXXVII); wanneer derhalven deze niet in 't werk gestelt wordt, moet het Zog ophoopen in de Mammen, en eindelyk daar den ingang sluiten, voor het geene op nieuws aanvloeit; 't welk dan gedwongen is naar elders te wyken, en, niet door andere wegen ontlast

wor-

(A) L. c. §. 1048--49.

(B) Zweiter Ausgabe der Göttlich. Ordn. in den Veränder. des Menschlichen Geschchts, bladz. 513.

wordende, in andere plaatsen zig neder te zetten: de ondervinding spreekt ook; nergens is die verderfelyke en onnatuurlyke gewoonte van zyne Kinderen niet te zoogen, meer in zwang dan in Vrankryk, maar nergens worden de Vrouwen ook meer door Zogverplaatfingen overvallen. 't Is ook deswegens, dat de Genees- en Heelkundigen daar meer gelegenheid hebben om deze Toevallen te kennen en te behandelen. Men ziet hier tevens uit;

Waarom de Zogverplaatfing dikwyls voorkome in Kraamvrouwen, wier Kind haar door de dood ontrukkt wordt, en in Zoogsters, die, een overvloed van Zog hebbende, het Kind speenen, zonder de behoorlyke Ontlast-middelen ter Opdrooging van het Zog aan te wenden (CXXXIV)? (A).

Merk daarenboven aan, dat de Ontlasting van het Zog belet zynde, zulks mede een Oorzaak zyn kan van een Afdwaaling der Ontlasting van 't Zog (CLXXXIV); gelyk ook de drie voorige Ontlastingen, zoo die te overvloedig zyn.

7. Eindelyk, *alles, wat uitwendig aan het Ligbaam gebragt, de Afkleinsing en Ontlasting van het Zog in Kraamvrouwen beledigt*; als gebrek of overmaat van Kleeding en Dekking, te vroege, onvoorzigtige, en onbekwaame Verschooning,

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 349.

ning, knelling der Borsten, zaamtrekkende Middelen op dezelveu gelegd (LXXXIV, 2).

CXC. Uit het een en ander is nu ook ligtelyk op te maaken, hoe tot Zogverplaatsingen in eerstverloste Kraamvrouwen aanleiding kunnen geeven;

1. Een Geneesheer, door niet te zorgen voor de regeling der niet Natuurlyke Zaaken; door een verkeerde Geneeswyze van eenige Ziekte of Toeval; door de Zogkoorts te veel tegen te gaan, of te zeer aan te zetten; door het verzuimen der kunstige Ontlastingen in Zogen Bloedryke onderwerpen; door te sterke Afdryvende, Buikopenende, en Braakmiddelen (A); door te heete of te zeer verdooven- de Middelen, enz. De pynstillende Melkdranken worden zeer dikwyls aan Kraamvrouwen voorgeschreven. Dat dezen op zigzelven, of gepaard met Slaapmiddelen, in sommige Toevallen na de Verlofing, ten uiterste nuttig zyn, zal ik straks aanwyzen; dog dat zy op zigzelven den overvloed van Zog vermeerderen, en vermengt met Slaapmiddelen een Berderf in de eerste wegen, Rotkoorts, Ontsteking, enz. verergeren, en zelfs goede naween uitbluschen, en dus in veele Toevallen der Eerstverlosten zeer schaadelyk zyn kunnen, wordt mischien niet genoeg begrepen. (B).

2. Een

(A) Conf. ROEDERER Elem. Art. Obstetric. §. 362. & alibi. (B) Conf. LEVRET L. C. §. 838, 839.

2. Een *Heelmeester* door een kwaade behandeling van het Zoggezwel of andere gebreken der Borsten; door zaamtrekkende, opdroogende Middelen op dezelve te plaatsen; in een tyd, dat het Zog overtollig en sterk toevloeiende is, enz.

3. Een *Vroedmeester* en *Vroedvrouw* door de Vrouw te vroeg in arbeid te brengen, hetzy met aanmaaning, hetzy met den mond van de Baarmoeder te prikkelen, hetzy met verhittende, sterk afdryvende Middelen in te geven; door niet genoeg zorg te draagen voor de drooghouding, reiniging, en dekking van de Vrouw onder den arbeid, dezelve verhit op een togt te plaatsen, of dadelyken kouden Drank te geeven; door de Vrouw te sterk af te matten, en de Verlossing moeijelyk te maaken, met het Watervlies te vroeg door te breeken, haar tot onnoodige geweldige persingen aan te zetten, of zelfs door bejegeningen te ontstellen, haar te lang en ongemakkelyk op het korte Bed te laten leggen, waarvan dikwyls een langduurige Lendenpyn overblyft, en haaren Buik met een te zamengefronst Laken te sterk toe te trekken, om den te rug keer van't Kind te beletten; door de Baarmoeder te beledigen, met den mond deszelfs geweldig te verwyderen, garstige Oly tot gladmaaking in te spuiten, onhandig het Kind te keeren, de noodige Werktuigen verkeert te bestieren, scherpe Nagels,
te

te haastig en onvoorzigtig afhaalen der Nageboorte, of andere ruuwe behandeling; door den Stopdoek te vast aan te leggen, en dus den noodzaakelyken uitvloed der Kraamzuivering te verhinderen; door den Buik na de Baaring te sterk te klemmen met een onbekwaamen Sluitband, gelyk die uit een zaamgerold en toegeknoopt Servet; of den Sluitband geheel agter te laten, enz. Alle verderfelyke misbruiken of onvoorzigtigheden, waarvan inzonderheid onze Vroedvrouwen niet zelden te beschuldigen zyn, en die, zoo niet aan onkunde, ten minste aan een reukelooze haastigheid meest moeten toegeschreven worden. (A).

4. Eindelyk een *Baker*, door de Kraamvrouw te veel, te voedzaame, en verhittende Spys en Drank toe te dienen; dezelve te sterk zig te laten vermoeijen; niet te passen op de reiniging en verschooning; koude en natte Doeken aan te leggen, of dusdanig Linnen aan te trekken; maar niets is in onze Bakers meer te berispen, dan de wyze, op welke zy de Lugt schaadelyk maaken, door het menigvuldige vuur, dat zy in de Kraamvertrekken houden, die men dikwyls zoo heet vindt, dat men, 'er inkomende, terstond een merkelyke benaauwdheid gewaar

(A) Conf. PUZOS L. c. LEVRET L. c. DE GORTER regt gebruik der Sluitband; SMELLIE L. c. ROEDERER L. c. §. 249. & variis in locis.

waar wordt; en door het uitdampen en droogen van Doeken, waarvan de reuk alleen hinderlyk genoeg is voor aandoenelyke gestellen; waarby zy dan nog de Kraamvrouwen onder het gewigt der Dekens schier doen stikken; die men deswegens niet zelden in haar Zweet ziet wegdryven, benaauwdelyk ademhaalen: en wanneer zy hierover klaagen, hebben de Bakers meenigmaal de onvoorzigtigheid van haar schielyk te ontblooten, in een bedriegelyke koude Lugt adem te doen scheppen, en met koud of vogtig Linnen te verschoonen, of het natte aan haar Lyf te laten droogen, 't welk wel haast een onaangenaam gevoel van koude veroorzaakt. Hoe door het een en ander aanleiding tot Zogverplaatfingen gegeven wordt, is uit het voorige genoeg blykbaar. (A).

Mee-

(A) Byvoegfel. Ik kan niet nalaaten hierby te voegen een zeer verschrikkelyk en ongehoord geval, waarby ik voorleden jaar geroepen werd. Een Vrouw, jong kraams zynde, had zoo groote overvloed van Zog, dat zy telkens in haare Kleederen en Bed te dryven lei. De Baker, het gestadig verschoonen der Vrouw waarschylyk te lastig vindende, wist haar te beduiden, dat haar Zog te veel wegvloede, dat zy 'er te zeer door verzwakte, 's nagts in haar rust gestoort wierdt, en dat haar Kind 'er niet minder door leedt, moetende al dat Zog, dat uitliep, misfen. Men moest derhalven, (zeide zy) dat tegen gaan, en ten dien einde had zy meermaal de Tepels 's avonds toegebonden; zy raadde ook dit de Vrouw aan: welke, door die schynreden bewogen, zulks toeliet. Zy sliep den gantschen nagt door, dog zeer beswaart. 's Morgens werdt zy wakker met
only-

Meenigvuldig derhalven zyn de Oorzaaken, waaruit Zogverplaatfingen ontstaan kunnen. Die daarom vermoedelyk ook gemeener zyn, dan men in 't algemeen gelooft, en gevolglyk meerder oplettenheid verdienen, dan men 'er tot nog toe fchynt op gehad te hebben; 't geen uit het gewigt haarer toevallen byzonder zal blyken.

CXCI. De gemeene Toevallen en Verfchynfelen, die doorgaans met de Zogverplaatfingen gepaart gaan, zyn: een afleiding van het Zog van de Mammen, die deswegens geen of weinig Zog geeven, flinken en flap worden; 't geen egter niet fchielyk nog zeer zichtbaar gefchiedt, zoo een Zoggezwel in dezelve de eerste oorzaak is; vervolgens verminderen de Kraamzuiveringen of houden geheel op; het Zog, in overvloed met het Bloed omloopende, verwekt zwervende Pynen en Koorts, na den tyd der
Zog-

onlydelyke pyn in de Borsten. Zy waren geweldig opgezét en hard, en de Tepels zoo zeer gezwollen, dat het Koord, waarmede zy toegebonden waren, naauwlyks te vinden was, daarenboven zoo blaauw Ontstoken, dat zy op 't punt stonden om tot Verfterving over te gaan. Hier by gehaalt zynde, liet ik terftond een zeer ruime Aderlaating doen, en stelde vervolgens de gepaste Middelen in 't werk. Daar kwamen veele harde Klonters in de Borsten, waarvan de meesten verdwenen, na veel moeite en tyd, dog sommigen tot Verettering overgongen. Gelukkig egter heb ik deze Lyderes met bystand van den bekwaamen Heelmeester *Laurens Emmelod* geneezen.

Zogkoorts aanhoudende; van waar verloren Eetlust, Slapeloosheid, Woeling, Huiveringen, enz. In het het deel, daar het Zog zig neerzet en ophooft, komt een bepaalde en doffe Pyn, Zwelling, Spanning, Zwaarte, verhinderde Bediening en Beweging, Ontsteeking, in 't kort een wezenlyk Zoggezwel, 't welk dezelve uitgangen ondergaat, als dat der Mammen, van Verettering, Verharding, enz.

Deze Toevallen zyn meer of min hevig en kennelyk, naar de meerder of mindere zwakheid en prikkelbaarheid der Onderwerpen, en de grootere of kleendere Overtolligheid van Zog (CLXXXVIII, 1, 2), naar de hevigheid en meenigvuldigheid der Oorzaaken, naar het gewelt, dat de Natuur aanwendt, om zig te ontlasten, naar de deelen, die lyden, enz.

Men heeft een schielyke Lamheid, een haastige Verfterving van eenig Lid, en andere doodelyke Toevallen, uit geweldige Zogverplaatsingen zien ontstaan. (A).

CXCII. Dan uit deze Verschynselen leert men de wording of tegenwoordigheid der Zogverplaatsingen voorzien en kennen. Hoewel dit niet altyd even gemakkelyk en zeker is; gemerkt dezelve somwylen, vooral in het begin, zoo flauw en gemaskert zyn, dat men ze voor geen waare teekenen van een Zogverplaat-

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 347. 350.

plaatsing houden kan. Niet zelden openbaart deze zig onder de gedaante van een andere ziekte, van Zinkingen, van Buykpynen, van Naweën enz. De Koorts doet zig meenigmaal op als een tusfchenpoozende, of als een aanhoudende heete, of als een kwaadaartige Koorts. De Pynen zyn veelyds bepaald, dog altemets zwervende, en met vlaagen aanvallende. De Zwelling is ook niet altydt zichtbaar, fchoon 'er reeds een wezenlyke Uitftorting van Zog plaats heeft. In zoodanig geval moet men den ftaat der Mammen, de voorgaande Oorzaaken, maar byzonder den tyd na de Verlofing zorgvuldig raadpleegen. Wel is waar, het lyd zelden lang, of dat toeval verklaart zig; edog nadien het zomtyds een zeer fchielyken en doodelyken uitgang neemt, is 't altoos beft, fpoedig van deszelfs komft of tegenwoordigheid onderrigt te wezen. (A).

Ten dien einde zal het zeer dienftig zyn de byzondere Toevallen, dewelken in elk deel de Zogverplaatsingen verzellen, te kennen. Van die in het Hoofd en de Huid zal ik in afzonderlyke Hoofdstukken handelen; invoegen de Borft eerst in aanmerking komt.

CXCIII. Zelden valt het afdwaalende Zog de Borft aan. PUZOS (B) heeft vier waarneemin-

(A) Conf. Puzos pag. 346, 347.

(B) L. c. pag. 373. & les fuiv.

mingen, die hy daaraan toeschryft. Edog ik twyffel, of zy allen daarvoor kunnen gehouden worden. Het schynt my toe, dat die Auteur, schoon de beste over de Zogverplaattingen, somtyds nogthans te veel aan dezelve toekent, en 'er gevallen voor opgeeft, die oogfchynlyk van een andere natuur zyn. Zoo dat egter gebeurt, is het meest in de buitenste deelen van de Borst, omtrent den tyd der Zogkoorts, wanneer de toevloed byzonderlyk daarheen gerigt is. Wat de byzondere Toevallen in dit geval belangt, de pynen zyn veeltyds zwervende in den omtrek van de Borst, somwyl bepaald, doorgaans hevig, woedende, fcherp steekende, en een pynlyke Ademhaaling veroorzaakende, zoo dat men ligtelyk een *Zydewee* (a) zoude vermoeden, en het een Zogzydewee kunnen noemen; terwyl het egter van een waar *Zydewee* daarin gezegt wordt onderscheiden te zyn, dat 'er geen bloedige fluimen voor den dag komen, dat de Ademhaaling niet by aanhoudenheid pynlyk, de Hitte niet brandende is, en de Toevallen, schoon hevig, nogthans verpoozing hebben, enz. (A).

Voor 't overige kan het Zog ook de Long bezetten, en daar *Longontsteeking* (b) of *Aamborstigheid* (c) verwekken, vooral in engborstige onderwerpen. (B).

CXCIV.

(A) Conf. Puzos pag. 276.

(B) Conf. Puzos la meme page.

(a) Pleuris. (b) Peripneumonia. (c) Asthma.

CXCIV. Veel gemeener zyn de Zogverplaatsingen van den Onderbuyk. Dezen bepaalen zig doorgaans aan de eene of andere, zelden aan beiden de zyden, van de Lies, en strekken zig uit tot aan den voorsten en bovensten rand van het *Darmbeen*, (*a*), somtyds tot in de voorste en middenste streek van den Buik, langs de *Witte Streep* (*b*), tot aan den Navel. De grootsten komen in het buitenste of Celwyze Vlies van den Penszak, altemets zetten zy zig neder in de *Eirnesten* (*c*), of in de *Brede Banden* (*d*), of in het Vetvlies tusfchen de *Lendenspier* (*e*) en *Darmbeenspier* (*f*), of tusfchen de Penszak en de Buikspieren, of onder de huid in het Vetvlies. Zelden plaatsfen zy zig in de Ingewanden zelven.

De tyd, in welken zy voorvallen, is meest tusfchen den tienden en vyftienden dag, zelden vroeger, tenzy 'er geen Zogkoorts nog Zog in Borsten geweest is; dog somtyds laater. LEVRET (A) getuigt 'er gezien te hebben één Jaar en meer na de Verlofing in Vrouwen, die het Kind, dat zy zoogden, zedert twaalf of veertien dagen verloren hadden.

Voor den gezegden tyd zyn zy moeiljelyk te kennen, geevende geen duidelyke Teekenen
voor

(A) L. c. §. 923.

(a) Os Ilium. (b) Linea alba. (c) Ovaria.
(d) Ligamenta lata. (e) Musculus Pfoas. (f) Musculus Iliacus.

voor het Gezigt nog Gevoel. Behalven met eenige gemeene Verschynfelen (CXCI), beginnen zy meest met zwervende Buikween, die eindelyk op de gezegde plaatsen zig vestigen; Deze weën noemt PUZOS (A) te regt *onnatuurlyke*, om ze van de *natuurlyke* te onderscheiden: waarvan zy byzonderlyk daardoor onderkent worden, dat haare aanvallen veel schielyker op elkander volgen, de Lyfmoeder niet doen verharden, geen vloed van dikke, maar meest dunne wateragtige Kraamzuiveringen verwekken, en doorgaans verzelt zyn van brandende koortfige Hitte, Droogte, en Hoofdpyn.

Zoo dra de Pyn zig bepaald heeft, openbaaren zig de Teekenen schielyker en kenbaarder dan in andere Zogverplaatsingen. De Koorts hervat zyne verheffingen met een kleine hui-vering, dikwyls verscheide reizen in een etmaal. De deelen omtrent de Lies beginnen te zwellen, somtyds tot een aanmerkelyke grootte. Dit is min of meer zichtbaar, naar maate de Uitstorting min of meer diep zit. Somwylen ontdekt men ze best door het Gevoel. De Vrouw gevoelt een zwaarte in het Bekken en een zwakheid in de Dyen. Het Gezwel verhardt zig. De Pyn is dof, en de Huid niet rood; tenzy 'er Ontsteeking bykome, en deze tot

Ver-

(A) L. c. pag. 357.

Verettering overgaa. Indien men de Lyderes op den rug laat leggen met de Dyen uitgestrekt, heeft zy veel meer Pyn, dan wanneer zy dezelyen gebogen houdt, omdat dan de Peezen der Lenden- en Darm-beenspier meer gedrukt worden. (A).

CXCV. De allergemeenste Zogverplaatfingen komen in de Dyen, dog insgelyks zelden in beiden te gelyk. Haar eerste zitplaats is het Vetvlies, dat de *Dye-vaten* (a) tot een bundel zamenbindt, daarna het gantsche Vetvlies der Dye, Been en Voet, gelyk uit de Verschynfelen zal blyken.

Men neemt ze meest waar na den twaalfden dag, en dikwyls langen tyd, zes of meer weeken, na de Verlosfing. (B).

Zy openbaaren zig eerst door een doffe pyn in het bovenste gedeelte der Dye, omtrent de Lies, langs den loop der Dye-vaten, zonder Hitte, Roodheid, of merkelyke Zwelling. De Beweging der Dye wordt terftond moeijelyk; de Pyn vermeerdert vervolgens, en woedt het hevigste in den bundel der Dye-vaten, dien men als een koort gespannen, en hier en daar met kleine gezwelletjes bezet vindt. Den volgenden,

(A) Conf. Puzos L. c. pag. 357—365. LEVRET L. c. §. 922. & les suiv.

(B) Conf. Puzos pag. 350.

(a) Vasa Cruralia.

genden, of tweeden dag daar na, strekt zig de Pyn door de Dye onder de Knie tot in het Been, en zoo verders tot in de Voet. Oortusfchen zwelt de gantsche Dye, en wordt minder pynlyk. Deze zwelling geeft een melkagtige doorschynendheid aan de huid, behoudt geen putten van de indrukking der Vingeren, maar is op dezelve pynlyk, en kan dus ligtelyk van een Kraambeen, of waterzugtige opzwellling der beenen onderkent worden, die gewoonlyk eerst in de voeten begint, een wateragtige doorschynendheid geeft, de ingedrukte putten behoudt, en niet pynlyk is. Wanneer egter de Zogzwellling lang duurt, en haar uittersten graad bereikt, 't geen dikwerf gebeurt in agt of tien dagen, wordt de huidt wel eens waterzugtig; dog dan vermindert de pynlykheid, vooral zoo men het deel niet beweegt; maar het onvermogen deszelfs blyft duuren. (A).

Dikwyls gebeurt het, dat het uitgestorte Zog, opgelost, dog niet ontlast wordende, van de eene Dye tot de andere overgaat, en daar dezelve Toevallen veroorzaakt. Dan krygt de Lyderes een kleine Hoest, Hoofdpyn, en verheffing der Pols. Dog 't een en ander verdwynt, zoo dra de stoffe zig weder neergezet heeft; die na dusdanige beurtlingsche plaatsverandering zig veelmaalen gelykelyk door beide

de de Ledemaaten, en fomtyds over den gantfchen omtrek van 't lighaam verspreidt. Dan ontftaat 'er geen Koorts, nog eenige van de genoemde Toevallen, en de ziekte fcheidt gewoonlyk gelukkig; fchoon men oogfchynlyk een flegten uitgang verwagten zou. (A).

CXCVI. Deze nu zyn de voornaamfte en gemeenfte Zogverplaatfingen, die in de Praktyk voorkomen, en welken door de opgenoemde Verfchynfelen genoeg te onderkennen zyn. PUZOS teekent 'er nog andere aan, dog die veel zeldfaamer zyn, als een geval van een Zogverplaatfing in de ftreek der regter Nier (B); van een ander in de Vingers van handen en voeten (C); en 't geen byzonder is, van een melkagtige Opzwelling van byna het geheele lighaam. (D). Voor 't overige kan het afgedwaalde Zog allerley Ingewanden bezetten, en in dezelve Ontfteeking enz. veroorzaaken, 't welk uit de gefteeldheid der Mammen, uit den tyd, waarin zulk voorvalt (CXCI), uit de voorfchikkende en aanleidende Oorzaaken (CLXXXVIII, CLXXXIX), en uit de byzondere Verfchynfelen van zoodaanige Ontfteeking moet opgemaakt worden. De
Ont-

(A) Conf. LEVRET L. c. §. 942-946. Puzos pag. 351.

(B) L. c. pag. 384.

(C) L. c. pag. 393.

(D) L. c. pag. 394.

Ontsteeking der Baarmoeder in Eerstverlost en is veelligt hieraan somtyds toe te schryven. (A).

CXCVII. Wat betreft het gevaar, dat de Zogverplaatsingen voorspellen, dit is min of meer groot :

1. Naar de *deelen*, die zy aantasten; die in eenig edel Ingewand een Ontsteeking verwekken, zyn meer te dugten, dan die eenig uitwendig deel bezetten. Die van den Onderbuik zyn zorgelyker, dan die van de Dye; want veretterende kan de stoffe zig in de holligheid van den Buik uitstorten, en dus verderfelyke gevolgen naar zig sleepen. (B).

2. Naar den *tyd*, waarin zy zig opdoen, en naar haaren *ouderdom*. LEVRET (C) zegt, dat die Zogverplaatsingen, welken langen tyd na de Verlosfing opkomen, en verzweeren, doorgaans zeer hardnekkig zyn, en zeer dikwyls wederkomen; terwyl haare Verettering meenigmaal door *Uitdrooging* of *Vermagering* (a) de dood aanbrenghet.

3. Naar den *meerderen of minderen zamenloop en vermogen der voorschikkende en aanleidende Oorzaaken* (CLXXXVIII, CLXXXIX). Hoe meerder, en hoe magtiger dezen zyn, hoe het gevolg schielyker, zekerder, en heviger zyn zal.

4. Naar

(A) Conf. LEVRET L. c. §. 987-989.

(B) Conf. PUZOS L. c. pag. 357.

(C) L. c. §. 981.

(a) Marasmus.

4. Naar de *bevigheid der Toevallen (CXCI)*. Zoo de Koorts heet en geweldig, de Huid en Tong zeer droog, de Eetlust geheel vervallen, de Pyn in 't Hoofd en in 't aangedaane deel, zeer fcherp is, kan men niet dan een kwaade Voorzegging maaken.

PUZOS (A) heeft in dusdanige omftandigheid Vrouwen binnen 24 uuren zien fterven, anderen in drie of vier dagen. Zelden duurt dan de Ziekte boven vyf of zes dagen, eindigende in een vaardige geneezing of zekere dood.

5. Naar de *Hoedanigheid van de Zogftoffe*. Indien deze fcherp en ontaard is, kan ze niet dan zeer erge Toevallen voortbrengen, en kent dan dikwyls, zegt PUZOS (B) nog Geneesmiddelen nog paalen.

6. Eindelyk naar den *Uitgang van het Gezwel*. De Verdwyning is het voordeeligfte. De Verettering gefchiedt zeer moeiljelyk en traag, is dikwyls om de zitplaats gevaarlyk, en laat niet zelden ongeneesbaare Pypzweeren na, vooral in den Onderbuik. (C).

CXCVIII. Uit het gewigt van de Toevallen der Zogverplaatfingen is nu byzonder openbaar, van hoe veel belang het is, dezelve te kunnen voorkomen en geneezen.

Om

(A) L. c. pag. 367.

(B) L. c. pag. 347.

(C) Conf. Puzos L. c. pag. 363-366.

Om ze te voorkomen of te voorbehoeden, wordt vereischt;

1. Dat men de voorschikkende Oorzaaken (CLXXXVIII) wegneeme of verbeetere;

2. De aanleidende Oorzaaken (CLXXXIX, CXC.) vermyde, of, tegenwoordig zynde, haar gevolg weere.

CXCIX. Aan de eerste wyzinge voldoet men;

1. Door het Lighaam der Eerstverloste Kraamvrouwen te versterken, met de Middelen te vooren (CXXXVI) aanprezen. Deze beneemen de Zwakheid, verstompen de te groote Prikkelbaarheid, en temmen tevens de Zogkoorts, zoo deze te hevig, en men deswegen een beroering in de Afkleinzing van 't Zog te vreezen had (CLXXXVIII, 1); vooral zoo men dan eenige verkoelende Middelen uit *Salpeter* (a) en de *Zuuren van Delfstoffen en Planten* (b) by dezelve paart. De Melkdranken, met verkoelende Middelen gemengt, zyn in dit geval ook nuttig. Wanneer men zulks te dugten hadt, uit eenige eigenaartige Toevallen der te groote Prikkelbaarheid, als Pynen, Kramptrekkingen, valsche Naweën, en dergelyken, zyn de *Pynstillende en Slaapverwekkende Middelen* (c) uit *Heulsap* (d), en Pynstillende Melkdranken byzonder dienstig.

Met

(a) Nitrum. (b) Acida Mineralia & Vegetabilia.
(c) Anodina & Narcotica. (d) Opium.

Met de versterkende middelen behoorde men, ter voorbehoedinge van Zogverplaatfingen, altoos en terftond in de weer te zyn by Eerstverloften, die wegens een zwaaren arbeid, of andersins, zeer verzwakt en afgemat zyn. Tot het zelfde einde zouden kunnen dienen versterkende Stoovingen, en ondersteunende Banden aan den Onderbuik en Dyen.

2. Door den overvloed van Zog (CLXXXVIII, 2.) te verminderen. De Middelen, die daar toe in eerstverlofte Kraamvrouwen moeten werkftellig gemaakt worden, zyn uit (CXXXIII, CXXXIV, 1, 2.) ligt op te maaken.

Dezen, gelyk ook de voorgaande behoedmiddelen komen inzonderheid te pas in Vrouwen, die haare Kinderen niet zoogen.

3. Door de gebreken der Mammen, die de Afkleinsing en ontlasting van 't Zog beletten (CLXXXVIII, 3.) te herstellen; waartoe in Eerstverloften byzonder behoort het Zoggezwel, welkers geneezing ik boven (CLXVII) heb aangewezen.

4. Door de ongesteldheden der Baarmoeder (CLXXXVIII, 4.) te geneezen.

5. Door alle andere Ziekten of Toevallen (CLXXXV, 5.) te herftellen.

CC. Wat de tweede wyze der Voorbehoeding aangaat, deze agt ik uit zig zelve genoeg kenbaar; want de aanleidende Oorzaken,

ken, eens gekend zynde, is het gemakkelyk dezelve te vermyden, en het tegengestelde derzelve in 't werk te stellen. Het is derhalven uit (CLXXXIX, CXC.) ligtelyk na te gaan, wat een Eerstverloste Vrouw, een Geneesheer, Heelmeester, Vroedmeester, Vroedvrouw en Baker ter voorkominge van Zogverplaatsingen te doen en te laten hebben. Waarom ik meene te kunnen volstaan met alleenlyk eenige byzonderheden aan te teekenen, die tot vermyding der aanleidende Oorzaaken, en tot afweering van dezelve gevolgen kunnen nuttig zyn.

1. Wat betreft de Lugt; de Hitte in een Kraamkamer behoorde 's Winters niet boven de 52. of 54. graden, en in de Zomer zoo koel, als mogelyk is, te wezen.

Indien een Kraamvrouw uiterlyke Koude gevat heeft, moet men haar terstond door dekking meer dan gewoonlyk koesteren, en hare uitwaasfeming door zachte zweetdryvende Middelen (CXXXIV, 1.) bevorderen.

Zoo de Koude op de Borsten gevallen is, dient men denzelven datelyk met warme weekmakende Pappen, of met baaije Lappen te broeijen.

2. Belangende de Spys, Drank, en inwendige Middelen; een eerstverloste Vrouw voegt niets beter dan zeer maatig te eeten, en wel dunne zachte ligt verteerbaare en naar 't zuurhel-

hellende voedfels, uit dunne Melkspyzen, gestoofde Groentens en Vruchten; voor Drank Thee, of Gerstenwater, enz. Na de Zogkoorts kan men dun mager Vleeschnat, met Citroensap, toestaan; ook kunnen rype vruchten, zoo zy niet te koud zyn, aan welvaarende Kraamvrouwen niet schaaden.

Zoo zy zig overlaaden, of nadeelige spyzen gebruikt hebben, moet men terstond tot zagte Buikzuiverende Middelen zyn toevlugt neemen. Die uit *Rhabarber* (a), *Manna* (b), *Kassie*, (c), *Tamarinde* (d), *Room van Wynsteen* (e), zyn de veiligsten en bekwaamsten.

Tot voorbehoeding van Zogverplaatsingen is LEVRET gewoon aan Kraamvrouwen te geven *Middelslagtige Zouten* (a), als *Tartarus Vitriolatus*, *Arcanum Duplicatum*, *Sal de Duobus*, en dergelyken, van twee scrupelen tot twee dragmen daags, in het Vleeschnat, Gerstenwater, of Klysteer, naar de omstandigheden zulks bepaalen: en aan deze middelen meent hy verschuldigt te zyn de eenvoudigheid der gevolgen van de Verlosfingen, die hy bestiert. (A)

3. Aangaande de *Oeffening*; men behoort een Vrouw niet te vroeg te laten opstaan of gaan, hoewel men zig niet, gelyk gewoonlyk, aan den

(a) Rheum. (b) Manna. (c) Casfia Fistula. (d) Tamarindus. (e) Cremor Tartari. (f) Salia Neutra.

(A) Voyez l. c. §. 835, 948.

den negenden dag behoeft te verbinden : de meerdere of mindere zwakheid moet zulks regelen. De Vrouwen, die een moeijelyken arbeid gehad hebben, dienen zig lang te bed te houden.

4. Byaldien een Kraamvrouw geschrikt of heftige gemoeds-beewegingen gehad heeft, zyn de zachte Slaapmiddelen zeer dienstig om de be-roeringen in het lighaam te bedaaren.

5. Dezelfen, gepaart met sfilte, komen te pas in een Slaapeloosheid voor Eerstverlostten.

Het is zeer heilzaam, dat een Kraamvrouw op den dag van bed verandere, en op een open rustbank lugtig legge.

6. Nopens de natuurlyke Ontlastingen; dezen moeten alle welgeregeld, en naar tyds omstandigheid geschikt zyn.

Men behoort een eerstverloste Kraamvrouw, schoon welvaarende, niet boven twee of drie dagen zonder afgang te laten. En enkel afspoelend Klyfsteer uit Melk, en Honig is dikwerf alleen voldoende. Zoo dra 'er maar eenig ongewoon toeval zig opdoet, moet men op de Buykzuivering bedagt zyn. Een ruime ontlasting door zachte middelen schaadt hier minder, dan men in 't algemeen vreeft.

Van zeer veel voordeel is een milde Uitwaasfeming. De Huid van een Kraamvrouw dient altyd vogtig te zyn. Hier van zegt ETMUL-

LER

LER (A) „ hangt haare gezondheid den „ gantschen kraamtyd af; dog, zoo zulks ont- „ breekt, volbrengen zy die zelden zonder „ Koortfen, of andere zwaarer toevallen. De Middelen, daar toe dienftig, zyn op N°. 1. aangewezen. De Spys en Drank van N°. 2. beantwoorden mede aan dit oogmerk.

De bevordering der Kraamzuivering is ten uiterften nuttig en noodzaakelyk.

Maar niet minder een vrye en overvloedige Ontlasting van Zog uit de Mammen. Waarop ik (CLXXXIX, 6, d) reeds genoeg heb aangedrongen. De Middelen, die daartoe in Eerstverlosten het vermogenfte zyn, heb ik boven (CXIII) verhandeld. Dezen lokken het afdwaalende Zog met kragt naar de Mammen, leiden het van andere deelen af, en verminderen tevens den overvloed van 't Zog. Waaruit intusfchen blykt;

Waarom de Vrouwen, die haare Kinderen zelfs zoogen, en zulks gemakkelyk doen, zeldzaam van Zogverplaatfingen aangetaft worden.

7. Eindelyk ten opzigt van de *Kleeding*;

De Kraamvrouwen behoorden aan de Armen digtgefloten Mouwen te hebben, dewyl zy veelyds met de handen bloot leggen, waardoor, gelyk men meermaalen opgemerkt heeft, de koude Lugt, zoo de Mouwen wyd zyn, gelegenheid krygt, om langs de Armen heen te flui-

sluipen, wanneer zy op de Mammen of elders haar schaadelyk vermogen oeffent.

Indien het Linnen van een Kraamvrouw nat bezweet is, kan men, door haar met warm droog Linnen te verschoonen, veele onheilen vermyden.

Dan deze zyn de voornaamste Regelen en Behoedmiddelen, waardoor men de Zogverplaatfingen kan voorkomen. Zoo dezelve in tyds met kragt en aanhoudenheid in agt genomen, en in 't werk gestelt worden, heeft men byna nooit voor die Toevallen te vreezen. Vooral is noodzakelyk, dat men tot dezelve terstond zyn toevlugt neeme, zoo dra men uit de tegenwoordigheid der Oorzaaken, en uit eenige voorloopende Verschynfelen (CXCI) een Zogverplaatfing voorzien kan.

CCI. Edog niet altyd gelukt de Voorbehoeding. Somtyds kent men het kwaad niet, voor dat het geheel is uitgebarsten (CXCII). Maar meestentyds wordt men 'er te laat by geroepen, dat is, wanneer het Zog reeds in de eene of andere plaats uitgestort, geronnen, verdikt en verhard zit. Dan is 't noodig te weten, hoe men dit Toeval moet geneezen. De eerste en veiligste Geneezing bestaat in de Verdwyning. Ten dien einde moet men de verdikte stoffe *verdunnen, ontbinden, oplossen, en uit het lighaam dryven.*

Aan

Aan alle deze oogmerken voldoet men eensdeels door de in- en uitwendige Ontbindende Middelen, welken ter verdwyning van het Zoggezwel der Mammen (CLXVII) heb aangeprezen, waarby de Voetbaden uit warm Zeepwater in de Zogverplaatsingen van den Onderbuik en Dyen zeer voordeelig zyn; anderdeels door sterke Ontlastingen, inzonderheid van 't Zweet, den Afgang, en 't Zog, over welken ik my boven (CC, 6) genoeg heb uitgelaaten. Alleenlyk moet ik omtrent de twee eersten vermaanen, dat dezen, zoo lang de stof nog niet genoeg verdunt en ontbonden is, niet sterk moeten zyn, om niet door het te veel ontlasten van het vloeibaarste, het uitgestorte Zog te verdikken, en vast te maaken.

By dit alles moeten gevoegt worden ruime en dikwyls herhaalde Aderlaatingen. Zoo dra men een Zogverplaatsing vermoedt, dient men dezelve in 't werk te stellen, en dit tot drie of viermaalen daags, tot zoo lang de Toevalen verminderen, offchoon zelfs de Kraamzuiveringen redelyk vloeiden. Men behoort ze ook te herhaalen, zoo dikwyls als het Zog van de eene plaats tot de andere overgaat, gelyk dikwyls in de Zogverplaatsingen der Dyen gebeurt (CXCIV.)

Dan deze zyn de bekwaamste Middelen om de Zogverplaatsingen te doen verdwynen. De reden wettigt, en de ondervinding bevestigt

derzelver nut en vermogen. De Aderlaatingen zyn egter boven de Buikzuiveringen te stellen. Inderdaad, hoe zeer men voor dezelve in Kraamvrouwen fchynt te moeten vreezen, haar nut is door zoo veele waarneemingen bekragtigt, dat men niet genoeg op dezelve kan aandringen. Zeer dikwyls heeft men 'er een beginnende Zogverplaatfing door gefluit, en niet zelden deze reeds vergévordert zynde, binnen weinig dagen volkomen 'er door geneezen. Integendeel indien men dezelve verzuimt, of fpaarzaam in 't werk ftelt, vindt men gemeenlyk naderhand reedenen om zig daarover te beklagen. De zwakheid van de Lyderes is het voornaamfte, dat men in 't oog moet houden; nogthans is 't beter een groote zwakheid te veroorzaaken, als een gewiffe dood af te wagten; behalven dat de zwakheid niet altoos ruime Aderlaatingen verbiedt, maar integendeel, fomtyds dezelve noodzaakelyk maakt, gelyk dit bekent is in een Overtolligheid naar de kragten; ook is 'er meenigmaal in Eerftverloften zoo een groote bloedrykheid, dat zy ruime en herhaalde Aderlaatingen, gevaard zelfs met fterke Buikontlastingen, zonder merkelyk verlies van kragten doorftaan, waarvan TULP (A) een fraay geval heeft (B).
Dat

(A) *Obf. Med. L. II. obf. 2.*(B) *Conf. Puzos L. c. pag. 355, 356.*

Dat de verdwyning gelukt, maakt men op, uit de vermindering der zwelling en verdere toevallen, en vooral uit de overvloedige ontlasting van Zogstofte met het Zweet, de Pis, en den Afgang. Wanneer de Zogzwelling in de Dye begint opgelost te worden, slinkt eerst de Dye, daar na het Been, en eindelyk de Voet.

De voornaame Toevallen der Zogverplaatfingen, waartegen men, onder de verdwyning, zig wapenen moet, zyn;

Eerst de Hitte, Droogte, en Geweld der Koorts, die men tegengaat door de Middelen (CXCIX, 1.) opgegeeven en gepaard met overvloedige wateragtige Dranken;

Ten andere de hevige Pyn en Spanning, welken inwendig door zagte pynstillende, en uitwendig door weekmaakende Pappen en Stovingen moeten verzagt worden. In de Zogverplaatfingen van den Onderbuyk en Dyen helpt zeer veel een kussen onder de haasfe van de knieën gelegd, om de spieren vanden Buyk en Dyen te ontspannen.

Na de verdwyning blyft 'er dikwyls in het deel een groote zwakheid en pyn over; waartegen de pynoplossende Jigt - Balsam, door *Fuun*, aan de Hollandsche Maatschappy medegedeelt (A), zeer goed is bevonden.

Het

(A) Zie II. deel. bladz. 8.

Het geen ik hier meer zou kunnen zeggen over de Verdwyning, Verettering enz. der Zogverplaatfingen, heb ik in het Hoofdstuk van het Zoggezwel der Mammen reeds aangeeteekend, invoegen het meeste, daar gemelt, ook hier toepasfelyk zy. Waarom ik oordele my hier te mogen bekorten.

Alleenlyk moet ik hier nog byvoegen, dat, de Konst, niet in staat zynde, om de Verdwyning ter uitvoer te brengen, de Natuur fomtyds dezelve volbrengt door middel van een nieuwe bevrugting. PUZOS (A) heeft hier omtrent eenige fraaije waarneemingen gemeen gemaakt, één van een hardnekkige vogtige *Hairworm* (a), van een oplosbaare Zoguitstorting in de vingers van handen en voeten, van een Lammigheid in de tong, van een ongeneesbaare Zogzweer, en van een algemeene Zogopzetting van 't geheele lighaam, welken allen, door de zwangerheid weder geneezen zynde, niet onduidelyk leeren, hoe vermogende de afleiding is, om de Zogverplaatfingen te geneezen.

Ik zal dit Hoofdstuk besluiten met een waarneeming tot het zelve betrekkelyk. (*)

Een Vrouw van 40. jaaren, en Moeder van verscheide Kinderen, door een moeiljelyke verlos-

(a) Herpes.

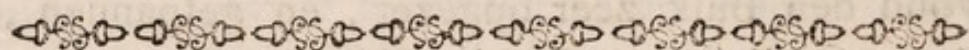
(*) Byvoegfel: my insgelyks door den gemelden Heere Schouten medegedeeld.

(A) l. c. pag. 393, 394.

lossing zeer verzwakt, was de twaalf eerste dagen ziekelyk, kwynende, en koortzig. Het Zog kwam niet in haare Mammen te voorschyn; maar zy klaagde over zwelling van den Buik, die zoo aanmerkelyk werd, als of zy hoog zwanger waar. Omtrent vier weeken na de verlossing begon de buik pynlyk te worden, en dit nam zoo toe, dat zy goed vond den meer gemelden Heelmeeester te haalen. Deze vond den Buik zeer opgezet, en gespannen, met een ligte roodheid. Hy plaatste op den zelve een weekmaakende en pynstillende Pap. Drie dagen daarna ontdekte hy in 't midden van den Buik onder den Navel een *Verstorven Korst* (a) ter grootte van een hand, zonder dat 'er meer kennelyke ontsteeking voorgegaan was. Deze korst brak van zelfs door, en daarop volgde een zeer groote onlasting van Zogstoffe, ten deele vloeibaar, en ten deele met klonters of geronnen brokken. Men kon opmaken, dat 'er meer als twee pinten Zogs moest ontlast zyn. De Vrouw lei 'er als in te zwemmen. Hierop viel de Buik terstond geheel en al in. En men zag toen klaar, dat de zitplaats van het Zog in het Vetvlies tusfchen de Huid en Buikspieren geweest was. Hy behandelde het gebrek als een gemeene verzwearing, en omwon den Buik met een maatig toe-

(a) Crusta Gangraenosa.

gehaald Servet. Dagelyks gaf de zweer veele dunne Zogstoffe uit, en weinig etter; dog zulks verminderde langfaamerhand, totdat de opening, omtrent vier weeken na de doorbreking, zig geheel floot; toen begonnen de Borsten te zwellen, het Zog kwam naar wensch voor den dag, en de Lyderes liet haar Kind zuigen, zoogende het vervolgens in een volmaakte gezondheid.

XVII. HOOFDSTUK,

Van de Zog-Ylhoofdigheid. (a)

CCII. **D**aar is een tweederley soort van Zog-Ylhoofdigheid, waarvan men de eene *waare*, en de andere *schynbaare* zoude kunnen noemen. De eerste onstaat uit een verplaatsing van 't Zog in de hersenen, en de laatste is een gevolg van een te overtollige ontlasting van 't Zog, waarom QUELMALTZ (A) deze den naam geeft van *Ylhoofdigheid uit de Zuyging*. Beide deze toevallen, zoo zeer in oorzaken verschillende, vereischen derhalven yder een byzondere geneeswyze, invoegen het noodzaakelyk is, dat men dezelve van den andere behoorlyk onderkenne.

CCIII. De waare Zog - Ylhoofdigheid heeft buiten twyffel voor haare naaste oorzaak het Zog

(a) Delirium lacteum.

(A) Disf. de Dilirio ex Lactatu.

Zog in de vaten der hersenen verstoopt , of op de hersenen uitgestort , dezelve drukkende , of derzelver vezelen spannende , uittrekkende , en mischien door zyne scherpte ook prikkelende , en verbreekende ; waardoor dan de gezonde werking der hersenen beroerd , en dus een onsteltenis in de denkbeelden van de Vrouw veroorzaakt wordt. Weshalven tot deze Zog-Ylhoofdigheid aanleiding kunnen geven alle die oorzaken , die het Zog doen af dwaalen (CLXXXVIII - CXC). Het is ook daarom , dat zy gelyk de andere Zogverplaatfingen doorgaans in de eerste dagen der verlossing voorvalt , en somwylen omtrent den tyd der Zogkoorts.

CCIV. De verschynselen , waarmede dit toeval aankomt , of verzeld gaat , zyn eerst die gemeene , welken by alle Zogverplaatfingen waargenomen worden , vermindering van Zog , verflapping der Mammen , veelyds verstoopte of slymige Kraamzuivering , enz. (CXCI) ; maar de byzondere verschynselen zyn veele , en meenigmaal verschillende in onderscheidene onderwerpen. Doorgaans begint deze Ylhoofdigheid met een wezenloosheid en stilzwygendheid op alles , wat men vraagt , of met een knorrige onvoldaanheid ; waarop volgen dwaaze inbeelding , verwarde redeneeringen , hetzy slaapende , het zy waakende ; in sommigen een ongewoone stameling in de spraak , en wee-

moedigheid; in andere harde barsche woorden, boosheid en Dolheid zelve; de Oogen worden wild, strak gevestigd, somtyds glinsterende. Men vindt 'er, die door een schiele Hoofdpyn worden aangetast, even alsof zy een slag ontfangen hadden. Hierby komt Tinteling in de ooren, Slaapzugt, Ronking, Kramptrekking van den mond, Sardonische Lag, Opspringing der peezen, ja zwaere Stuiptrekkingen, wanneer de ziekte de gedaante aanneemt van een Beroerdheid, waarom de Heer LEVRET (A) dezelve een *Zogberoerdheid* (a) noemt. Zeer dikwyls eindigt dit toeval in een schiele dood; dog somtyds in een langduurige Krankzinnigheid, of wel in een Lammigheid van een of meer ledemaaten.

CCV. Dan uit dit alles worden de droevige en doodelyke gevolgen van een Zogverplaatfing in de Hersenen genoeg onderkent en voorzien. Men zal zig ook over dezelve niet verwonderen, zoo men slegts de edelheid en het teere maakfel van het deel, dat hier lyd, overweegt. Vervolgens is daaruit en uit de natuur der ziekelyke stoffe ligt op te maaken, hoe onzeker en bezwaarlyk de geneezing hier zyn moet; want eene zoo onontbindbaare stoffe, als de melk, ingepakt in een ingewand, dat zoo weinig veerkragt bezit, daar de omloop der

(a) Apoplexia Lactea.

(A) L. c. pag. 159.

der vogten zoo weinig vermogen oeffent, en daar de plaatselyke middelen byna geen vrugt kunnen doen, kan niet dan een twyffelagtige en moeijelyke geneezing voorspellen. *Die genen, zegt LEVRET (A), die een gevoel gehad hebben als van een slag op 't hoofd ontfangen, en die genen, in welken het Zog niet in de Borsten geklommen is, komen altyd schielyk om, hetzy van een schielyke verbreeking der vaten in de Hersenen, hetzy van een uitstorting van Melk in dit ingewand, gelyk men zulks dikwyls bewaarheid ziet by de opening der Lyken.*

CCVI. Het is derhalven zeer onvoorzigtig dit toeval in zyn begin, schoon de verschynselen nog niet veel, nog zeer aanmerkelyk zyn, ligt te agten, en op min vermogende Middelen te vertrouwen; zelfs kan men zig op een behoorlyke vloeijing der Kraamzuiveringen niet veilig verlaten, omdat, niettegenstaande dezen aanhouden, het toeval dikwyls even geweldig aanvalt, en voortgaat; wanneer men zig te laat bedrogen vindt; weshalven men de minste beroering der hersenen verdagt moet houden, en terstond de vaardigste en kragtigste Geneeskundige hulpe moet aanwenden. Niet te min hoe ver dit toeval gekomen is, moet men nooit aan deszelfs geneezing wanhoopen, nog de elendige aan haar noodlot overlaten; want de langduurige ondervinding van den Heere
PU.

(A) Le mem. §. 880.

PUZOS (A) heeft geleert, dat de kunst in de allerwanhoopenste gevallen van Zog-Ylhoofdigheid, door een lang aanhoudend gebruik van bekwaame hulpmiddelen, eindelyk die ziekte overwonnen heeft; waarom men door de weinige vrugt, die men in 't eerst op zyne poogingen ziet, zig niet moet laten afschrikken.

Tot het een en andere nu dient men die zelfde Middelen in 't werk te stellen, die ik tot Voorbehoeding en Geneezing der Zogverplaatfingen in 't gemeen heb voorgeschreven (CXCII, CXCIII.). Waarby hier de Voetbaden en de *Bleintrekkende Middelen* (a) aan de Nek, Dyen en Voetzoolen, byzonder worden aangeprezen. Volgens LEVRET heeft men in dit geval ook voordeel gedaan met de Vrouw te laten zuigen door jonge Honden: en zonderling is 't, het geen hy 'er byvoegt, dat die Honden gewoonlyk sterven, na eenigen tyd dat kwaade Zog gezogen te hebben; waaruit men ligt opmaaken kan, dat het zelfde gebeuren zou, indien men het Kind zuigen liet. (B).

CCVII. De *Schynbaare Zog-Ylhoofdigheid* komt gewoonlyk langen tyd na de Verlofing, en is doorgaans gepaard met een overvloedige Ontlasting van Zog; waarom ook het Kind gemeenlyk dik en vet is, en weelig groeit; hoe-
wel

(A) L. c. pag. 388, 389.

(B) Voyez L. c. §. 885, 886.

(a) Epispastica.

wel het dikwyls dan zeer hongerig valt, en de Moeder dag nog nagt geen rust geeft.

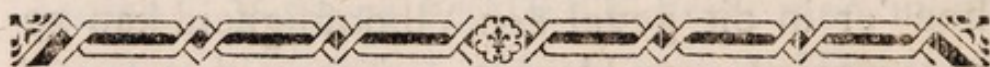
CCVIII. De Verschynfelen en Gevolgen, die met dit toeval gepaart gaan, zyn eensdeels die genen, welken een beroering der hersenen of denkbeelden aanduiden (CCIV), en anderdeels de zulken, die een te groote zwakheid uit een te overtollige Ontlasting van het Zog verzellen (CXXII). Weshalven zoo wel de kennis van dit Toeval en van de aanleidende Oorzaaken deszelfs, als mede de Voorbehoeding en Geneezing van hetzelfde, uit het Hoofdstuk der Overtolligheid van 't Zog, gemakkelyk is op te maaken. Ik zal hier alleen nog de wyze, hoe 'er in dit geval een Ylhoofdigheid kan geboren worden verklaaren.

CCIX. Men begrypt ligtelyk, dat, wanneer al de Gylstoffe, die tot vergoeding der Vogten dienen moet, wordt ontlast en afgezogen, de Vaten van het gantsche Lighaam, en dus ook die der Hersenen daardoor van noodige Vogten, en geefstryke Sappen berooft worden; 't welk noodzaakelyk een ontsteltenis in het denkend konsttuig moet veroorzaaken, en dus op gelyke wyze, als alle andere groote Ontlasting of Ontlediging der Vaten, een Ylhoofdigheid voortbrengen.

Hier kan bykomen, dat 'er door de berooving van de noodige Voeding, en Verversching, welke een onmiddelyk gevolg is van een

een te groote Ontlasting der Gylstoffe, niet alleen een groote zwakheid in de vaste deelen; maar daarenboven in de Vogten een scherpte ontstaat. Door het een en ander moet noodwendig de bediening der Hersenen beroerd worden.

Eindelyk wordt die Ylhoofdigheid niet weinig verzwart door de weinige rust of slaap, die de Vrouw in dit geval geniet; nademaal het Kind, zeer hongerig en dorstig zynde, haar nagt nog dag niet met vrede laat, de slaap beneemt, en door zyn geduurig geschrei en geschreeuw haare zwakke Hersenen niet weinig vermoeit.

XVIII. HOOFDSTUK,

Van het Zog-Uitslag. (a).

CCX. **W**anneer het afgedwaalde Zog zig neerzet in de Huid, hetzy dat het de uitwaasfemende Vaatjes door zyne dikte verstoppt, of door zyne scherpte toetrekt, en dus Vlekken of Puisten voortbrengt, noemt men zulks *Zog-Uitslag*.

Somtyds ontmoet men reeds in Zwangere Vrouwen een Zog-Uitslag (A); dog gewoonlyk verschynt het met de Zogkoorts, den vierden of vyfden dag na de Verlossing.

TULP

(A) Voyez Puzos l. c. p. 344.

(a) Exanthemata lactea.

TULP (B) gewaagt van een Vrouw, die Puisten op de Mammen kreeg, zoo dikwyls als zy zoogde, en die niet verdweenen, voor dat zy haar Kind speende. Een dergelyk geval heeft HIPPOCRATES. (C).

CCXI. De Oorzaaken kunnen alle die zyn, welken het Zog doen afdwaalen (CLXXXVIII, CXC.) dog de gemeenste is een groote Hitte, door schielyke Koude vervangen. De Hitte der Zogkoorts dryft een groot gedeelte van het Zog met het Zweet uit; wanneer 'er dan op de eene of andere wyze Koude aan 't lighaam komt, zal dat Zog-zweet verdikken, en in de huid blyven hangen, vervolgens ontaarden, dun en scherp worden, en prikkelen.

Waaruit blykt, hoe te groote Broeijing dikwyls aanleiding geeft tot Zog-Uitflag.

Waarom hetzelfde gemeener is in den Zomer dan in den Winter.

CCXII. Daar is drierley soort van Zog-Uitflag, welk yder met byzondere Verschyntelen zig opdoet.

Het gemeenste soort maakt kleine, witte doorschynende Gierstpuistjes, zoo groot omtrent als een speldeknop, komende aan de Borst, Hals, de Vuisten, en Vingeren. Zy veroorzaaken Ontsteeking en ondraagelyke Jeuking, die de Lyderes alle rust beneemt. Dikwyls duuren zy agt of tien dagen, en dan opdroogende

(A) Obs. Med. L. 1. Obs. 54. (B) Lib. II. Epid. Sect. II.

de, worden zy zemelagtig, vallende by wyze van meelagtige fchubben of rooven af.

CCXIII. Een ander foort van Zog-Uitflag in Kraamvrouwen verfchynt met grooter Puisten in gedaante byna als Kinderpokjes; hoewel zy geen lidteekens nalaaten. Dit Uitflag is verzeld van Koorts, brandende Hitte, en fomtyds met eenige Zwelling der deelen, waarin het zig openbaart; 't welk vooral gefchiedt aan de Handen en Vingers; het duurt veel langer als het voorige. De Koorts vermindert, naar maate de Puisten toeneemen, wanneer ook de Huid flinkt, en onder de Opperhuid der Vingers ftort zig een ftof uit, die veel gelykt naar het eerfte foort van Vyt, dog geen Pyn verwekt; de ftof wordt van langfaamerhand ryp, en baant voor zig zelfs een weg naar buiten.

CCXIV. Men neemt nog een derde foort van Zog-Uitflag waar; dog 't geen zeer zeldzaam is; te weeten byzondere Vlekken, die een weinig boven de Huid uitfteeken, Hitte, Jeuking, Ontfteeking, en Verettering verwekkende, zy zyn zeer ontftandvastig, verdwynende in de eene plaats, en komende in de andere weder; nu aan de Borft of Schouders, dan in de Lenden; daarna aan den Buik of Dyen; enz. 't welk dikwyls duurt van de Zogkoorts tot aan den tyd der eerfte Stonden, zonder dat 'er agter de Vrouwe eenig toeval van wedervaart; zelfs laaten deze Vlekken by vervolg geen Lid-

teeken in de huid overig, schoon zy veretteren; in welk geval zy zeer gelyken naar *Zaamvloeiende Pokjes* (a), of naar veretterende verbrandheden.

CCXV. Het gevaar van het Zog-Uitflag is niet groot, schoon het zelfs lang duurt, zoo 'er maar geen *Kwaadaartigheid* (b) bykomt; 't welk geschiedt, als de natuur geen vermogen genoeg heeft, om al de ziekelyke stoffe naar buiten te werpen, en eene volkomene uitbotting der Puisten of Vlekken voort te brengen; wanneer de stof ligtelyk weder opgenomen, en onder het bloed gebragt wordt, veroorzakende vervolgens, door haare Scherpthe, een geduurige meer of min hevige Koorts, of verwekkende Ontsteeking in de Hersenen of andere edele Ingewanden, eindigende ten laast in de dood.

CCXVI. De Voorbehoeding is kenbaar uit de kennisse der Oorzaaken; en de Geneezing brengt niet veel moeite aan. Gelyk in alle goedaartig Uitflag, is het ook hier het beste de uitbotting te bevorderen door de genoeg bekende, zagt uitwaassemde Afkookfels, vermengt met eenige middelflagtige Zouten, vooral met den Geest van MINDERER. Zoo de uitgestorte stof, ryp genoeg zynde, niet schielyk genoeg voor zig den weg naar buiten baant, kan men, uit voorzorge, dat zy niet weder opge-

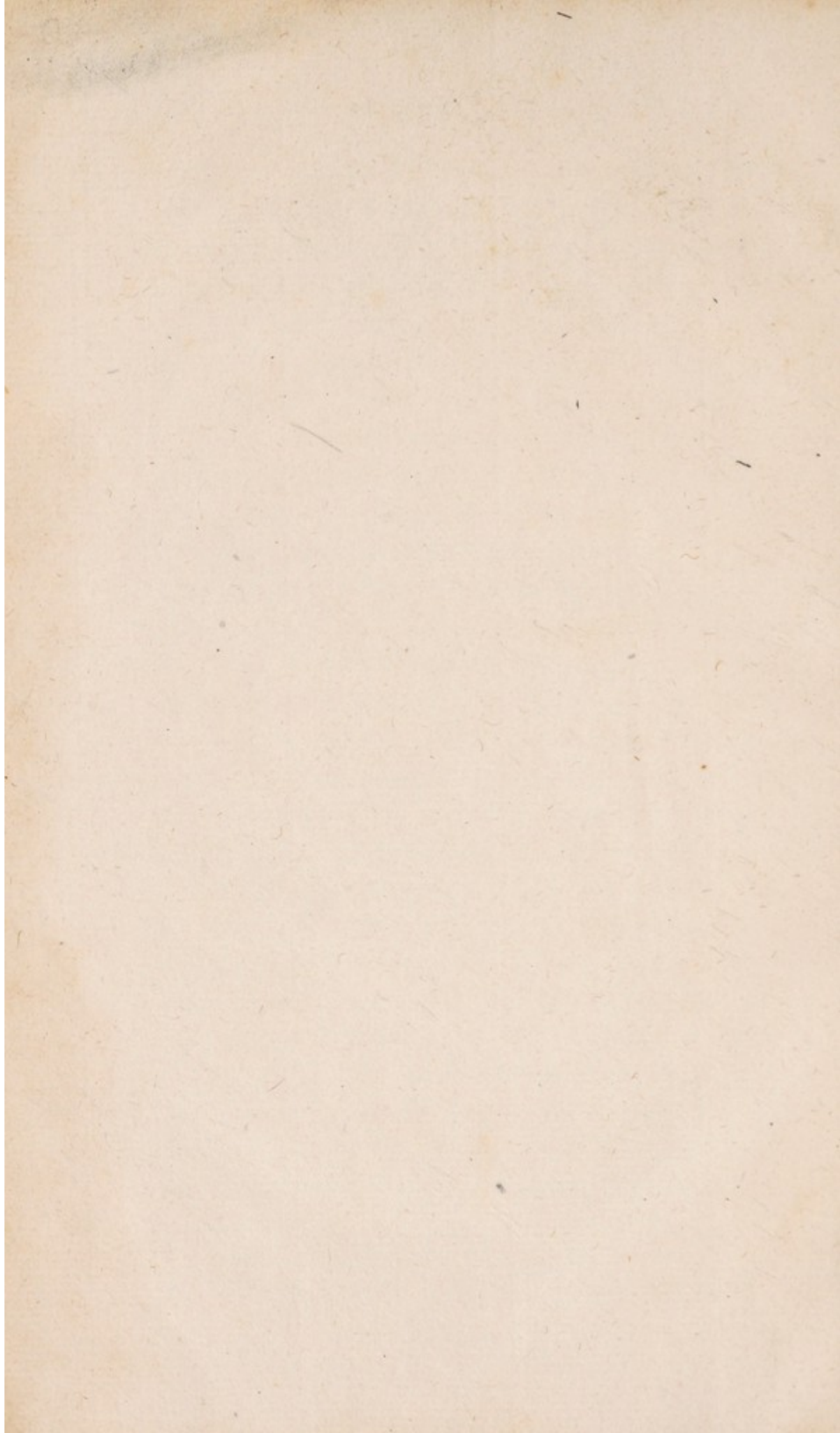
(a) Variolae Confluentes. (b) Malignitas.

genomen worde, de puistjes doorsnyden. Uitwendige Stoovingen of Waschingen agt ik onnoodig. Indien de Afgang te traag is, of 'er bedorve stoffe in de eerste wegen zig ophouden, die de Natuur hinderlyk zyn, komen de zachte Buikzuiverende Middelen en Klystieren te pas.

Edog wanneer men een teeken vindt van kwaadaartigheid, behoort men de Leevenswerking door bekwaame Middelen op te wekken. Men kan in dit geval zig veel goeds belooven van den Bast van Peru, van een ligt Slaapmiddel, van de Kamfer, en van een Spaansche Vlieg. Byaldien 'er reeds een Scherpthe onder het bloed heerscht, of hier of daar Ontsteeking in de Ingewanden plaats heeft, moet men tot die middelen zynen toevlugt neemen, welken in zoodanige gevallen worden voorgeschreven.

CCXVIII. Dus meen ik duydelyk te hebben aangetoont de *Wording of Maaking van 't Zog in Zwangere ofte Eerstverloste Kraamvrouwen*, als ook de *manier om het zelve te doen vermeerderen, verminderen, en in 't geheel te doen opdroogen ofte te verdwynen*, en eindelyk de *Toe-vallen, die het Zog meest veroorzaakt*, en de *manier om dezelve voor te komen ofte te geneezen*; en hier mede hoope ik aan de Vraage en het Oogmerk der Maatschappye voldaan te hebben.

*Spes tamen in dubio est : — — — — —
— — — — — sed quid tentare nocebat ?*

2. 11/1/11
11/1/11
750011
500

